

บทที่ 3

กฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีผู้บริโภคในต่างประเทศและในประเทศไทย

การคุ้มครองผู้บริโภคโดยกระบวนการยุติธรรมเป็นหลักประกันสิทธิของผู้บริโภค ประการหนึ่ง เมื่อผู้บริโภคได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคย่อมอยู่ในฐานะผู้เสียหายที่ถูกละเมิดสิทธิโดยผู้ประกอบการธุรกิจและมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลคุ้มครองสิทธิดังกล่าว โดยที่การดำเนินคดีกับผู้ประกอบธุรกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีและต้องใช้เวลาอันยาวนาน อีกทั้งในบางกรณีต้องใช้ความรู้ความชำนาญในการดำเนินคดี เช่น การพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าสินค้าชำรุดบกพร่องเนื่องมาจากการผลิตที่ไม่ได้คุณภาพ จำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญมาพิสูจน์ ซึ่งผู้บริโภคอาจไม่สามารถจัดหาได้หรือไม่มีความรู้เพียงพอที่จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความบกพร่องของสินค้าด้วยตนเอง และแม้ว่าผู้บริโภคจะดำเนินคดีเอง ผู้บริโภคก็ตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบกว่าผู้ประกอบการที่อาจไม่ใส่ใจเยียวยาความเสียหายของผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่มีผู้ได้รับความเสียหายจำนวนมากซึ่งความเสียหายที่กระทบต่อคนจำนวนมากนี้ถือเป็นความเสียหายซึ่งกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม การเยียวยาความเสียหายในกรณีดังกล่าวจึงควรเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็วและทั่วถึงผู้ที่ได้รับความเสียหายทุกคน

ในหลาย ๆ ประเทศได้ยอมรับว่า การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นมาตรการหนึ่งที่จะเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคในกรณีที่มีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ดังเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการนำหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้บังคับกับคดีที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก (Big case) ซึ่งเป็นผลมาจากสังคมอเมริกันในปัจจุบันที่เป็นแบบหมู่่มากและความซับซ้อนของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ประกอบกับแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งที่มี อยู่แล้วล้ำสมัย ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว หากให้ผู้เสียหายแต่ละรายนำคดีมาฟ้องและศาลจำต้องพิจารณาคดีเป็นรายคดีไปย่อมทำให้เกิดความล่าช้าและคดีล้นศาล อีกทั้งก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายในการพิจารณาคดีที่ซ้ำซ้อน ดังนั้น กลไกการพิจารณาคดีที่รวดเร็ว มีประสิทธิภาพและประหยัดจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นในสังคม ส่งผลให้ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส อินโดนีเซีย มีการออกกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มขึ้น บังคับใช้กับคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากซึ่งรวมถึงคดีผู้บริโภคด้วย การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) เป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากรูปแบบหนึ่ง ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลไกที่เก่าแก่มาก

ของกลุ่มประเทศแองโกล-แซกซอน สามารถพบกลไกดังกล่าวย้อนอดีตไปได้จนถึงยุคกลางของประเทศสหราชอาณาจักร โดยเป็นกระบวนการพิจารณาที่ใช้กันในศาลเอควิตี้ แต่วิวัฒนาการดังกล่าวในประเทศสหราชอาณาจักรได้ถึงทางตัน

เนื่องจากมีคำพิพากษาของศาลใน ค.ศ.1910 วินิจฉัยว่า ผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นเงื่อนไขในการที่ศาลจะรับฟังจะไม่เกิดขึ้นเนื่องจากสิทธิการได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกัน ต่อมาได้มีแนวความคิดที่จะให้เอกชนรวมตัวกันเพื่อฟ้องคดีเสียหายจากความเสียหายของตนเอง ซึ่งเป็นที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มและเป็นวิธีการที่ได้รับความสำเร็จอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้มีการกำหนดหลักการเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ใน Rule 23 แห่ง Federal Rules of Civil Procedure ของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคดีที่เรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนและคดีที่ขอให้ศาลสั่งห้ามกระทำการโดยการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกาได้แพร่หลายไปในประเทศกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี เช่น ประเทศแคนาดา ประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย และแม้กระทั่งในบางประเทศของกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร เช่น ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม คือ การดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก โดยผู้เสียหายที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้นั้นต้องได้รับความเสียหายจากการกระทำที่มีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกัน (Common fact and common law) และในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นจะต้องมีการพิจารณาตั้งตัวแทนของสมาชิกกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มแต่ละเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและสมาชิกกลุ่มทั้งหมด ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นทนายความฝ่ายโจทก์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดีและทนายความจะเป็นผู้สำรองค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีทั้งหมด หลังจากนั้นเมื่อคดีชนะจะมีเงินรางวัลทนายความเป็นสิ่งจูงใจในการดำเนินการ ก่อนการฟ้องคดี ทนายความฝ่ายโจทก์จะทำบัญชีทะเบียนสมาชิกกลุ่มโดยรวบรวมข้อมูลและเป็นผู้ติดต่อกับผู้เสียหายเพื่อประกอบการพิจารณาว่าคดีนั้นมีสมาชิกกลุ่มมากน้อยเพียงใดและหากทำคดีนี้แล้วจะคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ซึ่งการจัดทำทะเบียนสมาชิกกลุ่มนั้นเป็นประโยชน์อย่างมากในชั้นการพิจารณาเรื่องค่าเสียหายและการยื่นคำร้องขอรับชำระหนี้ เนื่องจากทำให้การจัดสรรปันส่วนมีความชัดเจนว่าสมาชิกกลุ่มที่มีสิทธิได้รับชำระหนี้เป็นใครบ้าง และจำนวนมากน้อยเพียงไร โดยในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลของทนายความฝ่ายโจทก์นี้ จะมีการเสนอสมาชิกกลุ่มผู้ที่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อให้ศาลพิจารณาไปพร้อมกันด้วย

วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

วัตถุประสงค์การดำเนินคดีแบบกลุ่มอาจจำแนกได้ 5 ประการ ได้แก่ (รชฎ บุญสินสุข , 2545, หน้า 26-28)

(1) วัตถุประสงค์ในด้านการบริหารงานคดีของศาล เนื่องจากลักษณะของข้อพิพาทที่มีผู้ต้องเสียหายจำนวนมาก ดังนั้น หากผู้เสียหายแต่ละคนแยกกันฟ้องร้องดำเนินคดี ก็จะทำให้มีคดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งบุคคลผู้ต้องเสียหายเหล่านั้นอาจกระจ่ายอยู่หลายท้องที่หรือไม่มีความสัมพันธ์ในทางอื่นนอกจากได้รับความเสียหายจากสถานการณ์เดียวกัน ดังนั้น การดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงพัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องการฟ้องคดีร่วมกันในกรณีที่มีจำนวนผู้มีส่วนได้เสียมีจำนวนมาก และการฟ้องคดีร่วมกันเป็นไปได้ยาก (Difficult or impractical)

(2) วัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของมาตรการเยียวยาสิทธิทางแพ่งโดยการดำเนินคดีในศาล ในบางกรณีข้อพิพาทจะมีลักษณะของบุคคลจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบแต่จำนวนความเสียหายที่แต่ละบุคคลได้รับอาจมีจำนวนน้อย และเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแล้วจะไม่คุ้มค่าที่จะต้องดำเนินคดีด้วยตนเองหรือบุคคลที่ได้รับความเสียหายอาจกลัวการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ดังนั้น การดำเนินคดีโดยผู้แทนนี้จะกำหนดให้บุคคลผู้ต้องเสียหายดังกล่าวซึ่งได้ปฏิเสธการได้รับเยียวยาสิทธิทางศาลอันเนื่องมาจากเหตุผลของค่าใช้จ่ายในทางคดีสูงหรือวิถีความคิดทางสังคมสามารถได้รับประโยชน์ในการเข้าสู่การพิจารณาของศาลได้อันทำให้มีการเยียวยาสิทธิโดยทางศาลมากขึ้น (To afford greater access to justice)

(3) วัตถุประสงค์เพื่อให้มีคำพิพากษาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในแง่ของพัฒนาความมีประสิทธิภาพของศาล (To improve judicial efficiency) การที่ศาลจะมีการพิจารณาคดีพิพาทคดีที่มีประเด็นบางประเด็นหรือทั้งหมดเป็นเรื่องเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกับสถานการณ์เดียวกัน (The same events) ใช้พยานหลักฐานชุดเดียวกันซ้ำกันหลายครั้งอาจนำไปสู่การเยียวยาผลทางกฎหมายที่แตกต่างกันเนื่องจากการพิจารณาพิพากษาคดีคนละคราว ซึ่งจะเป็นผลให้กระบวนการยุติธรรมทางแพ่งไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงมีความมุ่งหมายให้การตัดสินใจคดีความในกรณีที่มีประเด็นปัญหากระทบถึงบุคคลผู้ต้องเสียหายที่อยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกันเป็นไปได้โดยมีความสอดคล้องกัน

(4) วัตถุประสงค์ในการลดภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี (Judicial economy) แม้ว่าข้อพิพาทที่มีผู้ต้องเสียหายเป็นกลุ่มจะมีบุคคลที่ได้รับผลกระทบจำนวนมากก็ตาม แต่หากพิจารณาเป็น

รายบุคคลแล้วความเสียหายของแต่ละบุคคลอาจมีจำนวนน้อยไม่คุ้มค่าที่จะดำเนินคดีด้วยตนเองการดำเนินคดีโดยผู้แทนนี้จะทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับเสียหายสิทธิทางศาล

(5) วัตถุประสงค์ในการสร้างมาตรการทางกฎหมายในการป้องปรามการกระทำอันละเมิดสิทธิของประชาชน แม้ว่าผู้ต้องเสียหายแต่ละรายในข้อพิพาทที่มีผู้ ต้องเสียหายเป็นกลุ่มจะได้รับความเสียหายเป็นจำนวนน้อย แต่หากเมื่อมารวมความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดแล้วจะปรากฏความเสียหายเป็นจำนวนมากที่ผู้ประกอบการจะต้องรับผิดชอบหากเป็นผู้ก่อความเสียหาย ผู้ประกอบการจึงมีความเสี่ยงมากกว่าละเลยหน้าที่ความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยสาธารณะ ดังนั้นการยอมรับหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะเป็นมาตรการทางกฎหมายที่ส่งผลโดยอ้อมในลักษณะของการรวมตัวกันของผู้ต้องเสียหายเพื่อบังคับให้มีการปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่กฎหมายสารบัญญัติที่มุ่งหมายคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ทั้งยังเกิดพลังของการรวมตัวส่งผลถึงอำนาจการต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิของประชาชน เพื่อมุ่งประสงค์ (To achieve behavioral modification) ป้องปรามการกระทำของผู้ประกอบการที่จะเป็นละเมิดสิทธิของประชาชน

หลักสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

หลักการของการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่สำคัญ มี 4 ประการ ได้แก่

(1) ความเหมือน (Commonality) เป็นความเหมือนกันของข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของตัวโจทก์เองและสมาชิกกลุ่ม

(2) ผลของคำพิพากษาผูกพันบุคคลอื่นที่ไม่ได้เข้ามาในคดีโดยวิธีการแจ้งหรือประกาศ (Notice) เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของคดีและทราบถึงสิทธิของตน

(3) การออกจากกลุ่ม (Opt-out) ถึงแม้จะมีการกำหนดความหมายของผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่มและจะต้องถูกผูกพันตามคำพิพากษาในคดีแบบกลุ่มไว้แล้วก็ตาม แต่สมาชิกกลุ่มก็มีสิทธิแสดงเจตนาต่อศาลในการขอออกจากการเป็นสมาชิกโดยไม่ประสงค์จะผูกพันในคำพิพากษาในคดีแบบกลุ่มและต้องการที่จะฟ้องคดีด้วยตนเอง

(4) โจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ให้กับสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม โดยศาลจะต้องคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์โดยละเอียดและรอบคอบ

หลักกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มในต่างประเทศ

1. การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกา (สุชาติ วามะสุรีย์, หน้า 91-102)

ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการตรากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั่วไปซึ่งรองรับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม หรือที่เรียกว่า class action ซึ่งใช้บังคับทั้งในระดับศาลมลรัฐ (State Court) และใช้ในระดับศาลสหรัฐ (Federal Court) การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกาคือว่าเป็นต้นแบบของกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยได้รับอิทธิพลจากหลักเอควิตี้ (Equity) ของประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในข้อ 23 (Rule 23) ของ Federal Rule of Civil Procedure (FRCP) ซึ่งเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งระดับสหพันธรัฐ (Federal Law) ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่บัญญัติเป็นการทั่วไปให้ใช้ได้คดีแพ่งทุกประเภท เช่น คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Toxic Exposure Litigation) คดีผู้บริโภค (Consumer Claim) คดีเกี่ยวกับสินค้าไม่ปลอดภัย (Product Liability) คดีเกี่ยวกับหุ้น (Security Fraud) คดีล้มละลาย (Bankruptcy) คดีละเมิดซึ่งมีผู้เสียหายพร้อมกันจำนวนมาก (Mass TortS) คดีเกี่ยวกับสัญญาจ้างแรงงาน (Employment Class Action) หรือแม้กระทั่งคดีที่เกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติ (Discriminations) เป็นต้น การดำเนินคดีแบบกลุ่ม คือ การที่เอกชนรายใดรายหนึ่งของกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายอย่างเดียวกันเป็นผู้เริ่มฟ้องคดีแทนกลุ่มบุคคลผู้เสียหาย อันเป็นการขยายหลักการเรื่องผู้แทนในการฟ้องคดีในกรณีปกติ โดยผู้ดำเนินคดีไม่ต้องขอความยินยอมจากสมาชิกของกลุ่ม และศาลจะอนุญาตให้ฟ้องคดีแบบกลุ่มได้ต่อเมื่อข้อเท็จจริงในคำฟ้องคดีแบบกลุ่มเป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่วไปตาม Rule 23(a) และเห็นไปตามหลักเกณฑ์ที่สมควรที่จะสั่งให้ ดำเนินคดีแบบกลุ่ม ตาม Rule 23(b)

1.1 เงื่อนไขเบื้องต้นของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

หลักเกณฑ์ตาม Rule 23(a) คือ สมาชิกของกลุ่มคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าอาจฟ้องหรือถูกฟ้องในฐานะคู่ความซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่ม (Representative party) ในนามของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มได้ก็ต่อเมื่อ

(1) จำนวนสมาชิกของกลุ่มมีเป็นจำนวนมาก (Numerous) และการที่สมาชิกของกลุ่มจะเข้าร่วมกันในคดีนั้นเป็นไปได้ยาก

(2) มีปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในกลุ่ม (Common fact common law)

(3) มีชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของกลุ่ม เป็นชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ประเภทเดียวกันกับของกลุ่ม (Typical of claim or defenses)

(4) ผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเป็นธรรมและเพียงพอ (Fairly and adequately the interest)

Rule 23 (a) นี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ที่ผู้ขอดำเนินคดีแบบกลุ่มต้องแสดงให้เห็นได้ว่ามีองค์ประกอบครบเงื่อนไขทั้ง 4 ประการ ซึ่งศาลจะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ก็ต่อเมื่อเป็นที่พอใจว่ามีข้อเท็จจริงครบถ้วนดังที่ระบุไว้ใน Rule 23 (a) แล้วเท่านั้น โดยเงื่อนไขดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) กลุ่มบุคคลมีสมาชิกจำนวนมากและการที่สมาชิกของกลุ่มเข้าร่วมกันในคดีจะไม่สะดวกในทางปฏิบัติหรือเป็นไปได้ยาก แต่ไม่ถึงขนาดเป็นไปไม่ได้ (impossible) ดังนั้นหากปรากฏข้อเท็จจริงที่ว่าจำนวนกลุ่มบุคคลนั้นสามารถฟ้องคดีร่วมกันได้ ศาลจะไม่อนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ได้กำหนดจำนวนของสมาชิกกลุ่มไว้แน่นอนว่าเท่าใดจึงจะถือว่ากลุ่มมีสมาชิกจำนวนมาก เพียงแต่กำหนดลักษณะของสมาชิกในกลุ่มได้อย่างชัดเจนก็เพียงพอแล้ว โดยสมาชิกในกลุ่มจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง มีผลเป็นที่ประจักษ์แล้วในขณะร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่ม หากเพียงแต่คาดคะเนว่าอาจจะมีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนเท่าไร ยังไม่อาจถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับความเสียหายแล้ว จึงไม่อาจนำมาเป็นสมาชิกกลุ่มได้ (นำแท้ มีบุญสร้าง, 2550, หน้า 3)

ทั้งนี้ ศาลจะใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาว่าจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือไม่ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละกรณี และแนวทางในการพิจารณาคดีของศาลนั้นศาลไม่ได้พิจารณาจากจำนวนกลุ่มบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเพียงอย่างเดียว ศาลจะพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ ในคดีด้วย เช่น การประหยัดค่าใช้จ่ายทางคดีหากมีการแยกฟ้องเป็นแต่ละคดี ถิ่นที่อยู่ของสมาชิกของกลุ่ม ขนาดของการฟ้องคดีแต่ละคดี ฐานะทางการเงินของสมาชิกกลุ่ม ความสามารถของโจทก์ในการดำเนินคดีเป็นส่วนบุคคล

ตัวอย่างคดี คดี Hackett V. General Host Corporation ซึ่งโจทก์เป็นผู้ได้รับความเสียหายจากจำเลยซึ่งเป็นผู้ผลิตขนมปังขายทั่วมลรัฐฟิลาเดลเฟีย โดยโจทก์ร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยอ้างว่ามีผู้ได้รับความเสียหายประมาณ 1.5 ล้านคน โดยศาลได้วินิจฉัยว่า จำนวนสมาชิกแม้จะมีจำนวนมากมีเหตุอันควรดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เนื่องจากจำนวนผู้ได้รับความเสียหายมีมากเกินไป จะทำให้คดียุ่งยากเกินสมควร จึงไม่อนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม (นำแท้ มีบุญสร้าง, 2550, หน้า 4)

(2) มีปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในกลุ่ม กลุ่มบุคคลไม่จำเป็นต้องมีปัญหาาร่วมกันในทุกประเด็น อาจมีปัญหาาร่วมกันเพียงหนึ่งข้อก็สามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ศาลได้วางแนวทางในการพิจารณาไว้ว่ากลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกันของจำเลยและการกระทำนั้นเป็นประเด็นสำคัญในการฟ้องคดี กลุ่มบุคคลนั้นจึงจะมีปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริงร่วมกัน

ดังนั้น คดีที่สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ อาจเกิดจากปัญหาข้อกฎหมายเดียวกันหรือข้อเท็จจริงเดียวกันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทั้งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง และในกรณีที่มีปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงหลายประการไม่จำเป็นที่สมาชิกจะต้องมีปัญหาเหล่านั้นเหมือนกันทั้งหมด เพียงแต่ละประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ที่สำคัญเหมือนกันก็เพียงพอที่ศาลจะพิจารณาอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ดังนั้นในกรณีที่ประเด็นแห่งคดีมีหลายประการและแตกต่างกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม ย่อมไม่อาจดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เช่น ความเสียหายที่เกิดจากความชำรุดบกพร่องของผลิตภัณฑ์มากกว่า 60 ประเภท แต่ละรุ่น มีความแตกต่างกันในหน้าที่และความสามารถของผลิตภัณฑ์ โจทก์ไม่อาจแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าความชำรุดบกพร่องเกิดจากสาเหตุอย่างเดียวกัน คดีจึงไม่ปรากฏว่ามีปัญหาข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในระหว่างสมาชิกกลุ่ม จึงไม่อาจดำเนินคดีแบบกลุ่มได้

(3) มีข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ที่มุ่งหมายเพื่อผลของคำพิพากษาอย่างเดียวกันหรือในลักษณะเดียวกัน เนื่องจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้รับความสะดวกในการพิจารณาคดีที่เกิดจากสถานการณ์อย่างเดียวกัน ภายใต้ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกันในกรณีที่คู่ความจำนวนมาก อันทำให้ศาลสามารถพิพากษาคัดสินคดีในประเด็นข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงเดียวกันให้เสร็จสิ้นในครั้งเดียวกัน โดยศาลได้วางแนวทางการพิจารณาไว้ว่าข้อเรียกร้องของโจทก์จะเป็นข้อเรียกร้องกลุ่มและถ้าข้อเรียกร้องของโจทก์ตั้งอยู่บนข้อกฎหมายเดียวกันกับของกลุ่มบุคคลทำให้การฟ้องคดีของโจทก์เป็นการฟ้องคดีเพื่อประโยชน์ของกลุ่มด้วย หลักการดังกล่าวเพื่อไม่ให้ผลประโยชน์ของสมาชิกแตกต่างจากผู้แทนกลุ่มซึ่งมีผลทำให้ผู้แทนกลุ่มไม่มีความเป็น ผู้รักษาผลประโยชน์อย่างเพียงพอเนื่องจากเกิดการขัดกันของผลประโยชน์

(4) ผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเป็นธรรมและเพียงพอ เนื่องจากการคำพิพากษาหรือคำสั่งในการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะมีผลผูกพันสมาชิกกลุ่มทุกคน ศาลจึงได้วางหลักว่า โจทก์และ ทนายความของโจทก์จะต้องมีความสามารถและมีประสบการณ์ในการฟ้องคดี การที่จะคุ้มครองประโยชน์ของสมาชิกได้อย่าง เพียงพอและเป็นธรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การมีโจทก์หลายคน แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการฟ้องคดีของโจทก์และทนายความของโจทก์

โดยโจทก์จะต้องฟ้องคดีอย่างจริงจังโดยต้องมีการปรึกษาหารือกับทนายความโดยสม่ำเสมอ โจทก์สามารถรับผิดชอบการใช้จ่ายในการฟ้องคดีได้ และโจทก์ต้อง คำนึงถึงประโยชน์ของสมาชิก กลุ่มด้วย เพราะหากผลประโยชน์ของโจทก์ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มย่อม จะทำให้โจทก์ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นผู้แทนของกลุ่ม

ตัวอย่างคดี คดี Hansberry V. Lee ศาลสูงแห่งมลรัฐตัดสินว่า กรณีที่สมาชิกของกลุ่มมีผลประโยชน์ขัดกับผู้แทนในคดี จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน การคัดเลือกผู้แทนในคดีจะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์หลักของผู้แทนคดีและผลประโยชน์นั้นจะต้องเป็นผลประโยชน์อย่างเดียวกันกับสมาชิกของกลุ่มและผลประโยชน์นั้นต้องไม่ขัดแย้งกันด้วย (นำแท้ มีบุญสุลียง, 2550, หน้า 9)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในการรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดีเพียงพอและเป็นธรรมนั้น คุณสมบัติของผู้แทนกลุ่มที่สำคัญ คือ ต้องมีชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้เป็นอย่างดีเดียวกันกับสมาชิกกลุ่ม เพื่อเป็นหลักประกันว่าโจทก์ผู้แทนกลุ่มจะดำเนินคดีด้วยความจริงจังและดำเนินคดีไปในทิศทางเดียวกับสมาชิกกลุ่ม โดยข้อพิจารณาที่ว่าโจทก์ผู้แทนกลุ่มมีชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้เป็นอย่างดีเดียวกันกับสมาชิกกลุ่มหรือไม่ ควรเปรียบเทียบชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของโจทก์ผู้แทนกลุ่มกับสมาชิกของกลุ่ม เช่น ข้อโต้แย้งของโจทก์ต่อกา รกระทำที่ไม่ชอบของฝ่ายจำเลยเป็นการกระทำอย่างเดียวกันกับที่สมาชิกกลุ่มโต้แย้งหรือไม่ โจทก์อ้างหลักกฎหมายเดียวกับสมาชิกกลุ่มในการเรียกร้องค่าเสียหายหรือไม่ หรือ ชื่อเรียกร้องของโจทก์ผู้แทนกลุ่มมีข้อคัดค้านหรือข้อบกพร่องในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายโดยฝ่ายจำเลยแตกต่างไปจากของสมาชิกกลุ่มหรือไม่

นอกจากนี้ ผู้แทนโจทก์ต้องมีความสามารถในการดำเนินคดีเพื่อรักษาประโยชน์ของสมาชิกได้อย่างเพียงพอ เพราะเหตุว่าผลของคำพิพากษาจะผูกพันสมาชิกกลุ่มทั้งหมดหากไม่ได้แสดงเจตนาออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มแม้สมาชิกกลุ่มนั้นจะไม่ได้เข้าร่วมในคดีก็ตาม โดยศาลจะมีหน้าที่ในการ ตรวจสอบความสามารถของผู้แทนโจทก์ตลอดกระบวนการพิจารณาแบบกลุ่มเพื่อสร้างความเป็นธรรม (Due process) ให้แก่สมาชิกกลุ่ม โดยหลักเกณฑ์ที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา มักจะใช้ในการพิจารณาความสามารถของผู้แทนโจทก์ คือ

1. การดำเนินคดีอย่างจริงจังและเต็มที่ (Vigorous Prosecution) โดยศาลจะพิจารณาถึงความตั้งใจในการดำเนินคดี การปฏิบัติตามคำสั่งภายในระยะเวลาที่กำหนดตรวจสอบการทำงานของทนายความกลุ่ม ตลอดจนมีความพร้อมทางด้านสุขภาพและเศรษฐกิจเพียงพอต่อการดำเนินคดี

2. ความรู้ในเนื้อหาของคดี (Knowledge of the Case) อย่างน้อยผู้แทนกลุ่มต้องรู้ข้อเท็จจริงในคดี รู้จักสมาชิกบางส่วน และประเด็นข้อพิพาทในคดี ทั้งต้องติดต่อทนายความกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ

3. ความซื่อสัตย์ คุณลักษณะที่ดี และความน่าเชื่อถือ (Honesty, Good Character, and Credibility) โจทก์ที่จะเป็นผู้แทนกลุ่มต้องมีคุณสมบัติที่ดี การพิจารณาในข้อนี้ศาลสามารถใช้ดุลยพินิจอย่างกว้างขวาง โดยพิจารณาไปถึงการกระทำในอดีตหรือประวัติอาชญากรรมของโจทก์ผู้แทนกลุ่มด้วย

4. ประโยชน์ส่วนได้เสียไม่ขัดแย้งกับสมาชิกกลุ่ม (Lack of Conflicts of Interest) ประโยชน์ส่วนได้เสียของผู้แทนกลุ่มกับของสมาชิกกลุ่ม ต้องไม่ขัดแย้งกัน หากขัดแย้งกัน โจทก์ย่อมไม่มีความสามารถอย่างพอเพียงในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม เช่น โจทก์ฟ้องบริษัทหลายบริษัทเป็นจำเลย ปรากฏว่าโจทก์เป็นผู้ถือหุ้นอยู่ในบริษัทหนึ่งที่ทำกรเช่นเดียวกับบริษัทที่เป็นจำเลย แต่โจทก์ไม่ได้ฟ้องบริษัทที่ตนเองเป็นผู้ถือหุ้นเข้ามาด้วย หรือ โจทก์ฟ้องคดีเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม โดยอ้างว่าฟ้องแทนกลุ่มที่เป็นคนผิวสี แต่ปรากฏว่าโจทก์ถูกเลือกปฏิบัติในเหตุผลข้ออื่นที่ไม่ใช่เรื่องของสีผิว เป็นต้น ผลประโยชน์ของโจทก์ขัดแย้งกับของสมาชิกกลุ่มหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละกรณี

5. คุณสมบัติเป็นสมาชิกกลุ่ม (Membership of the Class) ผู้ใดจะเป็นโจทก์ผู้แทนกลุ่มได้ต้องมีคุณสมบัติเป็นสมาชิกกลุ่มเสียก่อน หากไม่อาจเป็นสมาชิกกลุ่มได้ย่อมไม่อาจเป็นโจทก์ผู้แทนกลุ่มได้

1.2 เงื่อนไขลักษณะคดีที่เหมาะสมในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (maintainable)

นอกจากจะต้องเข้าเงื่อนไขเบื้องต้นตาม Rule 23 (a) แล้ว จะต้องเข้าองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งตาม Rule 23 (b) ด้วย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะเหมาะสมหรือช่วยให้ระงับข้อพิพาทได้ดีกว่าหรือไม่ ซึ่งเงื่อนไขตาม Rule 23(b) ได้แก่

(1) การดำเนินคดีโดยสมาชิกของกลุ่มแต่ละคนเป็นแต่ละคดี อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งตาม Rule 23 (b) (1)

(A) คำพิพากษาของศาลในแต่ละคดีจะแตกต่างกันหรือไม่สอดคล้องกันก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียม กันในการปฏิบัติตามผลของคำพิพากษาที่แตกต่างกัน อันทำให้จำเลยไม่อาจปฏิบัติตามคำพิพากษาเหล่านั้นได้

ดังนั้น หากมีการแยกกันดำเนินคดีแล้ว อาจก่อให้เกิดผลของการพิจารณาพิพากษาที่แตกต่างกันไป ซึ่งคดีลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของคดีที่สมาชิกกลุ่มต้องการที่จะ

ฟ้องร้องขอให้มีการรับรองสิทธิ (declaratory) หรือขอให้ศาลออกข้อกำหนด (injunctive) เพื่อเยียวยาสิ่งที่สมาชิกต้องการ

(B) คำพิพากษาของศาลในแต่ละคดีกระทบกระเทือนถึงประโยชน์ของสมาชิกที่มีคู่ความในคดี เป็นเหตุให้บุคคลนั้นหย่อนความสามารถในการปกป้องผลประโยชน์ของตนอย่างเต็มที่ กล่าวคือ หากมีการแยกกันดำเนินคดีแล้ว ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินคดีอาจไม่เท่าเทียมกัน และอาจทำให้สมาชิกอื่นที่ไม่ได้ดำเนินคดีเสียสิทธิในการที่จะได้รับผลประโยชน์จากจำนวนด้วย กรณีนี้เป็นเรื่องของกองทุนที่จำกัด (Limited fund) ที่มีสมาชิกหลายคนเรียกร้องจำนวนจากกองทุนหรือทรัพย์สินของจำนวนที่จำกัด ซึ่งหากมีจำนวนจำกัดก็ควรที่จะมีการจัดแบ่งให้กับผู้เสียหายที่เกี่ยวข้อง โดยเท่าเทียมกัน ไม่ให้หมดไปโดยสมาชิกคนหลัง ๆ จะได้บังคับเงินจากกองทุนนั้นได้

(2) เป็นกรณีคู่ความฝ่ายตรงข้ามได้กระทำการหรือไม่ กระทำการใดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม อันเป็นผลให้ศาลจะมีคำสั่งห้ามกระทำการหรือบังคับหรือแสดงสิทธิในลักษณะเดียวกันต่อกลุ่มทั้งหมดตาม Rule 23 (b) (2)

คดีในลักษณะนี้มีลักษณะของการฟ้องขอให้มีการรับรองสิทธิ (Declaratory) และคำสั่งศาลห้ามกระทำการ (Injunctive) เพื่อเยียวยาสิ่งที่สมาชิกต้องการ โดยจะเป็นประโยชน์แก่สมาชิกทุกคนหากคำพิพากษาที่ให้จำนวนปฏิบัติตามนั้นเป็นคำพิพากษาเดียวกัน

(3) เป็นคดีที่ศาลต้องเห็นว่าปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงของกลุ่มบุคคลมีความสำคัญมากกว่าปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริงที่กระทบสมาชิกแต่ละคน และการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีที่มีความเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพดีกว่าวิธีอื่นตาม Rule 23 (b) (3)

คดีลักษณะนี้เป็นคดีที่หากมีการฟ้องกันเป็นรายบุคคลแล้ว ค่าเสียหายที่เรียกร้องนั้นมีจำนวนน้อยและไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ซึ่งหากมีการรวมกันเป็นกลุ่มในการพิจารณาคดี จะเห็นได้ว่าจำนวนค่าเสียหายมีเป็นจำนวนมากกว่ารวมถึงทำให้การดำเนินคดีมีอิทธิพลมากขึ้น โดยในการพิจารณาประเด็นข้างต้นต้องพิจารณารวมถึง

- (ก) ประโยชน์ของสมาชิกแต่ละรายในการฟ้องคดีด้วยตัวเอง
- (ข) คดีที่สมาชิกแต่ละรายได้ฟ้องไปแล้วนั้น มีลักษณะอย่างไร และได้ดำเนินคดีไปเพียงใด
- (ค) ความต้องการหรือความไม่ต้องการของสมาชิกที่จะให้รวมการพิจารณาคดีที่ศาลเดียวกัน
- (ง) ความยุ่งยากในการบริหารงานคดีในการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่อาจเกิดขึ้น

เมื่อศาลได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ แล้ว ในทันทีที่สามารถทำได้หลังจากได้ฟ้องคดีแบบกลุ่ม ศาลจะต้องมีคำสั่งว่าการฟ้องคดีนั้นจะเป็นการฟ้องคดีแบบกลุ่มหรือไม่ แต่ไม่จำเป็นต้องจัดให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากระยะเวลาในการดำเนินคดีหรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุด ซึ่งศาลอาจมีคำสั่งโดยกำหนดเงื่อนไขและแก้ไขเปลี่ยนแปลงก่อนพิจารณาได้ รวมถึงในกรณีผู้แทนกลุ่มกับสมาชิกกลุ่มมีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายแตกต่างกัน ศาลอาจมีคำสั่งอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพียงบางประเด็นแยกจากประเด็นอื่นในคดีได้

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีหลักการเฉพาะที่กำหนดให้คำพิพากษามีผลผูกพันถึงผู้เสียหายอื่นที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก และไม่ใช่คู่ความในคดี โดยหลักการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีทั้งหลักการแสดงเจตนาขอเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม (Opt-in) ซึ่งสมาชิกกลุ่มต้องกระทำการยืนยันหรือรับรองการแสดงเจตนาเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหลังจากที่ศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม และหลักการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มโดยผลของกฎหมายและต้องแสดงเจตนาขอลออกจากกลุ่ม (opt-out) เมื่อไม่ต้องการถูกผูกพันในคดี ซึ่งเป็นหลักการที่สมาชิกกลุ่มผูกพันตามคำพิพากษาโดยผลของกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่ ผู้ที่ได้รับ ความเสียหายจะแสดงเจตนาออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยจะเห็นได้ว่า สิทธิในการที่สมาชิกกลุ่มแสดงเจตนาขอลออกจากกลุ่ม (Opt-out) จะมีได้เฉพาะในการฟ้องคดีแบบกลุ่มตาม Rule 23 (b) (3) เท่านั้น เนื่องจากการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหาย โดยต้องทำคำขอเป็นหนังสือถึงศาลเพื่อขอลออกจากกลุ่ม ส่วนการฟ้องคดีแบบกลุ่ม Rule 23 (b) (1) และ Rule 23 (b)(2) นั้นสมาชิกของกลุ่มไม่มีสิทธิขอลออกจากกลุ่ม เนื่องจากการฟ้องเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามจำเลยกระทำการหรือ เพื่อขอให้ศาลแสดงสิทธิของโจทก์ ซึ่งเรียกว่า Mandatory class action เป็นกรณีที่สมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับคำบอกกล่าวหรือแสดงเจตนาขอลออกจากกลุ่ม

1.3 การบอกกล่าว

เมื่อศาลอนุญาตให้ฟ้องคดีแบบกลุ่มแล้ว เฉพาะลักษณะคดีตาม Rule 23 (b) (3) ซึ่งเป็นคดีที่กำหนดให้ปัญหา ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกันของสมาชิกกลุ่มเป็นสาระสำคัญกว่าปัญหารายบุคคลของสมาชิกแต่ละคน ประกอบกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่ดีกว่าวิธีอื่น ดังนั้น สมาชิกกลุ่มอาจประสงค์รักษาสิทธิของตนเองได้ จึงจำเป็นต้องจัดให้มีการบอกกล่าวแก่สมาชิกกลุ่มเพื่อให้รักษาสิทธิของตนเองโดยการแสดงเจตนาออกจากรุ่น เพื่อจะไม่ต้องผูกพันตามคำพิพากษา โดยในคำบอกกล่าวต้องบรรยายข้อเรียกร้องที่เป็นสาระสำคัญอย่างเพียงพอและมีข้อมูลที่จำเป็นสมเหตุสมผลในการตัดสินใจจะเป็นสมาชิกกลุ่มและถูกผูกพันในคำ

พิพากษาถึงที่สุด รวมถึงเนื้อหาในหนังสือบอกกล่าวตาม Rule 23 (b) (2) (A)-(C) ได้กำหนดให้ต้องแจ้งให้สมาชิกทราบเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

- (1) ศาลจะตัดสมาชิกออกจากกลุ่ม หากสมาชิกกลุ่มนั้นได้ร้องขอออกจากกลุ่มภายในวันที่กำหนดไว้
- (2) คำพิพากษาไม่ว่าจะเป็นคุณหรือโทษจะมีผลต่อสมาชิกกลุ่มทั้งหมดที่ไม่ได้ร้องขอออกจากกลุ่ม และ
- (3) สมาชิกกลุ่มคนใดซึ่งไม่ได้ร้องขอให้ตัดออกจากกลุ่ม อาจจะแต่งตั้งนายเพื่อให้ทำหน้าที่แทนได้

ในการบอกกล่าวจะต้องแจ้งให้สมาชิกทราบว่าสมาชิกมีความประสงค์ที่จะอยู่ในกลุ่มหรือไม่ ถ้าไม่มีความประสงค์จะอยู่ในกลุ่มจะ ต้องแจ้งความจำนงไปยังศาลภายในระยะเวลาที่กำหนดในหนังสือบอกกล่าว มิฉะนั้นจะถือว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม และเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมผูกพันสมาชิกของกลุ่ม หากสมาชิกกลุ่มมีความประสงค์ที่จะเข้ามาในคดีเพื่อรักษาสิทธิของตนแต่ไม่อาจมาศาลได้ก็อาจตั้งตัวแทนเป็นที่ปรึกษาของตนเข้ามาในคดีได้ตาม Rule 23 (C) (2) (C)

วิธีการส่งเสริมหนังสือบอกกล่าวนั้น ต้องพิจารณาสภาพของข้อเท็จจริงในแต่ละคดี ซึ่งผู้แทนกลุ่มต้องใช้ความพยายามตามสมควรในการจัดการรายชื่อและที่อยู่ของสมาชิกกลุ่มและผู้แทนกลุ่มต้องจัดส่งตามชื่อและที่อยู่ปรากฏในเอกสารดังกล่าว โดยทั่วไปผู้แทนกลุ่มต้องส่งคำบอกกล่าวซึ่งลงนามโดยศาลหรือเจ้าหน้าที่ศาลไปยังสมาชิกกลุ่มทุกคน หากทราบชื่อและที่อยู่ที่แน่นอนก็ต้องส่งไปยังสมาชิกคนนั้นโดยตรง หากไม่ทราบชื่อและที่อยู่ของสมาชิกจึงจะส่งโดยการประกาศโฆษณา ส่วนใหญ่แต่ละคดีจะมีการประกาศสามครั้ง โดยการประกาศครั้งแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเกิดความสนใจว่ามีคดีอะไรเกิดขึ้น การประกาศครั้งที่สองประชาชนจำได้แล้วว่ามีปัญหานี้เกิดขึ้น และเมื่อมีการประกาศครั้งที่สามผู้ที่ได้รับทราบข้อมูลที่ได้ประกาศและโฆษณาก็จะทบทวนว่าตนเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีดังกล่าวหรือไม่ และขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละคดี ในกรณีที่โจทก์ทราบถึงชื่อและที่อยู่โดยชัดเจนของสมาชิกกลุ่ม แล้วไม่ได้ส่งหนังสือบอกกล่าวโดยตรงไปยังสมาชิกกลุ่ม ถือว่าเป็นการดำเนินการขัดกับหลักกระบวนการอันชอบธรรมตามกฎหมาย (Due process of law) ซึ่งอาจทำให้สมาชิกกลุ่มกล่าวอ้างได้ว่าคำพิพากษาในคดีดังกล่าวไม่ผูกพันตนเอง

1.4 การถอนฟ้องและการประนีประนอมยอมความ

ในการถอนฟ้องและการประนีประนอมยอมความจะกระทำได้อีกต่อเมื่อขออนุญาตต่อศาลก่อนเสมอ เนื่องจากว่าผู้แทนกลุ่มได้ดำเนินคดีเพื่อตนเองและเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มทุกคนที่อยู่ภายใต้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกัน การกระทำใด ๆ จึงต้องเป็นการกระทำเพื่อบุคคลอื่นที่ไม่ได้เข้ามาในคดีเหล่านั้นด้วย ศาลจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครอง เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้แทนกลุ่มใช้สิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในทางที่ไม่เป็นธรรมต่อสมาชิกของกลุ่ม เมื่อศาลได้อนุญาตให้ถอนฟ้องหรืออนุญาตให้ประนีประนอมยอมความแล้ว ศาลจะมีคำสั่งให้ผู้แทนกลุ่มซึ่งมีฐานะเป็นโจทก์ต้องบอกกล่าวแก่สมาชิกกลุ่มทั้งหมดในการถอนฟ้องหรือการประนีประนอมยอมความในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เพื่อให้โอกาสแก่สมาชิกกลุ่มได้ร้องสอดหรือคัดค้าน หรือเพื่อให้สมาชิกกลุ่มคนอื่นซึ่งมีเจตนาที่จะดำเนินคดีแบบกลุ่มเข้ามาดำเนินคดีแทนเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของตนและสิทธิของสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ การถอนฟ้องอาจเกิดจากเหตุอื่น เช่น การถอนฟ้องอันเนื่องมาจากคดีไม่อยู่ในเขตอำนาจศาล การถอนฟ้องเนื่องจากความไม่เหมาะสมที่จะดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งการถอนฟ้องในลักษณะนี้ไม่ต้องขออนุญาตต่อศาล เพราะเหตุว่าการถอนฟ้องดังกล่าวศาลยังไม่ได้วินิจฉัยกระทบถึงสิทธิของสมาชิกกลุ่ม

1.5 ผลของคำพิพากษา

ผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งในการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะมีผลผูกพันสมาชิกกลุ่มทุกคนแม้ว่าจะมิได้มีฐานะเป็นคู่ความในคดี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กรณีได้แก่

(1) คำพิพากษาในคดีลักษณะนี้ไม่ว่าจะเป็นคุณต่อกฎหรือไม่ก็ตาม จะมีผลผูกพันต่อบุคคลที่ศาลพิจารณาว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มทุกคน

(2) คำพิพากษาของศาล ในคดีแบบกลุ่มที่ดำเนินการตาม Rule 23 (b) (3) คำพิพากษาในคดีลักษณะนี้ไม่ว่าจะเป็นคุณต่อกฎหรือไม่ก็ตาม จะมีผลผูกพันถึงสมาชิกกลุ่มที่ได้รับหนังสือบอกกล่าวตาม Rule 23 (C) (2) ที่ไม่ได้แสดงเจตนาขอออกจากกลุ่ม รวมถึงผู้ที่ศาลพิจารณาว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มตาม Rule 23 (C) (3)

1.6 ค่าทนายความและเงินรางวัลทนายความ (บุษรานี หงษ์คำ, 2549, หน้า 75-76)

ในทางปฏิบัติของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นหน้าที่ของกลุ่มความแต่ละฝ่ายที่จะต้องเป็นผู้จ่ายค่าทนายความให้แก่ทนายความฝ่ายตนเองตามกกำหนดไว้ในสัญญาจ้างว่าความ ไม่ว่าจะตนจะเป็นฝ่ายชนะคดีหรือแพ้คดีก็ตาม (เว้นแต่จะมีการตกลงในสัญญาจ้างว่าความในลักษณะที่เรียกว่า Contingent fee อย่างไรก็ตาม ศาลอาจจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายแพ้คดีมีหน้าที่ชำระค่าทนายความแทนที่คู่ความที่ชนะคดีก็ได้ โดยใช้หลักความยุติธรรม (Equity) เช่น ในกรณีฝ่ายที่แพ้คดีได้ฟ้องคดีโดยไม่สุจริตหรือเป็นการดำเนินคดีเพื่อกลั่นแกล้ง คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังอาจมี

บางกรณีที่กฎหมายหลายลักษณะอักษรบัญญัติไว้เฉพาะให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีชำระค่าทนายความของฝ่ายที่ชนะคดีเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนฟ้องคดีต่อหน่วยงานของรัฐ และให้ หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามกฎหมายหรือเพื่อให้บุคคลที่มีฐานะทางการเงินที่ไม่ดีฟ้องคดีต่อศาล

ในการทำสัญญาตกลงกำหนดค่าทนายความในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการตกลงเข้าทำสัญญาจ้างว่าความกันหลายวิธี แต่พบว่าวิธีที่เป็นที่แพร่หลายนั้นมี 3 วิธีด้วยกัน กล่าวคือ

วิธีที่ 1 การกำหนดอัตราเดิยตายตัว (The flat fee หรือ Fixed fee) ซึ่งเป็นการตกลงกันเป็นการแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปตามผลคดี

วิธีที่ 2 การกำหนดโดยคำนวณเป็นอัตราต่อชั่วโมงการทำงานของทนายความ (Hourly chart) ซึ่งจะเป็นจำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความยากง่ายของคดี ส่วนค่า ใช้จ่ายในการดำเนินคดีหากไม่ได้ตกลงเป็นอย่างอื่นจะเป็นภาระของตัวความ

วิธีที่ 3 การกำหนดเป็นอัตราส่วนจากจำนวนเงินหรือประโยชน์ที่ตัวความได้รับตามผลแห่งคำพิพากษา คือ การตกลงกันตั้งแต่ติดต่อรับว่าความ โดยซึ่งหากฝ่ายตนแพ้คดี ทนาย ความก็จะไม่ได้รับค่าทนายความเลย

2. การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศแคนาดา (สุชาติ วามะสุริย์, 2549, หน้า 108-113)

ประเทศแคนาดามีเพียงมลรัฐ Quebec มลรัฐ Ontario มลรัฐ British ที่มีการนำกระบวนการพิจารณาการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ โดยเนื้อหาของกฎหมายส่วนใหญ่คล้ายกับ Rule 23 ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีการแก้ไขเนื้อหาบางส่วนเพื่อความเหมาะสมและสะดวกขึ้น วัตถุประสงค์ของกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่ม มีเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้มีการเยียวยาสิทธิโดยทางศาลมากขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายในทางคดีเนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเดียวกัน เป็นการพัฒนาความมีประสิทธิภาพของศาลจากการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เดียวกันซ้ำกันหลายครั้งเพื่อให้ผลทางกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายไม่แตกต่างกัน

หลักเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่มในพระราชบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่ม 1992 (Class Proceedings Act, 1992) ที่ปรากฏในมลรัฐ Ontario การร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่ได้กำหนดลักษณะของคดีที่สามารถร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้เป็นการเฉพาะ เป็นหน้าที่ของศาลที่จะรับพิจารณาคำขอ กล่าวคือคดีแพ่งทุกคดีสามารถร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้โดยกระบวนการพิจารณาของศาลในการอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มต้องปรากฏว่า

- (1) ต้องเปิดเผยเหตุแห่งคดี

(2) มีจำนวนของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือมากกว่า โดยผู้แทนกลุ่มสามารถระบุ
กลุ่มบุคคลได้

(3) มีชื่ออ้างหรือชื่อต่อสู้อย่างเดียวกัน

(4) การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทได้ดีกว่าวิธีอื่น

(5) ผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างเพียงพอไม่มี
ผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกับสมาชิกกลุ่มคนอื่น และจัดหาแผนในการดำเนินคดีซึ่งแสดงวิธีการ
ดำเนินคดีแบบกลุ่มที่มีประสิทธิภาพแทนสมาชิกกลุ่มและวิธีการแจ้งคำบอกกล่าวที่ได้ผลแก่สมาชิก
กลุ่ม

2.1 เงื่อนไขการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

(1) เงื่อนไขของจำนวนกลุ่มบุคคล ประเทศแคนาดาได้กำหนดจำนวนบุคคลที่เป็น
สมาชิกของกลุ่มว่ามีจำนวนของกลุ่มบุคคลสองคนหรือมากกว่าที่สามารถระบุกลุ่มบุคคลได้
(Identifiable class) โดยผู้แทนในการดำเนินคดีจะต้องแสดงข้อเท็จจริงว่า กลุ่มบุคคลมีจำนวน
สมาชิกที่กำหนดไว้เพียงพอ

(2) เงื่อนไขลักษณะกลุ่มบุคคล ต้องปรากฏว่ากลุ่มบุคคลที่จะดำเนินคดีแบบกลุ่ม
ต้องมีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกัน แต่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันและประเด็นข้อกฎหมายอย่างเดียวกันแต่
ไม่จำเป็นต้องเป็นประเด็นข้อกฎหมายที่เกิดจากข้อเท็จจริงอย่างเดียวกัน

(3) เงื่อนไขของลักษณะคดี เงื่อนไขลักษณะคดีในประเทศแคนาดาอนุญาตให้คดี
แพ่งทุกคดีเข้าสู่การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ โดยศาลจะปฏิเสธไม่ให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพียง
เพราะว่ามีเหตุดังต่อไปนี้ไม่ได้

1. การเยียวยาสิทธิที่เรียกร้องสำหรับค่าเสียหายซึ่งกำหนดให้ต้องมีการประเมิน
เป็นรายบุคคลภายหลังจากการพิจารณาประเด็นร่วมกัน

2. การเยียวยาสิทธิเกี่ยวข้องกับสัญญาซึ่งได้ทำไว้กับสมาชิกแต่ละรายแตกต่างกัน

3. การเยียวยาสิทธิของสมาชิกกลุ่มแต่ละบุคคลแตกต่างกัน

4. ไม่ทราบจำนวนของสมาชิกกลุ่มหรือลักษณะเฉพาะของสมาชิกกลุ่ม

5. กลุ่มหรือกลุ่มย่อยที่ชื่อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของสมาชิกซึ่งเกิดขึ้นจาก
ประเด็นเดียวกันไม่เป็นข้อเรียกร้องเดียวกันกับสมาชิกกลุ่ม

(4) เงื่อนไขผู้แทนกลุ่ม ลักษณะของบุคคลผู้แทนกลุ่มมีดังนี้

1. ปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมและเพียงพอ
2. ผู้แทนกลุ่มจัดหาแผนในการดำเนินคดีซึ่งแสดงวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่มีประสิทธิภาพแทนสมาชิกกลุ่มและวิธีการแจ้งคำบอกกล่าวที่ได้ผลแก่สมาชิกกลุ่มด้วย
3. ต้องไม่มีความขัดแย้งทางผลประโยชน์ในประเด็นเดียวกันกับสมาชิกกลุ่มบุคคลอื่น

2.2 การบอกกล่าว

กฎหมายกำหนดให้ผู้แทนกลุ่มมีหน้าที่จัดส่งคำบอกกล่าวให้แก่สมาชิกกลุ่มโดยเนื้อหาในคำบอกกล่าวกำหนด ดังนี้

- (1) วิธีพิจารณาคดีชื่อและที่อยู่ของผู้แทนคดีและคำขอ
 - (2) วิธีการและเวลาที่สมาชิกกลุ่มอาจแสดงเจตนาออกจากกลุ่ม
 - (3) กำหนดค่าใช้จ่ายที่เป็นไปได้ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม
 - (4) สรุปข้อตกลงระหว่างผู้แทนคดีและทนายความของกลุ่มโดยพิจารณาถึงค่าธรรมเนียมการจ่ายเงิน
 - (5) กำหนดการฟ้องแย้งใด ๆ ที่ถูกยื่นต่อหรือโดยกลุ่ม รวมทั้งคำขอในการฟ้องแย้ง
 - (6) ระบุว่าคำพิพากษาจะผูกพันสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้แสดงเจตนาออกจากกลุ่มไม่ว่าคำพิพากษาคดีเป็นคุณหรือโทษ
 - (7) สิทธิของสมาชิกใด ๆ ในการเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินคดี
 - (8) ที่อยู่ซึ่งสมาชิกกลุ่มอาจติดต่อเพื่อสอบถามโดยตรงเกี่ยวกับการดำเนินคดี
 - (9) ให้ข้อมูลใด ๆ ตามที่ศาลเห็นสมควร สำหรับวิธีการบอกกล่าวเป็นดุลพินิจของศาลในการกำหนดให้ส่งคำบอกกล่าวให้เป็นสมาชิกกลุ่มเป็นรายบุคคล โดยคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในหนังสือบอกกล่าว ลักษณะของการเยียวยาความเสียหาย ขนาดของข้อเรียกร้อง จำนวนสมาชิกกลุ่มที่อยู่ของสมาชิกกลุ่ม และเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้อง
- นอกจากนี้ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แก่สมาชิกกลุ่มศาลอาจสั่งให้คู่ความมีคำบอกกล่าวเท่าที่จำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มหรือเพื่อเป็นประกันในประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

2.3 ค่าทนายความและเงินรางวัลทนายความ

ประเทศแคนาดากำหนดให้สมาชิกกลุ่มยกเว้นผู้แทนกลุ่มจะไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในคดี แต่สมาชิกกลุ่มจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายก็ต่อเมื่อประเด็นของสมาชิกกลุ่มได้รับการพิจารณาข้อเรียกร้องเป็นรายบุคคล ในการกำหนดค่าทนายความที่คาดว่าจะได้รับว่าขึ้นอยู่กับผลสำเร็จของคดี ทั้งนี้ข้อตกลงการชำระเงินจะจ่ายเงินจำนวนทั้งหมดในคราวเดียว ชำระเป็นรายเดือนหรือวิธีอื่นก็ได้ ซึ่งการชณะคดีนั้นหมายความรวมถึงคำพิพากษาในประเด็นร่วมกันที่เป็นคุณแก่สมาชิกแต่ละคน หรือทั้งหมด และการประนีประนอมยอมความที่ให้ประโยชน์แก่สมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือทั้งหมด

2.4 การพิพากษาคดี

ประเทศแคนาดา กำหนดให้คำพิพากษาในการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่ผูกพันบุคคลที่แสดงเจตนาออกจากการดำเนินคดีแบบกลุ่ม หรือคู่ความที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาแบบกลุ่มในการดำเนินคดีภายหลังระหว่างคู่ความและบุคคลที่ขอออกจากกลุ่ม ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวคล้ายกับประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศออสเตรเลีย ซึ่งการทำคำพิพากษาในประเด็นร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหรือกลุ่มย่อยนั้น ควรจะกำหนดประเด็นร่วมกัน ระบุชื่อหรือบรรยายถึงลักษณะ สมาชิกกลุ่ม หรือสมาชิกกลุ่มย่อยกำหนดลักษณะของข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ที่ได้ยื่นในนามของกลุ่มหรือกลุ่มย่อยและวิธีการเยียวยาสิทธิที่ได้การรับรองตามกฎหมาย นอกจากนี้ศาลอาจมีคำพิพากษาโดยแยกคำพิพากษาออกเป็นประเด็นอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นเดียวกันกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้

กล่าวโดยสรุป ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม จะกำหนดเงื่อนไขลักษณะกลุ่มบุคคลที่จะได้รับการดำเนินคดีแทนไว้ ทั้งนี้ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อให้สามารถระบุจำนวนกลุ่มบุคคลที่จะได้รับการดำเนินคดีแทนได้ แม้จำนวนสมาชิกกลุ่มบุคคลอาจแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวก (Rule of Convenience) หากว่าการดำเนินคดีทางแพ่งโดยฟ้องคดีร่วมกันเป็นไปได้ ยาก หรือ เพื่อให้การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นมาตรการในทางกฎหมายให้ผู้เสียหายที่อยู่ในเหตุการณ์เดียวกันได้รับการเยียวยาสิทธิโดยเสียค่าใช้จ่ายในทางคดีอย่างมีประสิทธิภาพ (Judicial economy) จำนวนกลุ่ม บุคคลที่จะได้รับการดำเนินคดีแทน ขึ้นอยู่กับนโยบายการบัญญัติกฎหมายของแต่ละประเทศที่มุ่งจะให้สมาชิกในกลุ่มบุคคลมีจำนวนเท่าใดที่จะได้รับการดำเนินคดีแทน อย่างไรก็ดี จำนวนกลุ่มบุคคลที่จะได้รับการดำเนินคดีแทนจะต้องเป็นจำนวนกลุ่มบุคคลที่สามารถระบุได้จริง แม้ในขณะที่ฟ้องไม่จำต้องระบุจำนวนที่แน่นอนก็ตาม (รชฎ บุญสินสุข, 2545, หน้า 30)

3. การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศ สาธารณรัฐฝรั่งเศส (คณิงนิจ บุญบานเย็น , 2549, หน้า 116-121)

ประเทศ สาธารณรัฐ ฝรั่งเศสไม่มีกฎหมายที่กำหนดไว้โดยเฉพาะในเรื่องของการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยเอกชน แต่มีการดำเนินคดีแทนบุคคลอื่นในสองลักษณะคือ การดำเนินคดีแบบกลุ่มโดย องค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล (Association's suit) และการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ (Administration's suit) ซึ่งถือเป็นรูปแบบการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากของกลุ่มประเทศ ที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์ อักษรที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพล การดำเนินคดีแทนบุคคลอื่นโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล และการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ มีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

2.1 การดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล (Association's suit)

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสยอมรับให้องค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อกลุ่มบุคคลซึ่งได้จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายเฉพาะเป็นผู้มีสิทธิดำเนินคดีแทนบุคคลอื่น เช่น สมาคมทางการค้า (Trade-unions) มีอำนาจฟ้องคดีเกี่ยวกับ การค้าหรือที่เกี่ยวข้องกับการค้า และสมาคมที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายพิเศษ โดยจำกัดคดีและขอบเขต อำนาจฟ้องให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสมาคมที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ เช่น สมาคมครอบครัว สหพันธ์ต่อต้านโรคพิษสุราเรื้อรัง สมาคมต่อต้านการแบ่งแยกผิว เป็นต้น ซึ่งอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) กรณีที่กฎหมาย กำหนด กรณีที่กฎหมายกำหนดให้สมาคมมีอำนาจในการดำเนินคดีทางศาลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสมาคมจะกำหนดเงื่อนไขในการดำเนินคดีทางศาลของสมาคมที่แตกต่างกันออกไป แม้กระทั่งสมาคมที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันก็อาจจะถูกกำหนดหลักเกณฑ์ของการใช้อำนาจทางกฎหมายที่แตกต่างกัน ได้ โดยสามารถแยกและกำหนดเงื่อนไขของการมอบอำนาจของกฎหมายได้เป็นเงื่อนไขที่เกี่ยวกับตัวสมาคมและเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการฟ้องคดี ดังนี้

เงื่อนไขที่เกี่ยวกับตัวสมาคม โดยปกติ การที่กฎหมายกำหนดให้สมาคมใดสมาคมหนึ่งมีอำนาจในการฟ้องคดีมีข้อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของสมาคมว่าตรงตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ เพื่อเป็นหลักประกันว่าสมาคมจะมีความตั้งใจดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนดให้ นอกจากนี้ยังพิจารณาจากระยะเวลาการจัดตั้งสมาคมว่าได้ก่อตั้งมายาวนานแค่ไหน เพื่อเป็นหลักประกันเกี่ยวกับความตั้งใจและความมั่นคงของสมาคม และช่วยป้องกันไม่ให้มีการจัดตั้งสมาคมขึ้นเพียงเพื่อให้สามารถดำเนินคดีใดคดีหนึ่งเท่านั้น ตัวอย่างเช่น สมาคมคุ้มครองเรื่องบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะต้องก่อตั้งมาอย่างน้อยหกเดือน สมาคมคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สมาคมศึกษาและ

สมาคมคุ้มครองโบราณสถาน ต้องมีการก่อตั้งมาอย่างน้อยสามปี สมาคมต่อต้านการดื่มสุรา สมาคมคุ้มครองแหล่งต้นน้ำ สมาคมต่อต้านการเหยียดผิว ต้องมีการก่อตั้งมาแล้วอย่างน้อยห้าปี ซึ่งส่วนใหญ่กฎหมายจะกำหนดระยะเวลาห้าปี แม้กระนั้น สมาคมบางสมาคม แม้จะมีวัตถุประสงค์และระยะเวลาตรงตามที่กฎหมายกำหนดก็ยังคงต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐอีกด้วย เช่น สมาคมคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการฟ้องคดี กฎหมายกำหนดไว้ว่า สมาคมบางสมาคมจะฟ้องคดีได้จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ได้รับความเสียหาย ซึ่งหมายถึงเฉพาะบุคคลธรรมดาที่ได้รับ ความเสียหายจากการละเมิด เนื่องจากไม่ถือว่าสมาคมเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายที่แท้จริง แต่ถือเป็นเสมือนอัยการของเอกชน

เงื่อนไขเรื่องความยินยอมของผู้เสียหายในการฟ้องคดี

ความยินยอมของผู้เสียหายในการฟ้องคดีโดยทั่วไปมักจะเป็นการละเมิดต่อเรื่อง ความเป็นส่วนตัวที่ผู้เสียหายไม่ประสงค์ที่จะได้รับความกระทบ กระเทือนทางจิตใจจากการ ดำเนินคดีด้วยตนเอง เช่น เรื่องการละเมิดทางเพศ เรื่องการเหยียดผิว เป็นต้น

(2) กรณีที่ได้รับอนุญาตจากรัฐ

การที่หน่วยงานของรัฐมีอำนาจในการอนุญาตให้สมาคมใดสมาคมหนึ่งฟ้องคดีที่ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสมาคมได้เป็นผลมาจากกฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้ แต่ขอบเขตการใช้ อำนาจของหน่วยงานของรัฐยังไม่มีความแน่นอน เนื่องจากบางกรณีมีกฎหมายกำหนดเงื่อนไขการ ให้อำนาจของหน่วยงานของรัฐไว้ แต่บางกรณีก็ไม่มีกำหนดเงื่อนไขแต่อย่างใด

(3) กรณีที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิก

กฎหมายของประเทศ สาธารณรัฐ ฝรั่งเศสยอมรับ ให้สมาคมสามารถฟ้องคดีเพื่อ เป็นการปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวม โดยไม่จำเป็นต้องได้รับอำนาจจากรัฐ 2 กรณี คือ

1. กรณีที่สมาชิกของสมาคมรวมตัวเพื่อส่วนได้เสียเฉพาะแต่ละบุคคล จากแนวคำ พิพากษาของศาลสูงสุดฝรั่งเศสตั้งแต่ปี ค .ศ.1929 ได้ยอมรับให้สมาคมสามารถดำเนิน การฟ้องคดี เพื่อเรียกค่าเสียหายที่สมาชิกของสมาคมมีสิทธิได้รับ แต่จำกัดขอบเขตเฉพาะเรื่องความรับผิดทาง แพ่งเท่านั้น โดยคำพิพากษาของศาลสูงฉบับลงวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ.1929 ซึ่งเป็นคำพิพากษาที่ ยอมรับให้สมาคมทำการฟ้องเรียกค่าเสียหายแทนสมาชิกของสมาคมนั้นได้ โดยศาลได้วินิจฉัยว่า สมาชิกของสมาคมสามารถที่จะฟ้องคดีร่วมกันโดยสมาคมได้ หากสมาชิกแต่ละคนสามารถ

ฟ้องร้องคดีดังกล่าวเป็นการส่วนตัวได้ โดยความเสียหายที่สมาคมได้รับถือเป็นความเสียหายโดยส่วนรวมของสมาชิกสมาคม

2. กรณีที่สมาชิกของสมาคมรวมตัวกันเพื่อปกป้องส่วนได้เสียของสังคมส่วนรวม ซึ่งมีลักษณะทั่วไป สิทธิในการฟ้องร้องคดีของสมาคมเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นส่วนได้เสียของสังคมส่วนรวม โดยอาศัยอำนาจหรือมูลเหตุมาจากทั้งกรณีที่เป็น การปกป้องส่วนได้เสียของสมาชิก และเป็นเรื่องการดำเนินตามวัตถุประสงค์ของสมาคมที่จะปกป้องส่วนได้เสียของสังคมส่วนรวม เช่น

คำพิพากษาของศาลสูงฉบับลงวันที่ 16 พฤศจิกายน ค.ศ.1982 วินิจฉัยว่า เนื่องจากสมาคมมีวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการศึกษาและการคุ้มครองนกที่อพยพมา สมาคมจึงมีส่วนได้เสียโดยตรงกับการกระทำที่เป็นการคุกคามและทำให้นกดังกล่าวตาย จึงเป็นความเสียหาย ทางจิตใจที่เกิดขึ้น โดยตรงและเป็นเรื่องส่วนตัวของสมาคมเมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และกิจกรรมของสมาคม

2.2 การดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ (Administration's suit)

หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ดำเนินคดีแทนในประเทศ สาธารณรัฐฝรั่งเศส คือ อัยการฝรั่งเศส ซึ่งดำเนินคดีในฐานะคู่ความหรือร้องสอดเข้ามาเป็นคู่ความแทนบุคคลอื่น โดยสมัครใจหรือโดยมีผู้ยื่นคำขอให้อัยการฝรั่งเศสเข้ามาเป็นคู่ความในคดีตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้อัยการฝรั่งเศสอาจทำการร้องสอดเป็นคู่ความในคดีเพื่อเสนอความเห็นทางกฎหมายในสาระสำคัญใด ๆ ได้เมื่อได้ รับคำร้องขอ โดยคดีที่อาจได้รับคำขอให้ร้องสอดเป็นคู่ความเพื่อเสนอความเห็นทางกฎหมาย ได้แก่

(1) การยื่นฟ้องคดีที่เกี่ยวกับการเป็นผู้อนุบาลของบุคคลไร้ความสามารถหรือการรับรองหรือการเปลี่ยนแปลงสิทธิการเป็นผู้อนุบาล

(2) ในกระบวนการวิธีพิจารณาที่กำหนดให้ห้ามดำเนินคดีเป็นการชั่วคราวและการรวมคดีที่ไม่อาจชำระหนี้ได้ของบุคคลผู้มีหนี้สินล้มละลายหรือล้มละลายและการลงโทษประการอื่น และในคดีเกี่ยวกับสถานะของบุคคล

(3) ในการดำเนินคดีเพื่อทำการชำระบัญชีและการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบของกรรมการบริษัท

เมื่ออัยการของฝรั่งเศสได้รับคำขอดังกล่าว จะมีหน้าที่ทำความเข้าใจทางกฎหมายในเรื่องที่เกี่ยวข้อง และศาลจะเป็นผู้พิจารณาและตัดสินคำขอให้อัยการร้องสอดเข้ามาเป็นคู่ความในคดีได้ อีกทั้งอัยการฝรั่งเศสยังมีอำนาจในการโต้แย้งคำสั่งหรือนโยบายสาธารณะ (Order public) ซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงว่าคำสั่งหรือนโยบายเป็นประปักษ์ต่อประโยชน์สาธารณะ การดำเนินคดีโดย

หน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐหรือพนักงานอัยการ เป็นเรื่องของการกระทำตามแนวความคิดในเรื่อง *Parens patriae* เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ (Public interest) เช่น การให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.3 ค่าทนายความและเงินรางวัลทนายความ (รชฎ บุญสินสุข, 2545, หน้า 85)

ในกฎหมายฝรั่งเศส ทนายความสามารถตกลงค่าธรรมเนียมทนายความกับลูกความได้โดยอิสระโดยให้จัดทำเป็นหนังสือ ทั้งนี้การกำหนดค่าธรรมเนียมทนายความสามารถพิจารณาได้จากสถานะทางการเงินของลูกความ ลักษณะคดี ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากทนายความ ความมีชื่อเสียงและคุณวุฒิของทนายความ ซึ่งต้องพิจารณาจากผลของคดี (The outcome of the case ; agreement quota litis) ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสยอมให้มีขึ้นเพียงเฉพาะเป็นการพิจารณาล่วงหน้าค่าบริการสำหรับการเตรียมคดีเท่านั้น แต่หากเป็นการตกลงในผลแห่งคดีเพียงอย่างเดียว (Pure quota litis) จะเป็นข้อตกลงลักษณะเดียวกับ Contingent fees ซึ่งจะมีผลเป็น โฉมะทันที

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าประเทศ สาธารณรัฐ ฝรั่งเศสมีรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยองค์กรเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล เช่น สมาคมเป็นผู้ฟ้องคดีแทน และการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น อัยการฝรั่งเศส ซึ่งทั้งสองลักษณะต่างต้องมีการร้องขอเพื่อให้มีการดำเนินคดีแทนเว้นแต่มีกฎหมายกำหนดให้สมาคมหรืออัยการฝรั่งเศสมีสิทธิดำเนินคดีแพ่งแทนได้ และประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่มีการคิดค่าทนายความโดยคิดจากส่วนได้เสียแห่งคดี

4. การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (รชฎ บุญสินสุข, 2545, หน้า 86-88)

ในประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีลักษณะการดำเนินคดีที่เหมือนประเทศ สาธารณรัฐฝรั่งเศส กล่าวคือ เอกชนไม่มีสิทธิดำเนินคดีแทนบุคคลอื่นดังเช่นในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี อย่างไรก็ตามมาตรการทางกฎหมายของประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีมาตรการทางกฎหมายที่รองรับการดำเนินคดีในกรณีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากที่อยู่ภายใต้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกัน กล่าวคือ

3.1 การดำเนินคดีทางแพ่งโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Verbandsklage)

องค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น สมาคมทางการค้า หอการค้าอุตสาหกรรม สมาคมเพื่อผู้บริโภค สามารถเป็นผู้แทนคดีแทนบุคคลผู้ต้องเสียหาย ในการดำเนินคดี เพื่อฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ห้ามกระทำการโฆษณาโดยฉ้อฉลแก่ประชาชนได้ ทั้งนี้ การฟ้องคดีดังกล่าวสามารถดำเนินการได้โดยปราศจากการร้องทุกข์ใด ๆ ของเอกชนรายใด

รายหนึ่ง และเป็นการฟ้องคดีแพ่งให้ศาลมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่เป็นการพิจารณาคดีเพื่อเรียกค่าเสียหาย

3.2 การจัดตั้งกองทุน (Fund Solution)

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ออกกฎหมายกำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนสำหรับผู้ที่เกิดมาและติดเชื้อมันเนื่องจากยา Contergen โดยกำหนดให้ผู้ผลิตยาดังกล่าวมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินจำนวนที่แน่นอน (Certain amounts) ในกองทุน และกำหนดวิธีการจัดการเงินให้แก่ผู้ที่ป่วยและได้รับอันตรายดังกล่าว

นอกจากกรณียา Contergen รัฐสภาประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีกรณีจัดตั้งกองทุน Erinnerung, Verantwortung และ Lukunft ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อความเสียหาย สำหรับทาสแรงงานในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

โดยเป็นข้อตกลงที่ได้เจรจาไว้กับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ โดยกำหนดให้สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและผู้ประกอบการของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (German Enterprise) ที่จ้างทาสแรงงานเหล่านั้นต้องจ่ายเงินจำนวน 5,000,000,000 มาร์ค

ด้วยสถานะของกองทุนข้างต้นนี้เป็นกลไกทางกฎหมายซึ่งทำให้มีผลทางกฎหมายในสถานะเช่นเดียวกับการประนีประนอมยอมความในการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกา

3.3 คู่ความร่วมมือและการรวมคดี (Joinder of parties and consolidation) ในกรณีที่มีการฟ้องคดีโดยคู่ความเป็นจำนวนมาก (Multi-party suits) มาตรการทางกฎหมายของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในการแก้ไขการดำเนินคดีลักษณะนี้ คือ การเป็นคู่ความร่วมมือและการรวมคดี

ตัวอย่างคดี ในคดีที่เครื่องบินสายการบินลูฟ்தานซ่า (Lufthansa) ตกที่สนามบินฮามบวร์กส์ (Hamburg Airport) ผู้เคราะห์ร้ายฟ้องคดีต่อสายการบินลูฟ்தานซ่าร่วมกันเป็นคดีเดียวกันต่อศาลแฟรงเฟิร์ต (Frankfurt) ซึ่งเป็นที่อยู่ของบริษัทสายการบินดังกล่าว โดยถือว่าเป็นคู่ความร่วมมือฟ้องคดีภายใต้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกันซึ่งเป็นลักษณะอย่างเดียวกันได้

อย่างไรก็ดี หากว่าผู้เคราะห์ร้ายแยกกันฟ้องคดีต่างหากจากกันศาลอนุญาตให้มีการรวมคดีได้ถ้าคดีดังกล่าวมีประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกัน หรือแยกการฟ้องคดีเป็นรายคดี (A single action) ได้

3.4 ค่าทนายความและเงินรางวัลทนายความ (Fees)

ในการดำเนินคดีในศาลประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ค่าทนายความขึ้นอยู่กับความยากง่ายในสาระแห่งคดี (Value of the subject matter; Gegenstandswert) และการจ่ายเงินให้แก่ความเห็นทางกฎหมายของผู้เชี่ยวชาญจะต้องเพียงพอ (Adequate; angemessen) โดยพิจารณาอย่างเป็นธรรมเปรียบเทียบกับรูปคดี เวลา และความยากง่ายแห่งประเด็นข้อกฎหมายนั้น ๆ ทั้งนี้ หากว่าข้อตกลงค่าธรรมเนียมที่ทนายความกำหนดมีลักษณะเป็นการจ่ายค่าธรรมเนียมการว่าความที่ไม่แน่นอน โดยมีได้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ การคิดค่าธรรมเนียมดังกล่าวจะไม่มีผลบังคับกันได้ระหว่างทนายความและลูกความ

กล่าวโดยสรุป การดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีลักษณะดังเช่น ประเทศ สาธารณรัฐ ฝรั่งเศส กล่าวคือ ให้องค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อประโยชน์กลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินคดีแทน และสามารถดำเนินคดีแทนได้เฉพาะเพื่อให้ศาลมีคำสั่งกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

การฟ้องคดีแบบกลุ่มในประเทศไทย

ปัจจุบันนี้แม้จะมีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาใช้บังคับแก่การพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริโภค แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ไม่สามารถคุ้มครองและประกันสิทธิของผู้บริโภคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีคุ้มครองผู้บริโภคที่มีผู้เสียหายจำนวนมากที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้ประกอบธุรกิจรายเดียวกัน ซึ่งหากให้ผู้บริโภคเหล่านี้ได้ดำเนินคดีไปในคราวเดียวกันแล้วย่อมจะเกิดประโยชน์หลาย ๆ ประการ ดังนั้นจึงควรมีการนำหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาปรับใช้แก่การพิจารณาคดีผู้บริโภคด้วย แต่โดยที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม จึงต้องมีการร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อกำหนดกระบวนพิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งเหตุผลในการร่างพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวคือ โดยที่การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นกระบวนการดำเนินคดีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน เนื่องจากเป็นวิธีการที่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากได้ในการดำเนินคดีครั้งเดียว และสามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ผู้เสียหายที่ไม่มีความสามารถในการฟ้องคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายด้วยตนเองได้ หรือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจำนวนเล็กน้อย เช่น คดีที่ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย การดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงเป็นมาตรการที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และยังช่วยหลีกเลี่ยง

ความซ้ำซ้อนในการฟ้องคดีและป้องกันความขัดแย้งกันของคำพิพากษา ตลอดจนเป็นมาตรการในการลดปริมาณคดีที่จะ ขึ้นสู่ศาล ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่งสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อกำหนดกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ โดยร่างพระราชบัญญัติฯ พัฒนามาจากร่างพระราชบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่มเกี่ยวกับหลักทรัพย์ พ.ศ. ... ของสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ซึ่งได้นำแนวคิดและหลักการส่วนใหญ่มาจากการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) ตาม Rule 23 แห่ง Federal Rules of Civil Procedure ของประเทศสหรัฐอเมริกา และจากการศึกษาหลักกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ปรากฏอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า The Federal Rule of Civil Procedure: FRCP เป็นบทบัญญัติทั่วไปที่สามารถปรับใช้กับคดีแพ่งได้ทุกประเภท แต่คดีที่นิยมนำหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มไปใช้ เช่น คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Toxic Exposure Litigation) คดีผู้บริโภค (Consumer Claim) คดีเกี่ยวกับสินค้าไม่ปลอดภัย (Product Liability) คดีเกี่ยวกับหุ้น (Security Fraud) คดีล้มละลาย (Bankruptcy) คดีละเมิด ซึ่งมีผู้เสียหายพร้อมกันจำนวนมาก (Mass Torts) คดีเกี่ยวกับสัญญาจ้างแรงงาน (Employment Class Action) หรือแม้กระทั่งคดีที่เกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติ (Discriminations)

ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่...) พ.ศ. ... ได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเพิ่มหมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ร่างมาตรา 222/1 ถึงร่างมาตรา 222/50 ในลักษณะ 2 วิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น ภาค 2 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น โดยสามารถแบ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

1) บททั่วไป 2) การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแบบกลุ่มตามขั้นตอนปกติ 3) การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแบบกลุ่มตามขั้นตอนไม่ปกติ 4) คำพิพากษาและอายุความ

1. บททั่วไป (ส่วนที่ 1 ร่างมาตรา 222/1 ถึงร่างมาตรา 222/4)

การดำเนินคดีแบบกลุ่มจะเริ่มต้น โดยการที่โจทก์ยื่นคำร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่มพร้อมกับการเสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้พิจารณานุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยผลของคำพิพากษาจะผูกพันสมาชิกกลุ่มทุกคน ซึ่งเป็นการยกเว้นหลักคำพิพากษาผูกพันเฉพาะคู่ความ (res judicata) ตามมาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่ง โดยสามารถสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับบทบัญญัติทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ดังนี้

บทนิยาม (ร่างมาตรา 222/1)

ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีบทนิยามที่มีความสำคัญมากได้แก่ บทนิยามคำว่า “กลุ่มบุคคล” และ “สมาชิกกลุ่ม”

(ก) บทนิยามคำว่า “กลุ่มบุคคล”

“กลุ่มบุคคล ” หมายความว่า กลุ่มบุคคลที่มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและ หลักกฎหมายเดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะของความเสียหายที่แตกต่างกันก็ตาม ซึ่งสามารถแยกองค์ประกอบของคำว่า “กลุ่มบุคคล” ได้ดังนี้ มีข้อเท็จจริงร่วมกัน กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่มีร่วมกันนั้นก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องร่วมกันของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง เช่น กรณีรถเก๋งระเบิดที่ถนนเพชรบุรี ทำให้มีผู้ได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก

มีหลักกฎหมายเดียวกัน คือ มีสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาที่เหมือนกัน เช่น อาจเกิดจากการกระทำละเมิดหรือผิดสัญญาเหมือนกัน

(ข) บทนิยามคำว่า “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ” หมายความว่า การดำเนินคดีที่ศาลอนุญาตให้เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงสิทธิของโจทก์และสมาชิกกลุ่ม

คุณสมบัติของโจทก์ในคดีแบบกลุ่ม

บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นโจทก์ในคดีแบบกลุ่ม จะต้องทำหน้าที่แทนสมาชิกกลุ่มทั้งหมดซึ่งอาจมีจำนวนถึงหลายพันคน โดยที่ผู้นั้นไม่เคยพบปะกันหรือรู้จักกับสมาชิกกลุ่มมาก่อน จึงนับได้ว่าเป็นเรื่องที่เสี่ยงสำหรับผู้แทนกลุ่มที่จะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีโดยอาจไม่ได้รับคืนในกรณีที่แพ้คดี นอกจากนี้ ผู้แทนกลุ่มอาจทำให้สมาชิก กลุ่มได้รับความเสียหายในกรณีที่ดำเนินคดีโดยไม่มีประสิทธิภาพ กรณีจึงมีความจำเป็นที่ศาลจะต้องเข้ามาควบคุมตรวจสอบผู้ที่จะเป็นผู้แทนกลุ่มโดยเคร่งครัด

คุณสมบัติของโจทก์ประการแรก คือ ข้อเรียกร้องและข้อต่อสู้ของผู้แทนกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจะต้องเป็นอย่างเดียวกันกับสมาชิกกลุ่ม (Typicality) ผู้นั้นจึงต้องเป็นผู้ที่มีสิทธิฟ้องคดีด้วยตนเอง หากคดีส่วนของผู้แทนกลุ่มไม่สามารถฟ้องคดีต่อศาลได้แล้ว ศาลก็ไม่สามารถอนุญาตให้เป็นผู้แทนกลุ่มได้ เงื่อนไขประการแรกนี้จะเป็นหลักประกันที่ว่าผู้แทนกลุ่มจะรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเต็มที่เพราะผลประโยชน์ของผู้แทนกลุ่มเป็นเรื่องเดียวกับผลประโยชน์ของกลุ่มและประเด็นข้อต่อสู้หรือข้อกล่าวอ้างของผู้แทนกลุ่มย่อมเป็นประโยชน์กับสมาชิกกลุ่มด้วย แต่เงื่อนไขความเหมือนกันดังกล่าวไม่ใช่เงื่อนไขโดยเคร่งครัด โดยศาลอาจจะพิจารณาแต่เพียงว่ากรณีไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของผู้แทนกลุ่มละสมาชิกก็เพียงพอแล้ว และคุณสมบัติของผู้แทนกลุ่มประการที่สอง คือ ผู้แทนกลุ่มจะต้องสามารถคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่าง

เท่าเทียมกันและเหมาะสม (Adequacy of representation) เนื่องจากโจทก์ในคดีแบบกลุ่มนั้น นอกจากจะฟ้องคดีเพื่อปกป้องสิทธิของตนเองแล้ว จะต้องทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ ด้วย (ร่างมาตรา 222/9(5))

คุณสมบัติของนายฝ่ายโจทก์

การดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นทนายความฝ่ายโจทก์เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก เนื่องจากทนายความจะเป็นผู้รวบรวมผู้เสียหาย ที่ได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงและหลักกฎหมายเดียวกันและรวบรวมพยานหลักฐานและจ่ายเงินทศรองในการดำเนินคดีทั้งหมดไปก่อน เช่น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการแสวงหาพยานหลักฐาน ค่าใช้จ่ายในการประกาศและส่งคำบอกกล่าว เกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มให้สมาชิกกลุ่มทราบ ซึ่งคดีแบบกลุ่มที่มีผู้เสียหายจำนวนมากก็จะมีค่าใช้จ่ายในการประกาศและส่งคำบอกกล่าวเป็นจำนวนสูงมากด้วย ในทางปฏิบัติทนายความฝ่ายโจทก์ก็ต้องพยายามหาวิธีการประกาศและส่งคำบอกกล่าวให้เข้าถึงสมาชิกกลุ่มมากที่สุด เพื่อรวบรวมสมาชิกกลุ่มให้เข้ามาในคดีมากที่สุด โดยมีเงินรางวัลทนายความเป็นสิ่งจูงใจ

ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้น แม้ว่าสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะมีทนายความของตนเองอยู่แล้ว แต่ทนายความของสมาชิกกลุ่มแต่ละคนนั้นก็ไม่สามารถเข้ามาเป็นทนายความของกลุ่มได้ โดยการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นสามารถมีทนายความฝ่ายโจทก์ได้หลายคน ซึ่งอาจจะทำเป็นรูปแบบคณะทนายความในคดีแบบกลุ่มเพื่อวางแผนทางการดำเนินคดีแบบกลุ่มร่วมกัน และอาจจะมีการตั้งหัวหน้าคณะทนายความขึ้นมาคนหนึ่งเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบในการวางแผนการดำเนินคดี หัวหน้าคณะทนายความนี้จะได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่าทนายความคนอื่น ๆ

ร่างมาตรา 222/9 (5) ได้กำหนดให้ทนายความของกลุ่มต้องสามารถดำเนินคดีคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม ซึ่งรวมถึงการที่ทนายความฝ่ายโจทก์จะต้องไม่มีผลประโยชน์ที่ขัดหรือแย้งกับสมาชิกกลุ่ม ซึ่งในกรณีนี้ได้เคยมีคำพิพากษาของศาลประเทศสหรัฐอเมริกาสั่งไม่อนุญาตให้เป็นผู้แทนกลุ่มเนื่องจากมีผลประโยชน์ขัดกับสมาชิกกลุ่ม เช่น เคยเป็นกรรมการในบริษัทของจำเลย นอกจากนี้ผู้แทนกลุ่มจะต้องเป็นผู้ที่สามารถออกค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการประกาศและส่งคำบอกกล่าวให้สมาชิกกลุ่มทราบเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มซึ่งอาจจะมีจำนวนสูงมากซึ่งทนายความของผู้แทนกลุ่มอาจเป็นผู้ที่ตรงจ่ายไปก่อน ในทางปฏิบัติ ก่อนที่ศาลจะอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มศาลจะทำการนัดไต่สวนคำร้องซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยและทนายความฝ่ายจำเลยสามารถซักถามเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้แทนกลุ่มและทนายความไม่สามารถจะดำเนินคดีแบบกลุ่มได้

ในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยมีกรณีทนายความฝ่ายโจทก์ใช้สิทธิโดยไม่สุจริตหาประโยชน์ เช่น กรณีทนายความฝ่ายโจทก์นำข้อมูลไปเปิดเผยแก่พรรคพวกของตนว่ากำลังจะมีการฟ้องคดีแบบกลุ่มกับบริษัทของจำเลย ขอให้รับขายหุ้นของบริษัทดังกล่าว เนื่อง จากหากมีการฟ้องคดีแบบกลุ่มแล้ว หุ้นของบริษัทจำเลยจะราคาตก กรณีเช่นนี้ถือเป็นการเอาข้อมูลภายในไปเปิดเผยเป็นการไม่สุจริต หรือกรณีเมื่อศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มแล้วทนายความฝ่ายโจทก์พยายามบีบบังคับจำเลย จนจำเลยไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ จำเลยจึงขอฟื้นฟูกิจการ ทำให้สมาชิกกลุ่มเสียประโยชน์จากการตัดสินใจของทนายความฝ่ายโจทก์ได้ ดังนั้น ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของไทยตามร่างมาตรา 222/16 วรรคสอง จึงได้กำหนดว่าหากทนายความฝ่ายโจทก์ไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม สมาชิกกลุ่มสามารถร้องขอต่อศาลให้มีการเปลี่ยนตัวทนายความฝ่ายโจทก์ได้

การประกาศและส่งคำบอกกล่าวให้สมาชิกกลุ่มทราบ (ร่างมาตรา 222/12)

ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม กระบวนการประกาศและส่งคำบอกกล่าวให้สมาชิกกลุ่มถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยในประกาศและคำบอกกล่าวที่แจ้งไปยังสมาชิกกลุ่มนั้นจะต้องแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับคดี เช่น ชื่อศาลและเลขคดี ชื่อและที่อยู่ของกลุ่มและทนายความฝ่ายโจทก์ ข้อความโดยย่อของคำฟ้องและลักษณะของกลุ่มบุคคลที่ชัดเจน สิทธิของสมาชิกกลุ่ม ระยะเวลาการแจ้งความประสงค์ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม ผลของการออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม ผลของคำพิพากษาที่ผูกพันสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ทราบถึงสิทธิของตนเองว่ามีสิทธิอย่างไร และเพื่อความสะดวกในการติดตามคดี หากประสงค์จะทราบรายละเอียดของคดีเพิ่มเติม ดังนั้น หากวิธีการในการแจ้งให้สมาชิกกลุ่มทราบมีประสิทธิภาพแล้ว ก็จะไม่ทำให้สมาชิกกลุ่มที่ประสงค์จะออกจากการกลุ่มได้รับความเสียหายจากการที่ไม่ทราบเรื่องได้

การออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/13)

หากสมาชิกกลุ่มไม่พึงประสงค์จะผูกพันตามคำพิพากษาในคดีแบบกลุ่มก็มีสิทธิที่จะแสดงความประสงค์ขอยกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มโดยการแจ้งความประสงค์ต่อศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด แต่ในกรณีที่สมาชิกกลุ่มแจ้งความประสงค์ขอยกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มภายหลังจากระยะเวลาที่ศาลกำหนดไว้ สมาชิกกลุ่มจำต้องได้รับอนุญาตจากศาล และเมื่อสมาชิกกลุ่มได้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มแล้วก็มีสิทธิที่จะไปฟ้องคดีของตนเองได้ แต่จะไปฟ้องคดีแบบกลุ่มอีกไม่ได้เพราะจะเป็นการฟ้องซ้อน และสมาชิกกลุ่มที่ขอยกจากการกลุ่มไปแล้วจะขอรื้อสอหรือขอเข้ามาเป็นโจทก์ร่วมในคดีแบบกลุ่มอีกไม่ได้

สิทธิของสมาชิกกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/14)

เมื่อสมาชิกกลุ่มได้ทราบเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยวิธีการประกาศและส่งคำบอกกล่าวโดยถูกต้องตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดแล้ว สมาชิกกลุ่มก็จะทราบถึงสิทธิของตนที่มีอยู่ แต่ในคดีแบบกลุ่มนั้นสมาชิกกลุ่มจะมีสิทธิจำกัดเพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น เช่น สิทธิในการเข้าฟังการพิจารณาคดีแบบกลุ่ม รวมทั้งมีอำนาจแต่งตั้งทนายความเพื่อเข้าฟังการพิจารณาคดีด้วย เนื่องจากสมาชิกกลุ่มมิได้เป็นคู่ความในคดี

2. การดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบกลุ่มตามขั้นตอนปกติ (ร่างมาตรา 222/3)

ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแบบกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/3) ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้น ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีควรจะเป็นศาลที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากคดีแบบกลุ่มนั้นศาลจะต้องแสดงบทบาทเชิงรุกเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของโจทก์และสมาชิกกลุ่มให้ได้รับความยุติธรรมอย่างเพียงพอและเป็นธรรม โดยบทบาทของศาลจะเริ่มตั้งแต่การพิจารณาคัดเลือกโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์ โดยจะพิจารณาจากผู้ที่มีความสมบัติเหมาะสมสำหรับการเป็นโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์ นอกจากนั้น ศาลก็จะต้องมีบทบาทควบคุมให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยความสะดวก รวดเร็ว และยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีความสำคัญอย่างมาก จำเป็นจะต้องใช้ผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในคดีและเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพสูง ร่างมาตรา 222/3 จึงได้กำหนดให้ศาลตามพระราชบัญญัติศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง เว้นแต่ศาลแขวง มีอำนาจดำเนินคดีแบบกลุ่ม

อำนาจของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริง (ร่างมาตรา 222/20) เนื่องจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นเป็นคดีที่มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก จึงให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงได้เอง ซึ่งเป็นหลักการให้อำนาจของศาลในระบบไต่สวน โดยในร่างมาตรา 222/20 ได้บัญญัติให้อำนาจศาลในการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมา บิกความเป็นพยานศาล ซึ่งคำว่า “ผู้ทรงคุณวุฒิ” หรือ “ผู้เชี่ยวชาญ” ในคดีแบบกลุ่มนั้นจะมีความหมายแตกต่างจาก “ผู้ทรงคุณวุฒิ” หรือ “ผู้เชี่ยวชาญ” ในคดีสามัญ โดยจะหมายถึง “ผู้ทรงคุณวุฒิ” หรือ “ผู้เชี่ยวชาญ” ในลักษณะของ “เพื่อนศาล” เช่นเดียวกับวิธีการที่ใช้ในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คือ ศาลจะเป็นผู้ขอให้มาให้อัยการซึ่งจะไม่มี การซักถามเหมือนกับการสืบผู้เชี่ยวชาญในคดีสามัญ และศาลจะเป็นผู้กำหนดค่าตอบแทนและค่าป่วยการของ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” และ “ผู้เชี่ยวชาญ” เอง จะไม่ใช่อัตราที่กำหนดไว้ตามระเบียบของสำนักงานศาลยุติธรรม แต่ศาลจะเป็นผู้กำหนดให้ตามความเหมาะสมของแต่ละคดี

การนัดพร้อมหรือการชี้สองสถาน (ร่างมาตรา 222/17) เป็นกระบวนการตรวจสอบพยานหลักฐาน ซึ่งเดิมได้เคยมีการนำหลักการนี้มากำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

แพ่งโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2535 มาแล้วครั้งหนึ่ง แต่มีปัญหาในทางปฏิบัติ จึงไม่สามารถใช้บังคับได้จนต้องยกเลิกไปในที่สุด ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มก็นำหลักการนี้กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่งโดยมีการปรับปรุงหลักการเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสามารถใช้ปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพ

การให้ส่งบันทึกคำเบิกความล่วงหน้า (ร่างมาตรา 222/21 และ ร่างมาตรา 222/22) หลักการนี้เป็นหลักการเดียวกันกับที่ใช้อยู่ในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และสถาบันอนุญาโตตุลาการของสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่ง กำหนดให้คู่ความฝ่ายที่สืบพยานส่งคำเบิกความพยานมายังศาลได้ โดยไม่ต้องมีการซักถาม พยานกันต่อหน้าศาลอีก คู่ความฝ่ายตรงข้าม เพียงแต่ทำการถามค้านและถามดิงเท่านั้น

3. การดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบกลุ่มตามขั้นตอนไม่ปกติ

การยกเลิกการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ในกรณีดังต่อไปนี้ ศาลอาจมีคำสั่งให้ยกเลิกการดำเนินคดีแบบกลุ่มและให้โจทก์ดำเนินคดีสามัญในเฉพาะส่วนของโจทก์ต่อไป ได้แก่

(ก) กรณีที่ศาลสั่งให้โจทก์นำเงินค่าใช้จ่ายในการประกาศและส่งคำบอกกล่าวมาวางต่อศาล เพื่อประกาศและส่งคำบอกกล่าวเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มให้สมาชิกกลุ่มทราบ แต่โจทก์ไม่นำเงินค่าใช้จ่ายดังกล่าวมาวางศาล (ร่างมาตรา 222/11 วรรคหนึ่ง)

(ข) กรณีเมื่อศาลเห็นเองหรือปรากฏจากคำแถลงของคู่ความว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะไม่ใช่ประโยชน์หรือไม่สามารถคุ้มครองสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม (ร่างมาตรา 222/16 วรรคหนึ่ง)

(ค) กรณีที่ทนายความฝ่ายโจทก์ไม่สามารถทำหน้าที่เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของโจทก์และสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรมและศาลได้สั่งให้โจทก์หรือสมาชิกกลุ่มหาทนายความฝ่ายโจทก์เข้ามาใหม่ แต่โจทก์หรือสมาชิกกลุ่มไม่สามารถที่จะหาผู้ที่มาทำหน้าที่ทนายความฝ่ายโจทก์ได้ ในกรณีนี้ศาลอาจมีคำสั่งให้ยกเลิกการดำเนินคดีแบบกลุ่มและให้ดำเนินคดีสามัญในส่วนหนึ่งของโจทก์ได้ (ร่างมาตรา 222/16 วรรคสอง)

(ง) กรณีมีเหตุที่จะให้สมาชิกกลุ่มเข้าแทนที่โจทก์ตามที่กำหนดไว้ในร่างมาตรา 222/25 ถ้าศาลไม่อนุญาตให้สมาชิกกลุ่มเข้าแทนที่โจทก์ หรือไม่มีสมาชิกกลุ่มร้องขอเข้าแทนที่โจทก์ ศาลก็อาจมีคำสั่งให้ยกเลิกการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ และให้ดำเนินคดีสามัญในส่วนหนึ่งของโจทก์ต่อไปได้ (ร่างมาตรา 222/26 วรรคสอง)

การพิจารณาโดยขาดนัด

ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแบบสามัญ หากจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การหรือขาดนัดพิจารณา หากไม่ใช่คดีประเภทที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการสืบพยาน ศาลก็อาจมีดุลพินิจไม่ให้มีการสืบพยานได้ แต่ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มกำหนดว่า แม้จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การหรือขาดนัดพิจารณา ศาลจะต้องสืบพยานเสมอ และในร่างมาตรา 222/19 วรรคสอง กำหนดว่า หากโจทก์ไม่นำพยานเข้าสืบหรือในกรณีคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือ โจทก์ขาดนัดพิจารณา ก็ให้สมาชิกกลุ่มสามารถใช้สิทธิเข้าแทนที่โจทก์ตามร่างมาตรา 222/25 ได้ แต่นอกจากกรณีที่ได้บัญญัติเอาไว้แล้ว ก็ให้นำบทบัญญัติเรื่องการพิจารณาโดยขาดนัดมาใช้โดยอนุโลม (ร่างมาตรา 222/19 วรรคสาม) เช่น กรณีฝ่ายที่ขาดนัดมาศาลในระหว่างที่กำลังพิจารณาอยู่หรือมีการพิจารณาใหม่ ก็ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการขาดนัดมาใช้โดยอนุโลม

การแบ่งกลุ่มย่อย

กฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยจะมีการกำหนดหลักการเรื่องการแบ่งกลุ่มย่อยที่แตกต่างจากหลักการแบ่งกลุ่มย่อยของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยนั้นอนุญาตให้มีการแบ่งกลุ่มย่อยเฉพาะเรื่องความเสียหายที่แตกต่างกันเท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการพิสูจน์เรื่องจำนวนค่าเสียหาย แต่ในหลักการของประเทศสหรัฐอเมริกาจะให้มีการแบ่งกลุ่มย่อยได้ในทุกกรณีไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงข้อกฎหมายหรือเรื่องค่าเสียหาย

ยกตัวอย่างการแบ่งกลุ่มย่อยในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทย เช่น กรณีที่โรงงานปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยจะอนุญาตให้สมาชิกกลุ่มแบ่งกลุ่มย่อยเฉพาะเรื่องที่มีความเสียหายแตกต่างกัน กล่าวคือ ในกรณีดังกล่าวอาจจะสามารถแบ่งกลุ่มย่อยของผู้เสียหายออกได้เป็นกลุ่มย่อย ได้แก่กลุ่มที่ได้รับความเสียหายจากการใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม กลุ่มที่ได้รับความเสียหายจากการใช้น้ำเพื่อการบริโภค กลุ่มที่ได้รับความเสียหายจากการใช้น้ำในการทำนาุ้ง เป็นต้น ซึ่งการแบ่งกลุ่มย่อยนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการคิดคำนวณค่าเสียหายของสมาชิกกลุ่มในแต่ละกลุ่มย่อยว่าควรจะได้รับค่าเสียหายเท่าใดเท่านั้น

การเข้าแทนที่โจทก์ (ร่างมาตรา 222/25 ร่างมาตรา 222/26 และร่างมาตรา 222/27)

(ก) การถอนฟ้องสามารถกระทำได้ 2 ช่วง คือ การถอนฟ้องก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โจทก์ก็อาจถอนฟ้องได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากศาล

(ข) การประนีประนอมยอมความและการมอบข้อพิพาทในประเด็นแห่งคดีให้อนุญาตโตตุลาการพิจารณา หากมีการประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตโตตุลาการ

พิจารณาก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โจทก์และจำเลยก็สามารถแจ้งต่อศาลว่าประสงค์จะทำการ ประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการ แต่หากเป็นการตกลงประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณาในประเด็นแห่งคดีหลังจากที่ศาลได้มีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มแล้วก็จะต้องมีการแจ้งให้สมาชิกกลุ่มทราบเพื่อให้สมาชิกกลุ่มที่ไม่ประสงค์จะผูกพันกับการตกลงประนีประนอมยอมความหรือการมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณาในประเด็นแห่งคดีแสดงความประสงค์ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มและการตกลงประนีประนอมยอมความหรือการมอบประเด็นข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณาหลังจากที่ศาลได้มีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มแล้วจะกระทำได้อีกเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลเท่านั้น ทั้งนี้ การกำหนดให้ต้องขออนุญาตจากศาลเพื่อให้ศาลเป็นผู้พิจารณาว่าข้อตกลงในการประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณานั้นมีความเป็นธรรมกับสมาชิกกลุ่มหรือไม่ (ร่างมาตรา 222/29 และร่างมาตรา 222/30)

4. คำพิพากษาและอายุความ

- คำพิพากษามีผลผูกพันคู่ความและสมาชิกกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/35)
- คำพิพากษาในคดีแบบกลุ่มนั้นมีรายละเอียดเช่นเดียวกับคำพิพากษาในคดีสามัญ แต่มีความแตกต่างออกไปในส่วนของรายละเอียด เช่น ให้ศาลกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ สมาชิกกลุ่มเอาไว้ให้ชัดเจน และกำหนดหลักการและวิธีการคำนวณค่าเสียหายให้กับสมาชิก รวมถึงให้กำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความเอาไว้ด้วย (ร่างมาตรา 222/36)
- อายุความในคดีแบบกลุ่ม สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้
 - (ก) อายุความของโจทก์เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/24 (2) กล่าวคือ เมื่อโจทก์ฟ้องคดีแล้วก็มีผลให้อายุความสะดุดหยุดลง
 - (ข) อายุความของสมาชิกกลุ่มได้มีการกำหนดไว้ในร่างมาตรา 222/33 ว่าเมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม ให้อายุความในการฟ้องคดีของสมาชิกกลุ่มสะดุดหยุดลง และหากมีพฤติการณ์ตามที่กำหนดไว้ในร่างมาตรา 222/34 เกิดขึ้นก็ให้ถือว่าอายุความสะดุดหยุดลงหากอายุความการฟ้องคดีของสมาชิกกลุ่มครบกำหนดไปแล้วในระหว่างการดำเนินคดีก็ให้มีอายุความการฟ้องต่อไปได้อีกหกสิบวัน (ร่างมาตรา 222/34)
- การบังคับคดี (ร่างมาตรา 222/35)
- (ก) ผู้มีสิทธิบังคับคดีแบบกลุ่ม

การบังคับคดีแบบกลุ่มนั้นมีบุคคลเพียง 2 คนเท่านั้นที่มีสิทธิดำเนินการบังคับคดีแบบกลุ่มได้ คือ โจทก์และนายความฝ่ายโจทก์ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการบังคับคดีแทนสมาชิกกลุ่มทั้งหมด ส่วนตัวสมาชิกกลุ่มนั้นจะไม่มีสิทธิบังคับคดีแบบกลุ่มด้วยตนเอง

(ข) วิธีการบังคับคดี

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว ศาลจะต้องแจ้งคำพิพากษาให้กับอธิบดีกรมบังคับคดีและสมาชิกกลุ่มทราบเพื่อให้อธิบดีกรมบังคับคดีเตรียมการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบังคับคดีแบบกลุ่ม และให้สมาชิกกลุ่มยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานบังคับ คดีภายในเวลาที่ศาลกำหนด (ร่างมาตรา 222/39 วรรคหนึ่ง) อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานบังคับคดี ในคดีแบบกลุ่มนั้นจะแตกต่างจาก “เจ้าพนักงานบังคับคดี” ในคดีสามัญ โดยมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้คล้ายกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในคดีล้มละลาย กล่าวคือกำหนดให้มีอำนาจพิจารณา คำขอรับชำระหนี้ ออกคำสั่งเกี่ยวกับการขอรับชำระหนี้ และมีอำนาจเรียกผู้ที่เกี่ยวข้องมาสอบสวนเกี่ยวกับเรื่องคำขอรับชำระหนี้ได้ ในกรณีที่สมาชิกกลุ่มยื่นคำขอรับชำระหนี้จะต้องรายงานให้ศาลทราบ (ร่างมาตรา 222/39 วรรคสอง ร่างมาตรา 222/41 และร่างมาตรา 222/42 วรรคหนึ่ง)

นอกจากนั้น สมาชิกกลุ่มมีสิทธิโต้แย้งคัดค้านคำขอรับชำระหนี้ของสมาชิกกลุ่มคนอื่นได้ (ร่างมาตรา 222/40) และหากมีการโต้แย้งคัดค้านคำขอรับชำระหนี้ของสมาชิกกลุ่มก็ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีทำการไต่สวนและมีคำสั่งอย่างหนึ่งอย่างใด สมาชิกกลุ่มที่ไม่พอใจคำสั่งของเจ้าพนักงานบังคับคดีสามารถอุทธรณ์คำสั่งของเจ้าพนักงานบังคับคดีต่อศาลได้ภายในกำหนดเวลาสิบห้าวันนับแต่วันที่ทราบคำสั่งของเจ้าพนักงานบังคับคดี คำสั่งศาลชั้นต้นในกรณีนี้ หากคู่กรณีไม่พอใจก็สามารถอุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาได้ภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ศาลชั้นต้น มีคำสั่ง (ร่างมาตรา 222/42)

- การอุทธรณ์

(ก) สมาชิกกลุ่มมีสิทธิที่จะอุทธรณ์เฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องสิทธิของตนในการขอรับชำระหนี้ตามร่างมาตรา 222/42 เท่านั้น แต่หากเป็นกรณีนอกเหนือจากนี้สมาชิกกลุ่มจะไม่สามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้อีกไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม (ร่างมาตรา 222/46)

(ข) ทุนทรัพย์ในชั้นอุทธรณ์ (ร่างมาตรา 222/47)

ให้ถือราคาทรัพย์สินหรือทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์เฉพาะระหว่างโจทก์กับจำเลยเท่านั้น กรณีจำเลยยื่นคำร้องขออุทธรณ์คำสั่งไม่รับอุทธรณ์ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มกำหนดไว้ว่าให้จำเลยนำค่าฤชาธรรมเนียมมาวางศาลเฉพาะส่วนที่จำเลยจะต้องรับผิดชอบต่อโจทก์เท่านั้น ไม่ต้องนำค่าฤชาธรรมเนียมในส่วนของเงินรางวัลนายความมาวางต่อศาลด้วย

(ค) การขออนุญาตอุทธรณ์และหลักเกณฑ์การอุทธรณ์ (ร่างมาตรา 222/48)

การยื่นอุทธรณ์ไปแล้ว ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับอุทธรณ์เพราะเหตุอุทธรณ์ต้องห้ามได้ กำหนดวิธีการดำเนินการไว้ 2 วิธี โดยหากเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งไปแล้วจะกลับมาใช้อีกวิธีการหนึ่ง ด้วยไม่ได้ ซึ่งวิธีการที่กำหนดไว้มีดังนี้

1. อุทธรณ์คำสั่งของศาลชั้นต้นต่อศาลฎีกา
2. ยื่นคำร้องขออนุญาตอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา ซึ่งต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขของการกำหนดของประธานศาลฎีกาซึ่งได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา กรณีการอุทธรณ์นั้นไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ตามกฎหมาย แต่ศาลฎีกาเห็นว่าข้อที่อุทธรณ์มานั้นเป็นกรณีไม่สมควรได้รับการวินิจฉัย จากศาลฎีกา ศาลฎีกาก็มีอำนาจที่จะยกอุทธรณ์ดังกล่าวเสียก็ได้เป็นการให้อำนาจดุลพินิจแก่ศาลฎีกา ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาซึ่งได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา ซึ่งเป็นกรณีที่แตกต่างจากคดีสามัญทั่วไป

- เงินรางวัลทนายความ (ร่างมาตรา 222/37)

ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาในคดีแบบกลุ่ม ร่างมาตรา 222/37 กำหนดให้ทนายความยื่นบัญชีค่าใช้จ่ายต่อศาล โดยต้องแสดงจำนวนเงินค่าใช้จ่ายในคดีที่ทนายความได้ใช้ไปทั้งหมด รวมถึงค่าตอบแทนการทำงานของทนายความด้วยในการพิจารณาเรื่องเงินรางวัลทนายความนี้ ศาลจะกำหนดโดยคำนึงถึงความยากง่ายของคดีและเวลาที่ใช้ในการดำเนินคดีด้วย

หลักการเกี่ยวกับการจ่ายเงินรางวัลทนายความที่กำหนดไว้ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยนั้นจะมีความแตกต่างกับหลักการจ่ายเงินรางวัลทนายความของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นสมาชิกจะเป็นผู้จ่ายเงินรางวัลทนายความ กล่าวคือ เงินรางวัลทนายความจะหักจากจำนวนค่าเสียหายที่สมาชิกจะได้รับ แต่ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยนั้นจำเลยจะเป็นผู้จ่ายเงินรางวัลทนายความ โดยมีหลักฐานการดำเนินคดีจำนวน ไม่เกินร้อยละสามสิบของจำนวนค่าเสียหายที่สมาชิกในกลุ่มมีสิทธิจะได้รับ กล่าวคือ หากจำเลยแพ้คดีแบบกลุ่ม จำเลยจะต้องจ่ายค่าเสียหาย

ให้แก่โจทก์และสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งจะต้องชำระเงินรางวัลทนายความอีกด้วยกรณีการเปลี่ยนทนายความก็ให้ศาลกำหนดเงินรางวัลทนายความฝ่ายโจทก์ตามสัดส่วนที่ทนายความได้เสียไป

- ลำดับของการรับชำระหนี้ในคดีแบบกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/44)

เมื่อจำเลยได้นำเงินหรือทรัพย์สินมาวางต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีแล้วหลังจากที่ได้มีการหักค่าฤชาธรรมเนียม ค่าธรรมเนียมในการบังคับคดีและใช้เงินให้เจ้าหนี้บริมสิทธิไปแล้วให้เจ้าพนักงานบังคับคดีจ่ายเงินรางวัลทนายความให้ทนายความไปก่อนแล้วจึงจ่ายเงินให้โจทก์และสมาชิกกลุ่มหรือเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอื่นที่มีสิทธิขอเฉลี่ยหนี้แล้วแต่กรณี

กรณีบังคับชำระหนี้ได้เงินมาไม่พอกับจำนวนหนี้ ในระหว่างทนายความฝ่ายโจทก์ โจทก์และสมาชิกกลุ่ม ก็ให้แบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ตามสัดส่วนคือทนายความได้รับเงินรางวัลทนายความไปเป็นจำนวนไม่เกินร้อยละสามสิบของจำนวนเงินที่บังคับคดีมาได้ในแต่ละครั้งและเงินที่เหลือจึงจะจ่ายให้แก่โจทก์และสมาชิกกลุ่ม

- การจัดตั้งแผนกคดีแบบกลุ่มขึ้นในศาลฎีกา (ร่างมาตรา 222/49)

ในร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มกำหนดให้ประธานศาลฎีกาจัดตั้งแผนกคดีแบบกลุ่มขึ้นในศาลฎีกาเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลในการดำเนินแบบกลุ่มและทำให้การดำเนินคดีแบบกลุ่มเกิดความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- ค่าธรรมเนียมในคดีแบบกลุ่ม (ร่างมาตรา 222/50)

ร่างกฎหมายฯ ได้มีการบัญญัติเรื่องค่าธรรมเนียมในคดีแบบกลุ่มไว้ 3 กรณี ดังนี้

(ก) ค่าธรรมเนียมในการยื่นคำขอรับชำระหนี้ คำคัดค้านคำสั่งของเจ้าพนักงานบังคับคดีเกี่ยวกับคำขอรับชำระหนี้ต่อศาล กำหนดไว้เรื่องละ 200 บาท แต่หากเป็นเรื่องที่ขอรับชำระหนี้ไม่เกิน 20,000 บาท ก็ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

(ข) ค่าขึ้นศาลในกรณีที่มีการอุทธรณ์เรื่องเงินรางวัลทนายความให้เสียค่าธรรมเนียมเรื่องละ 200 บาท

(ค) ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ให้ใช้อัตราเดียวกับที่กำหนดไว้ในตารางท้ายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

การดำเนินคดีผู้บริโภคในต่างประเทศ

1. ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกามีการปกครองแบบสหพันธรัฐ มีรัฐบาลแห่งมลรัฐเป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองในระดับรัฐและมีรัฐบาลกลางทำหน้าที่ปกครองประเทศ ดังนั้น จึงมีกฎหมายคุ้มครอง

ผู้บริโภคทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ กฎหมายภายในระดับสหพันธรัฐจะเป็นกฎหมายที่รัฐกำหนดเป็นกรอบหรือหลัก กฎเกณฑ์สำคัญที่จะใช้คุ้มครองผู้บริโภคทุกคนในประเทศ เช่น The Federal Trade Commission Act 1994, The Consumer Product Safety Act 1972 เป็นต้น ซึ่งแต่ละมลรัฐจะบัญญัติกฎหมายไปในแนวทางเดียวกับกฎหมายระดับสหพันธรัฐ แต่จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว บุคคลที่กฎหมายให้ความคุ้มครองหรือผู้บริโภคตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ คือ บุคคลที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค (consumer transaction) ได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ ซึ่งจะมีนิยามที่ต่างกันไปตามกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กฎหมายบางฉบับกำหนดว่าบุคคลธรรมดา (natural person) เท่านั้นจึงจะเป็นผู้บริโภคได้ บางฉบับก็กำหนดรวมให้นิติบุคคลเป็นผู้บริโภค แต่ส่วนใหญ่กฎหมายจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน เช่น Section 3(a) ของ The Consumer Product Safety Act 1972 ที่กำหนดว่า ผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคหมายถึงสิ่งของหรือชิ้นส่วนประกอบที่ผลิตหรือจำหน่าย แจกเพื่อขายแก่ผู้บริโภคสำหรับใช้ในบริเวณบ้าน ที่อยู่อาศัย โรงเรียนหรือเพื่อการใช้ส่วนบุคคลเพื่อบริโภคหรือความบันเทิงในหรือบริเวณดังกล่าว เป็นต้น โดยกฎหมายซึ่งประกาศบังคับใช้ในระดับสหพันธรัฐส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่คณะกรรมการว่าด้วยการค้าแห่งสหพันธรัฐหรือ Federal Trade Commission (FTC) เป็นผู้บังคับใช้โดยมี Bureau of Consumer Protection ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้ FTC ดูแลรับผิดชอบเรื่องการโฆษณาและการกระทำทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งมีกฎหมายเฉพาะคือ The Consumer Product Safety Act ซึ่งมี Consumer Product Safety Commission (SPSC) เป็นผู้กำกับดูแลและเรื่องอาหารและยาซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ FDA

การฟ้องคดีของผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายนั้น ผู้บริโภคจะใช้สิทธิของตนโดยผ่านหน่วยงานภาครัฐโดยอาศัยหลักกฎหมายลักษณะละเมิดตามแนวของระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) หรือระบบกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาโดยเฉพาะ เช่น Product Liability และการฟ้องคดีเป็นกลุ่มเพื่อ ประหยัดเวลาค่าใช้จ่ายเมื่อความเสียหายเป็นอย่างเดียวกัน และเกิดเหตุเดียวกันที่เรียกว่า Class Action ส่วนในกรณีที่ผู้เสียหายกรณีบริโภคสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ จะมีทางเลือกที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายเป็นคดีแพ่งทั้งทางสัญญาและเป็นคดีละเมิด ซึ่งความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับเรื่องสิทธิเรียกค่าเสียหาย อายุความ และความสามารถในการเป็นโจทก์ โดยผู้เสียหายจะต้องพิจารณาว่าตนมีฐานะเป็นโจทก์ได้หรือไม่ เพราะการรับรองสิทธิของทั้งสองกรณีนั้นมีอยู่อย่างแตกต่างกัน เพราะใน Uniform Commercial Code หรือที่เรียกโดยย่อว่า U.C.C. นั้นอาจรับรองสิทธิของผู้เสียหายไว้ต่างกัน เช่น ในกรณีที่เป็นการซื้อขายของครบถ้วน ผู้ซื้อ

อาจมีสิทธิเรียกร้องโดยอาศัยสัญญาซื้อขายได้ หากเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องว่ามีคำรับประกันโดยปริยาย เช่น ใน Section 2-318 (A) แต่หากต้องการเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางละเมิดก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยสัญญา เพราะการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางละเมิดที่เกิดจากการบริโภค ภายใต้กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา โจทก์ต้องนำเสนอข้อเท็จจริงว่า ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเหตุแห่งความเสียหายนั้นมีความชำรุดบกพร่องเมื่อจำหน่ายออกสู่ตลาด และความเสียหายนั้นเกิดขึ้นเกินกว่าการใช้ตามปกติกับทั้งมีความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายกับความผิดปกติหรือชำรุดบกพร่องของผลิตภัณฑ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความผิดปกติในผลิตภัณฑ์เป็นผลให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายและสิ่งผิดปกติที่จำเลยต้องรับผิดชอบและท้ายสุดโจทก์ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้ผลิต ผู้ขายหรือผู้จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในขณะที่โจทก์บริโภคผลิตภัณฑ์นั้น ดังนั้นหากโจทก์ไม่อาจสืบให้ได้ความชัดเจนทุกประเด็น คดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางละเมิดก็ต้องถูกยกฟ้อง หลักความรับผิด โดยเคร่งครัด (Strict liability) เป็นเพียงหลักที่ช่วยทำให้โจทก์ไม่มีการพิสูจน์ประเด็นประมาทเลินเล่อเท่านั้นเอง ยิ่งไปกว่านั้นยังมีประเด็นอีกว่าหากผู้ขายหรือผู้ผลิตมีหลายราย ผู้ขายหรือผู้ผลิตฝ่ายใดควรเป็นจำเลยในความเสียหายที่เกิดจากสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้น

โดยมีคดีตัวอย่าง คือ คดีระหว่าง Collins กับบริษัท Eli Lilly (1984) ซึ่งเป็นคดีที่เกิดขึ้นมาจากการที่มีการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่เป็นยาที่เรียกว่า “DES” มีคุณสมบัติใช้แก้อาการแพ้ก่อนครบกำหนดคลอดอันเป็นยาที่ไม่มีการจดทะเบียนสิทธิบัตร โจทก์เป็นบุตรของผู้ที่บริโภคยา “DES” ตามคำแนะนำของแพทย์ เมื่อเวลาผ่านไป 17 ปี ปรากฏว่าโจทก์เป็นมะเร็งในช่องคลอด โจทก์จึงนำคดีมาฟ้องศาล แต่ปัญหาเกิดขึ้นว่า โจทก์ไม่สามารถระบุได้ว่าบริษัทผู้ผลิตรายใดเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อผลข้างเคียงที่เกิดจากการบริโภคยา โจทก์ขอให้ศาลใช้เกณฑ์พิจารณาความรับผิดจากส่วนแบ่งการตลาดของจำเลย ศาลพิพากษาว่าผู้ผลิตทุกรายต่างมีส่วนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ยา “DES” อันอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสาธารณสุขได้ ในระหว่างผู้เสียหายและผู้ผลิต ผู้ผลิตอยู่ในฐานะที่จะรับเอาความเสียหายได้ดีกว่านอกจากนั้น บริษัทผู้ผลิตยังอาจเอาประกันความเสียหายจากการผลิตหรือการจำหน่ายได้ และอาจผลักภาระไปยังผู้บริโภคโดยระบบราคาได้ ดังนั้นโจทก์ในคดีนี้สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยในคดีนี้เป็นหนึ่งในผู้ผลิต จำเลยต้องรับผิดตามสัดส่วนของส่วนแบ่งการตลาดในตลาดยา “DES” อันเป็นการนำหลักส่วนแบ่งทางการตลาด (Market Share) มาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาหาผู้รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น

ในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา ก็จะมีการดำเนินการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) คล้าย ๆ กับของประเทศ สหราชอาณาจักร รวมทั้งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ นั้น จะมี

รายละเอียดแตกต่างกันออกไปในแต่ละศาลแต่ละรัฐ แต่มีหลักการทั่วไปเดียวกันในการ จะกำหนดหลักเกณฑ์พิเศษสำหรับคดีแพ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้แตกต่างจากคดีธรรมดาเพื่อให้ประชาชนที่ได้รับความเสียหายสามารถเข้ามารักษาสิทธิในทางศาลได้อย่างกว้างขวาง เช่น ใน State of Michigan 12 Judicial District Court (Michigan) กำหนดทุนทรัพย์การพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) ไว้ที่ 1,750 ดอลลาร์ (Justia US Laws, Online, 2010) โดยจะกำหนดค่าขึ้นศาลไว้เพียงสองอัตราและเป็นอัตราที่ถูกกว่าคดีแพ่งอื่น คือ 17 ดอลลาร์ และ 32 ดอลลาร์ โดยมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของศาลนี้ก็คือ การกำหนดระยะเวลาการดำเนินการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) ไว้ชัดเจนว่าไม่เกิน 45 วัน และถือว่าคู่ความสละสิทธิในการมีทนายความในการดำเนินคดีกล่าวคือ คู่ความจะต้องดำเนินคดีเองโดยไม่มีทนายความ แต่อาจขอคำแนะนำจากเจ้าพนักงานคดี (Court Clerks) ที่ศาลจัดไว้ให้ใน Berkeley-Albany Municipal Court (California) จะจัดแบ่งส่วนของศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Courts) เอาไว้โดยจะดำเนินคดีทุนทรัพย์ไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์ (สัญญาบัณฑิตลักษณะ, 2553, หน้า 60-62)

2. ประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดานั้นแม้จะใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) เป็นส่วนใหญ่ แต่ในรัฐควิเบก (Quebec) มีการใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาราชการ และใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ในการพิจารณาคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้บริโภคนั้นในประเทศแคนาดา ในรัฐควิเบก (Quebec) ได้มีการจัดตั้งศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) ขึ้นใน ค.ศ. 1971 ที่เรียกว่า “The Courdes Des Petities Creances” โดยมีเจตนารมณ์เช่นเดียวกับการจัดตั้งศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) ให้มีรูปแบบการพิจารณาที่พิเศษอย่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งลักษณะเฉพาะที่ทำให้ศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) แตกต่างจากศาลทั่วไป กล่าวคือ มีบทบัญญัติห้ามมิให้นิติบุคคลเป็นโจทก์ฟ้องในศาลนี้ ทั้งยังรวมถึงการมิให้ทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับในขั้นตอนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) โดยมีข้อยกเว้นเพียงบางกรณีเท่านั้น ทั้งนี้ผู้พิพากษาในศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) จะมีบทบาทในทุกกระบวนการพิจารณาและใช้ปรับใช้กระบวนการพิจารณาอย่างยืดหยุ่น

การที่มีจำนวนคดีที่เข้ามาขังศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นการแสดงได้ว่าระบบการพิจารณาของศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนอย่างมาก ทั้งระยะเวลาในการพิจารณาคดีก็เป็นไปด้วยความรวดเร็ว เพราะการพิจารณาคดีของศาลปกติต้องใช้เวลาเฉลี่ยอย่างน้อยประมาณ 8 เดือนต่อ 1 คดี แต่ในขณะที่กระบวนการพิจารณาของศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย (Small Claims Court) ใช้เวลาเพียง

ประมาณ 45 วันเท่านั้น ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นความสะดวก รวดเร็ว ขั้นตอนที่เรียบง่าย และประหยัด ค่าใช้จ่ายมากกว่า แต่ก็ประสบปัญหาที่มีข้อบกพร่องอยู่ กล่าวคือ

1) ในกระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) คู่กรณีต่างก็ถูกบังคับให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาแบบ “วันเดียว” ดังนั้น สำหรับผู้ที่ไม่เคยผ่านกระบวนการทางศาลอาจจะไม่เข้าใจ และสับสน ทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการมาศาลในวันนัดพิจารณาคดีได้

2) การมีกระบวนการพิจารณาคดีแบบรวบรัด หรือให้เสร็จสิ้นที่ศาลชั้นเดียวหรือสิ้นสุดที่ศาลอุทธรณ์ ทำให้ผู้แพ้คดีไม่สามารถอุทธรณ์ได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ จะเป็นการตัดโอกาสผู้แพ้คดีในการยื่นเรื่องให้ศาลสูงพิจารณา จะมีผลทำให้คู่กรณีต่างก็พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ตัวเองเป็นฝ่ายชนะ ดังนั้น การปรึกษากับที่ปรึกษาทนายความหรือทนายความจึงเป็นทางเลือกอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ทำให้คู่กรณีไม่ว่าโจทก์หรือจำเลยที่พยายามจะชนะคดีต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับการปรึกษาทนายความหรือที่ปรึกษา ซึ่งเฉลี่ยแล้วประมาณ 500-600 ดอลลาร์ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการแพ้คดีในกระบวนการพิจารณา

3) ในกระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) ศาลเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมฟังในกระบวนการพิจารณาได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ควรเป็นเรื่องที่ต้องให้คู่ความอนุญาตที่จะให้ทำการเปิดเผยกระบวนการพิจารณาต่อสาธารณชนได้

4) ในกระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) คู่กรณีอาจปกปิดความจริงอันจะทำให้ตนต้องเสียประโยชน์หรือบางครั้งถึงขั้นขัดขวางกระบวนการสืบสวน สอบสวน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้ความจริงเปลี่ยนแปลงไป หรือทำให้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นจนทำให้ความน่าเชื่อถือของพยานบุคคลที่ถูกอ้างเข้ามาในคดีก็อาจถูกบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อให้ทั้งโจทก์หรือจำเลยในคดีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะคดีได้

5) กรณีคดีที่มีความซับซ้อน ไม่อาจนำการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) มาใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะคดีต้องใช้เวลาในการสืบพยาน หรือต้องใช้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบการพิจารณา หรือต้องไปเผชิญสืบสภาพหรือสถานที่เกิดเหตุ เพราะการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) รวดรัดและมีเวลาที่จำกัด

6) การโอนกระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) หากเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีแบบสามัญทั่วไป คู่ความต้องประสบกับปัญหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งระยะเวลาที่อาจต้องเสียในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาลต่อไป

7) สร้างความหนักใจให้ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณา คดีเล็กน้อย (Small Claims) เพราะจะต้องทำการตัดสินจากพยานหลักฐานที่ได้มาในระยะเวลาอันรวดเร็วจำกัด อาจมีความผิดพลาดได้ ทำให้ผู้พิพากษาต้องพยายามที่จะให้มีการประนีประนอมยอมความกันระหว่างคู่ความ

8) กระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) ถูกจำกัดด้วยจำนวนมูลค่า สิทธิเรียกร้องเป็นจำนวนตามที่กำหนดไว้ แต่หากคู่กรณียินยอมตกลงที่จะเพิ่มจำนวนสิทธิเรียกร้องก็สามารถทำได้

9) การคัดค้านคำตัดสินของผู้พิพากษาอาจทำให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลไม่มีความศักดิ์สิทธิ์และขาดความน่าเชื่อถือ หากว่า ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีคดีเล็กน้อย (Small Claims) กับผู้พิพากษาที่ตัดสินการคัดค้านหรือการอุทธรณ์เป็นคนเดียวกันหรือตัดสินไปโดยไม่มีการสืบพยานเพิ่มเติมหรือมีพยานหลักฐานใดเพิ่มเติมอีก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ระบบการพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) ของรัฐควิเบก (Quebec) ของประเทศแคนาดานี้ ได้นำมาปรับใช้กับคดีผู้บริโภค โดยอาศัยทุนทรัพย์ในการฟ้องคดีเป็นเกณฑ์ มีการมุ่งเน้นกระบวนการพิจารณาให้เรียบง่าย รวดเร็ว แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องอยู่บางประการดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น อันทำให้เห็นได้ว่าวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคในประเทศแคนาดานี้มิได้ใช้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องคู่ความในฐานะเป็นผู้บริโภคหรือการจำกัดมูลเหตุในการฟ้องร้องคดีดังเช่นประเทศไทย แต่มีการกำหนดคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาคดีเล็กน้อย (Small claims) โดยอาศัยทุนทรัพย์ในการฟ้องร้องดำเนินคดี และห้ามมิให้นิติบุคคลฟ้องคดี ทั้งในการดำเนินคดีไม่จำเป็นต้องมีทนายความเพื่อมิให้กระบวนการพิจารณาล่าช้าออกไปอีกด้วย (สัญญา บัณฑิตลักษณะ , 2553, หน้า 72-74)

3. ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในปี ค.ศ.1890 ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้เคยนำเอาการคุ้มครองผู้บริโภคทาง ด้านการโฆษณาและมาตรการแก้ไขเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากการโฆษณาที่ไม่เป็นธรรมของ ประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน โดย ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ส่วนประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ศาลของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีความเห็นว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการที่จะพูด เขียน คิด นอกจากสิทธิขั้นมูลฐานแล้วยังมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบธุรกิจการค้าด้วย ซึ่งการประกอบธุรกิจการค้าดังกล่าวยังหมายความว่า การโฆษณาที่จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการประกอบธุรกิจ ดังนั้น ศาลของประเทศเยอรมันจึงเห็นว่า

ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงเสรีภาพในการประกอบธุรกิจการค้าของเอกชน อย่างไรก็ตาม แนวความคิดในการคุ้มครองผู้บริโภคยังคงปรากฏอยู่ในประเทศเยอรมัน ดังจะเห็นได้จากการตรากฎหมายป้องกันการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมทางการค้าเรียกว่า Law Against Unfair Competition of 1906 หรือ Gesetz Gegen Den Unlauteren Wettbewerb เรียกโดยย่อว่า UWG ซึ่งมีหลักการทั่วไปดังนี้

- 1) ควบคุมการแข่งขันทางการค้าอันไม่เป็นธรรมในลักษณะต่าง ๆ ไป
- 2) ควบคุมการกระทำที่อาจเป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค เช่น การโฆษณา อันเป็นเท็จหรือเกินความจริง
- 3) ควบคุมการเปิดเผยความลับในทางธุรกิจอันเกี่ยวกับการผลิต หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กฎหมาย UWG มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างมาตรฐานทางการผลิตและจำหน่ายสินค้า ตลอดจน มาตรฐานทางการโฆษณาและจรรยาบรรณของผู้ประกอบธุรกิจในการแข่งขันกัน ประกอบธุรกิจ ต่อมาเมื่อการประกอบธุรกิจเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มีบางกรณีที่กฎหมาย UWG ไม่สามารถเข้าไปควบคุม

ส่วนทฤษฎีกฎหมายในการชดเชยเยียวยาให้แก่ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าหรือบริการนั้น ประเทศเยอรมันมิ ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษหลักในเรื่องของความรับผิดชอบจึงเป็นไปตามหลักทั่วไปที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน (BGB) ที่ว่าด้วยความรับผิดชอบในทางสัญญาและละเมิด

ความรับผิดชอบตามสัญญาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในการซื้อขายสินค้า ส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักในเรื่องการรับประกันสินค้าเพื่อการชดเชยหรือการชดเชย (Warranty) ซึ่งบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน โดยมาตรา 459 BGB กำหนดว่าผู้ขายยอมรับประกันว่าสินค้าที่ขายนั้นปราศจากความชำรุดบกพร่องซึ่งอาจทำให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติหรือประโยชน์มุ่งหมายโดยสัญญาโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย หากสินค้านั้นชำรุดบกพร่องกฎหมายได้ให้สิทธิผู้ซื้อที่จะเลิกสัญญาเสียแล้วคืนสินค้าและเรียกเงินคืนหรืออาจจะใช้สิทธิลดราคาหรือเปลี่ยนสินค้าใหม่แทนที่ก็ได้ ส่วนหน้าที่ของผู้ซื้อกฎหมายกำหนดให้ต้องตรวจสอบสินค้าที่ส่งมอบ และทำการบอกกล่าวทันทีสำหรับความบกพร่องที่เห็นประจักษ์ หากผู้ซื้อมิได้กระทำการเช่นนั้น ถือว่า ผู้ซื้อยอมรับในคุณภาพของสินค้านั้นแล้ว ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้ซื้อสิ้นโอกาสในการบังคับตามคำรับประกันเกี่ยวกับคุณภาพสินค้านั้นในกรณีของการผิดสัญญารับประกัน มาตรา 463 BGB กำหนดให้ผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายมีความรับผิดชอบในคุณภาพของสินค้า หากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายรับประกันในคุณภาพสินค้าหรือความเหมาะสมของสินค้า เพื่อวัตถุประสงค์ใดโดยเฉพาะ และกรณีไม่เป็นไปตามที่รับประกัน โดยไม่ต้องพิจารณาถึงความประมาทเลินเล่อของผู้ผลิตหรือผู้

จำหน่าย ความรับผิดชอบดังกล่าวครอบคลุมถึงความเสียหายโดยตรง และในบางกรณีอาจรวมถึงความเสียหายซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุดังกล่าวด้วย ถ้าความเสียหายนั้นเกิดขึ้นจากการที่ทรัพย์สินนั้นขาดคุณสมบัติตามที่ผู้ผลิตรับประกันไว้หรือการบรรยายสรรพคุณของสินค้าและพฤติกรรมอื่น ๆ ที่ถือว่าการที่ผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายต้องรับผิดชอบ

จะเห็นได้ว่า การให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ยังคงยึดถือหลักความสัมพันธ์ตามสัญญาเป็นหลักในการพิจารณาตามหลักของการรับประกัน ซึ่งผู้ขายมีความรับผิดชอบต่อผู้ซื้อ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงไม่อาจที่จะคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง ซึ่งศาลและนักกฎหมายเยอรมัน ได้พยายามที่จะขยายความคุ้มครอง ตามหลักสัญญาให้ไปถึงผู้บริโภคที่ต้องได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าและบริการ ที่มีได้มีนิสิตสัมพันธ์กับผู้ผลิตต้องรับภาระความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้บริโภค หรือ โดยถือว่าผู้บริโภคเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสัญญาเพื่อบุคคลที่สาม (Third Party Beneficiary) ส่วนภาระการพิสูจน์ความเสียหายของกฎหมายเยอรมัน ภาระการพิสูจน์ตกแก่โจทก์ที่ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงทั้งหมดที่จำเป็น ในการตั้งฐานสิทธิฟ้องร้องของตน โจทก์จึงต้องพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับการพิสูจน์ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง และความสัมพันธ์ระหว่างเหตุแห่งการกระทำของจำเลย และความเสียหายของโจทก์ อย่างไรก็ดี คดีความรับผิดชอบเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคนี้เป็นการยากที่โจทก์จะนำสืบให้เห็นถึงความรับผิดชอบดังกล่าวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรับผิดชอบของผู้ผลิตเพราะผู้ผลิตมีการจัดองค์กรอย่างเป็นระบบ ดังนั้น หากพยานหลักฐานฟังได้ว่า สินค้ามีความชำรุดบกพร่อง ศาลเยอรมันก็ให้สันนิษฐานว่าเป็นความประมาทเลินเล่อของผู้ผลิต ทั้งนี้เพราะเหตุแห่งการชำรุดบกพร่องเป็นเรื่องที่อยู่ภายในการควบคุมและดูแลของผู้ผลิตอยู่ ว่างเคร่งครัด ผู้ผลิตจึงอยู่ในฐานะที่จะอธิบายถึงความชำรุดบกพร่องได้ดีกว่า ภาระการพิสูจน์จึงกลับไปอยู่ที่ฝ่ายจำเลย แต่การได้รับประโยชน์ในภาระการพิสูจน์นี้ จำกัดเฉพาะคดีที่ฟ้องผู้ผลิตเท่านั้น หากเป็นคดีที่ฟ้องผู้จัดจำหน่ายหรือผู้ขาย ศาลเยอรมันจะถือหลักภาระการพิสูจน์ตามหลักคติธรรมดาทั่วไป โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์ต้องนำสืบให้เห็นถึงความประมาทเลินเล่อของผู้ขายด้วย

หลักการฟ้องคดีในเรื่องละเมิด เป็นไปตามหลักทั่วไปของหลักความรับผิดทางละเมิด คือ ผู้กระทำความรับผิดสำหรับการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อที่ก่อให้เกิด ความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่มุ่งหมายจะคุ้มครองอื่น ๆ ตามที่บัญญัติในมาตรา 823 BGB ซึ่งหลักดังกล่าว ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้นำเอามาใช้ด้วย ดังปรากฏในมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เมื่อ ค.ศ.1968 ในคดีโรคระบาดไก่ (Huhnerpestfall) ซึ่งข้อเท็จจริงปรากฏว่าวัคซีนป้องกันโรคระบาดไก่ซึ่งจำเลยได้ปรุงขึ้นนั้น ไม่ได้มีการฆ่าเชื้ออย่างถูกต้องเพียงพอ ทำให้เชื้อโรคระบาดที่ใช้เป็นวัคซีนยังมีฤทธิ์รุนแรงอยู่ เมื่อผู้เสียหายนำมาใช้ฉีดไก่ของตน ทำให้ไก่ของผู้เสียหายต้องตายไปถึงสี่พัน กว่าตัวภายในเวลาไม่กี่วันต่อมาปรากฏว่าวัคซีนนี้เป็นพิษอยู่ตั้งแต่ก่อนนำออกจำหน่ายแล้วแต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าการที่วัคซีนเป็นพิษนี้ เกิดขึ้นได้อย่างไร ศาลสูงแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้พิพากษาให้จำเลย ซึ่งเป็นผู้ปรุงวัคซีนต้องชดเชยค่า สิ้นไหมทดแทนความเสียหายให้แก่โจทก์ผู้เสียหายตามมาตรา 823 วรรคแรกแห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ในคำพิพากษาคดีนี้ ศาลได้วางหลักว่า เมื่อผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นนั้นชำรุดบกพร่องผู้ผลิตย่อมมีหน้าที่พิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ความชำรุดบกพร่องของผลิตภัณฑ์นั้น เป็นเพราะพฤติกรรมของผู้ผลิตไม่ต้องรับผิดชอบ การผลักภาระการพิสูจน์กลับมายังฝ่ายผู้ผลิตเช่นนี้ เป็นหลักที่ชอบด้วยเหตุผล เพราะในกรณีเหล่านี้การจะให้ผู้เสียหายต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ความผิดของผู้ผลิตย่อมเป็นภาระหนักเกินควรคำพิพากษาดังกล่าว จึงเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

จะเห็นได้ว่า กฎหมายเยอรมันเปิดโอกาสให้จำเลยยกข้ออ้างขึ้นแก้ตัวได้ว่าตนมิได้ประมาทในกรณีที่ทำเลยสามารถพิสูจน์ได้ว่า ได้ใช้ความระมัดระวังดีแล้วในการผลิตและความเสียหายยังคงเกิดขึ้นอีกทั้ง ๆ ที่มีใช่เป็นเพราะการผิดพลาดในการออกแบบหรือกรรมวิธีในการผลิตแต่อย่างใด เรียกข้อยกเว้นนี้ว่า “Escapee” หรือ “Ausseisse”

นอกจากนี้ ยังมีกรณีศาลเคยพิพากษาในคดีฟ้องร้องเกี่ยวกับสัญญาซื้อขายวัคซีน (Vaccine) ที่ใช้ฉีดป้องกันโรคระบาดในไก่ในทำนองเดียวกันกับคดีดังกล่าวข้างต้น หรือคดีที่รู้จักกันในชื่อ “Chicken Pest Case” ซึ่งข้อเท็จจริงมีว่า โจทก์เป็นเจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่ ได้ตกลงให้จำเลย ซึ่งเป็นสัตวแพทย์มาฉีดวัคซีน (Vaccine) ให้ไก่ของตน วัคซีน (Vaccine) ที่จำเลยใช้เกิดเป็นพิษ เพราะมีสิ่งปนเปื้อนทำให้ไก่อีกว่า 4,000 ตัว ของโจทก์ตายหมดสิ้น โจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายโดยอาศัยหลักความรับผิดในสัญญา จากจำเลย ศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดเพราะมิใช่ผู้ผลิตวัคซีน (Vaccine) ทำให้เกิดประเด็นข้อกฎหมายตามมาว่า หากผู้ซื้อและผู้ผลิตไม่มีความสัมพันธ์กัน เช่นคดีนี้ผู้ผลิตวัคซีน (Vaccine) ไม่มีนิติสัมพันธ์กับผู้ซื้อ ใครจะเป็นผู้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ความพยายามที่จะหาคำตอบจึงเกิดขึ้นด้วยการอาศัยหลักกฎหมายละเมิด ซึ่งกำหนดหน้าที่ใช้ความระมัดระวัง และข้อสันนิษฐานความผิด (Presumption of Fault) รวมทั้งการวางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดี

นอกจากนี้ ความรับผิดของผู้เสียหายหรือที่เรียกว่าผู้เสียหายมีส่วนประมาท Contributory Negligence ก็เป็นข้อแก้ตัวของจำเลยผู้ผลิตได้ทำให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภครวมมีความเสี่ยงในการฟ้อง

คดีกรณีความเสียหายเกิดจากผลิตภัณฑ์อยู่ อาจกล่าวได้ว่าหลักความรับผิดชอบ (Product Liability) ในเยอรมันยังคงกำหนดให้ผู้เสียหายมีภาระการพิสูจน์ถึง ความเสียหายที่เกิดจากผลิตภัณฑ์โดยผู้ผลิตต้องพิสูจน์หักล้างว่า ไม่มีความผิดปกติเกิดขึ้นเมื่อมีการผลิต ยกเว้นในกรณีของผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งมีกฎหมายเฉพาะที่กำหนดหลักความรับผิดชอบไว้ให้ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบ ผู้เสียหายไม่ต้องสืบถึงเหตุแห่งความเสียหาย

ศาลได้วางแนวไว้ในเรื่องหน้าที่ติดตามเฝ้าระวังความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์ การกำหนดเพดานค่าเสียหายที่โจทก์สามารถเรียกให้ชดใช้ให้ การยกเว้นไม่รวมสินค้าเกษตรและของเล่นเด็กเข้าไว้ในกฎหมายฉบับนี้ การถือว่าความเสียหายเกิดจากชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ ถือว่าเป็นความเสียหายเกิดจากตัวผลิตภัณฑ์นั้นหาใช่เกิดแก่ผลิตภัณฑ์นั้นเอง หากชิ้นส่วนนั้นไม่ได้ถูกเปลี่ยนหลังจากการซื้อโดยผู้บริโภคเอง การรับรองสิทธิเรียกค่าเสียหายในการรักษาพยาบาล ค่าสูญเสียความสามารถในการทำงาน แต่ไม่มีบทบัญญัติให้ผู้เสียหายเรียกค่าเสียหายที่มีต่อจิตใจ หรือความเจ็บปวดได้

ระบบศาลในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นั้น ไม่มีระบบศาลทำหน้าที่วินิจฉัยคดีทุก ๆ ประเภท รวมอยู่ในศาลประเภทเดียวกัน (Keine einheitliche Gerichtsbarkeit) ซึ่งกฎหมายสารบัญญัติของคดีแต่ละประเภทนั้น จะมีศาลทำหน้าที่วินิจฉัยคดีตามกฎหมายสารบัญญัตินั้น ๆ ปัจจุบัน ประเทศเยอรมันมีศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีเฉพาะด้าน โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

1) ศาลรัฐธรรมนูญ (Die Verfassungsgerichtsbarkeit) ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขอบเขต สิทธิ และหน้าที่ขององค์กรสูงสุดของสหพันธ์รัฐ หรือเป็นกรณีเกี่ยวกับความเห็นที่แตกต่างกันหรือมีปัญหาการขัดหรือแย้งระหว่างข้อกำหนดระดับสหพันธ์รัฐหรือกฎหมายระดับมลรัฐกับรัฐธรรมนูญหรือเป็นคดีพิพาทระหว่างมลรัฐด้วยกันหรือคดีพรรคการเมืองที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หรือการกระทำที่กระทบกระเทือนสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล คดีประเภทนี้เป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ

2) ศาลปกครอง (Die Verwaltungsgerichtsbarkeit) ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับข้อโต้แย้งทางกฎหมายมหาชน ระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐกับเอกชน หรือข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเจ้าหน้าที่รัฐด้วยกัน ซึ่งคล้ายกับระบบศาลปกครองของไทยนั่นเอง

3) ศาลสังคม (Die Sozialgerichtsbarkeit) ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิที่จะได้รับเงินบำนาญ อันเป็นผลมาจากกฎหมายประกันสังคมกฎหมายวิธีพิจารณาความ คือ รัฐบัญญัติว่าด้วยศาลสังคม (SGG)

4) ศาลภาษีอากร (Die Finanzgerichtsbarkeit) ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคดีภาษีอากรซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับของไทย

5) ศาลแรงงาน (Die Arbeitsgerichtsbarkeit) ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีเกี่ยวกับคดีแรงงาน กฎหมายวิธีพิจารณาความที่เป็นหลัก คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยศาลแรงงาน

6) ศาลยุติธรรม (Die Sog Ordentliche Gerichtsbarkeit) ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญา เช่น ศาลแขวงซึ่งทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความที่เป็นหลัก คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ZPO) และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ระบบการพิจารณาคดีของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีกระบวนการพิจารณาคดีแบบเร่งรัด (Das beschleunigte Verfahren) ซึ่งมีจุดเด่นคือ มีระบบการพิจารณาคดีที่รวดเร็ว แต่อาจต้องถูกแลกมาด้วยการสูญเสียรูปแบบบางส่วนของกระบวนการพิจารณาคดีไป และใช้กับกรณีที่มีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงแห่งคดีไม่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งในทางปฏิบัติก็ได้มีการนำกระบวนการพิจารณาคดีแบบดังกล่าวมาใช้อยู่บ่อย ๆ และประสบผลสำเร็จไปได้ด้วยดี ในกรณีที่คำให้การรับสารภาพเป็นที่น่าเชื่อถือ จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นที่ จะต้องทำการสืบพยานหลักฐานต่อไปในความคิดเกี่ยวกับการละเมิดต่อกฎหมายของชาวต่างชาติ (Bei auslaenderrechtlichen Verstoessen) ซึ่งการพิจารณาคดีประเภทนี้จะใช้รวมไปถึงความผิดเกี่ยวกับการละเมิดต่อหน้าที่ที่จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงดูและความผิดฐานบุกรุกในสถานที่สาธารณะ (เช่น สถานีรถไฟ)

นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษของการพิจารณาคดีแบบเร่งรัด นอกจากจะใช้กับคดีที่จะมีลักษณะที่ไม่สลับซับซ้อนและรวดเร็วกว่าการดำเนินคดีแบบปกติ ทั่ว ๆ ไป แล้ว การพิจารณาคดีแบบเร่งรัดของประเทศเยอรมัน ยังมีจุดเด่น ดังนี้

1) สามารถฟ้องคดีด้วยวาจาได้ โดยไม่ต้องยื่นคำฟ้องเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าก่อน (มาตรา 417, 418 III)

2) ไม่มีคำสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องหรือกล่าวอภัยหนึ่งก็คือกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจะถูกยกเลิกไปทั้งหมด (มาตรา 418 I)

3) ระยะเวลาในการแจ้งวันนัดสืบพยาน (Die Ladungsfrist) ให้จำเลยทราบ ภายใน 24 ชั่วโมงเท่านั้น (มาตรา 418 II 3) และการแจ้งวันนัดสืบพยาน ศาลไม่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญหรือจำเป็น ถ้าหากผู้ถูกกล่าวหาสมัครใจที่จะนำมาศาลหรือถูกนำตัวมา (มาตรา 418 II 1)

4) ในกรณีที่เป็นที่คาดหมาย ว่าศาลจะไม่ลงโทษจำคุกไม่น้อยกว่า 6 เดือนในกรณีดังกล่าวจะต้องมีการแต่งตั้งทนายความให้จำเลย

5) การสืบพยานบุคคล พยานผู้เชี่ยวชาญ และผู้ถูกกล่าวหาพร้อมสามารถทำได้โดยการอ่านคำให้การ ซึ่งแต่เดิมของบุคคลดังกล่าวที่เคยให้การไว้ โดยที่มีเงื่อนไขว่าจะต้องได้รับความยินยอมจากจำเลย ทนายจำเลย และพนักงานอัยการเท่าที่บุคคลดังกล่าวจะมีตัวอยู่ในชั้นสืบพยาน (มาตรา 420 III)

จากการศึกษาข้อมูลระบบการพิจารณาคดีของประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะเห็นว่าประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้ใช้ระบบการพิจารณาแบบไต่สวน อีกทั้งมีกระบวนการเร่งรัดในการพิจารณาคดี จึงเป็นเหตุให้คดีความที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคไม่จำเป็นต้องแยกกระบวนการพิจารณาออกไปจัดตั้งเป็นศาลแยกต่างหาก ทั้งไม่จำเป็นต้องมีกระบวนการที่แยกต่างหากออกไปจากกระบวนการพิจารณาโดยปกติ เพราะระบบการพิจารณาโดยการไต่สวนนั้นให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงอันเป็นการช่วยเหลือผู้บริโภคอยู่แล้ว อีกทั้งกระบวนการพิจารณาพิเศษที่มีความรวดเร็วก็ทำให้ผู้บริโภคไม่ได้รับความเดือดร้อนมากเกินไปนั่นเอง (สัญญา บัณฑิต ลักษณะ, 2553, หน้า 67-72)

การดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค นั้นสามารถแบ่งตามลักษณะของกฎหมายออกได้เป็นสองส่วนด้วยกัน คือ เนื้อหาในส่วนที่เป็นสารบัญญัติซึ่งได้มีการแก้ไขหลักการในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้เหมาะสมและเป็นธรรมกับผู้บริโภค และเนื้อหาในอีกส่วนหนึ่ง คือ ส่วนที่เป็นวิธีสบัญญัติซึ่งได้มีการแก้ไขให้แตกต่างไปจากวิธีพิจารณาความแพ่งธรรมดา ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคจึงเป็นกฎหมายที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภค ซึ่งอาจแยกการพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เขตอำนาจศาล

คดีผู้บริโภคเป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป ดังนั้น การพิจารณาว่าศาลใดมีเขตอำนาจเหนือคดีผู้บริโภคที่มีการฟ้องร้องนั้นจึงต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประกอบกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาใช้บังคับ กล่าวคือ

(1) ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริ โภค

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริ โภค พ.ศ.2551 มิได้จัดตั้งศาลชั้นอุทธรณ์เพื่อพิจารณาคดีผู้บริ โภค โดยเฉพาะ คดีผู้บริ โภคซึ่งเป็นคดีแพ่งจึงอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลจังหวัดหรือศาล แหว่ง โดยแบ่งตามจำนวนทุนทรัพย์ในการฟ้องคดีซึ่งศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริ โภคที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 บาท ตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (4) ประกอบมาตรา 17 ส่วนศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี และศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีผู้ บริ โภคทุกคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 18 และมาตรา 19 แต่หากยื่นฟ้องคดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงต่อศาลชั้นต้นดังกล่าวนี้ศาลนั้นก็จะต้องส่งโอนคดีไปยังศาลแขวงที่มีเขตอำนาจตามมาตรา 16 วรรคสาม

(2) ศาลที่มีอำนาจรับคำฟ้องคดีผู้บริ โภค

ศาลที่มีอำนาจรับคำฟ้องคดีผู้บริ โภคไว้พิจารณาพิพากษาได้นั้น อาจแบ่งตามลักษณะของผู้เป็น โจทก์ออกได้เป็น 3 กรณี

(ก) กรณีผู้บริ โภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริ โภคเป็น โจทก์นั้น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริ โภค พ.ศ.2551 มิได้บัญญัติเรื่องศาลที่จะรับฟ้องกรณีผู้บริ โภคและรวมทั้งกรณี ที่ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริ โภคเป็น โจทก์ไว้ จึงต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ โดยต้องยื่นคำฟ้องต่อศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 3 (1) ในกรณีที่มูลคดีเกิดในเรือไทยหรืออากาศยานไทยที่อยู่นอกราชอาณาจักร มาตรา 4 (1) คำฟ้องให้เสนอต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้น มาตรา 4 ทวิ กรณีคำฟ้องเกี่ยวข้องกับสังหาริมทรัพย์ มาตรา 4 ตรี คำฟ้องอื่นนอกจากมาตรา 4 ทวิ ซึ่งจำเลยมิได้มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักรและมูลคดีมิได้เกิดในราชอาณาจักร มาตรา 5 คำฟ้องหรือคำร้องที่อาจเสนอต่อศาลได้สองศาลหรือกว่านั้น มาตรา 7 รวมถึงพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 16

(ข) กรณีผู้ประกอบธุรกิจเป็น โจทก์ ก็ต้องยื่นฟ้องต่อศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 3 (1) ในกรณีที่มูลคดีเกิดในเรือไทย หรืออากาศยานไทยที่อยู่นอกราชอาณาจักร มาตรา 4 (1) คำฟ้องให้เสนอต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้น มาตรา 4 ทวิ กรณีคำฟ้องเกี่ยวข้องกับสังหาริมทรัพย์ มาตรา 4 ตรี คำฟ้องอื่นนอกจากมาตรา 4 ทวิ ซึ่งจำเลยมิได้มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักรและมูลคดีมิได้เกิดในราชอาณาจักร มาตรา 5 คำฟ้องหรือคำร้องที่อาจเสนอต่อศาลได้สองศาลหรือกว่านั้น และมาตรา 7 รวมถึงพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 16 เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริ โภค พ .ศ. 2551 มาตรา 17 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจจะฟ้องผู้บริ โภคเป็นคดีผู้บริ โภคและผู้

ประกอบธุรกิจมีสิทธิเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมียุติอำนาจอยู่ในเขตศาลหรือต่อศาลอื่นได้ด้วย ให้ผู้ประกอบการธุรกิจเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมียุติอำนาจอยู่ในเขตศาลได้เพียงแห่งเดียว ” อันเป็นการตัดสิทธิผู้ประกอบการธุรกิจเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริโภค

(ค) กรณีบุคคลอื่นที่มีใช้ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคหรือผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์นั้นเป็นกรณีที่ไม่ต้องด้วยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 17 จึงมีสิทธิยื่นคำฟ้องต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่งมาตรา 3 (1) ถึงมาตรา 4 มาตรา 5 และมาตรา 7

2. ผู้มีอำนาจฟ้องคดี

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 3 บัญญัติเพียงว่าคดีผู้บริโภคมีความหมายอย่างไร ส่วนบุคคลใดเป็นผู้ที่มีอำนาจนำคดีมาสู่ศาลหรือจะเสนอคำฟ้องต่อศาลได้และเสนอได้เมื่อใดต้องบังคับตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 19 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ที่นำมาใช้บังคับโดยอนุโลม เมื่อคดีผู้บริโภคเป็นคดีที่มีข้อพิพาท จึงเสนอคำฟ้องต่อศาลได้เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมาย อันจะกล่าวถึงผู้มีอำนาจฟ้องคดีผู้บริโภคได้ 2 ประเภท คือ

(1) ผู้บริโภค ซึ่งหมายความว่า ผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และให้หมายความรวมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น จากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยด้วย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

(ก) ผู้เสียหายโดยตรง หมายถึง ผู้บริโภคที่เป็นผู้ได้รับความเสียหายจากสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบการธุรกิจ หรือจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลให้ได้รับความคุ้มครอง หรือชำระค่าเสียหายได้โดยตรง หรือร้องขอให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมหรือมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคดำเนินคดีแทน

(ข) คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หมายถึง คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 5 ในการดำเนินคดีแทนผู้บริโภคนั้นต้องเป็นกรณีที่ได้รับความร้องขอจากผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิ และคณะกรรมการเห็นว่าการดำเนินคดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิ และคณะกรรมการเห็นว่าการดำเนินคดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคเป็นส่วนรวม ซึ่งเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 10 (1) (7) และมาตรา 35

(ก) สมาคม หรือมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งจะมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีผู้บริโภคได้แทนเฉพาะผู้บริโภคที่เป็นสมาชิกของสมาคมหรือมูลนิธิเท่านั้น โดยต้องมีหนังสือมอบหมายจากผู้บริโภคที่เป็นสมาชิกมาแสดงต่อศาลด้วย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 40 มาตรา 41 และมาตรา 42

ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 19 คือ คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือสมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551

(2) ผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งมีความหมายว่า ผู้ประกอบธุรกิจตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยด้วย ซึ่งแบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้

(ก) ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขาย หรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า โดยคำว่า “ขาย” ตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 หมายถึง ให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือ จัดหาให้ ไม่ว่าจะด้วยประการใด ๆ โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงิน หรือผลประโยชน์อย่างอื่น ตลอดจนเสนอ หรือ การชักชวนเพื่อการดังกล่าวด้วย ดังนั้นผู้ขายตามความหมายของผู้ประกอบธุรกิจนี้ จึงหมายถึงทั้งบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล

(ข) ผู้ให้บริการ จึงต้องพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “บริการ” คือ การรับจัดทำ งาน การให้สิทธิใด ๆ หรือการให้ใช้ หรือหาประโยชน์ในทรัพย์สิน หรือกิจกรรมใด ๆ โดยเรียกร้อยค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น แต่ไม่รวมถึงการจ้างแรงงานตามกฎหมายแรงงาน ความหมายของผู้ให้บริการนั้นถึงครอบคลุมการกระทำทุกอย่างที่ผู้ให้บริการทำให้ผู้บริโภค โดยผู้ให้บริการได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น เช่น ธนาคาร ให้ลูกค้ากู้เงินในกรณีเช่นนี้ถือว่าธนาคารได้ให้สิทธิหรือผลประโยชน์ในทรัพย์สินกับลูกค้าโดยที่ธนาคารได้รับค่าตอบแทนเป็นดอกเบี้ยจากลูกค้าธนาคารจึงเป็นผู้ให้บริการซึ่งถือว่าเป็นผู้ประกอบธุรกิจ และลูกค้าผู้กู้จึงเป็นผู้บริโภค เป็นต้น

(ค) ผู้ประกอบกิจการโฆษณา ๑ “โฆษณา” หมายถึงกระทำการไม่ว่าวิธีใด ๆ ให้ประชาชนเห็นหรือทราบข้อความ เพื่อประโยชน์ทางการค้า ผู้ประกอบกิจการโฆษณาให้กับลูกค้าเพื่อประโยชน์ทางการค้าของลูกค้า ผู้เผยแพร่โฆษณา เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรืออื่น ๆ ส่วนลูกค้าเจ้าของสินค้าผู้ว่าจ้างให้ทำการโฆษณาให้ถือว่าเป็นผู้บริโภค

(ง) ผู้ประกอบการ ตามความหมายของพระราชบัญญัติความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551 หมายถึง 1) ผู้ผลิตหรือผู้ว่าจ้างให้ผลิต 2) ผู้นำเข้า 3) ผู้ขายสินค้าที่ไม่สามารถระบุตัวผู้ผลิต ผู้ว่าจ้างให้ผลิตหรือผู้นำเข้าได้ 4) ผู้ซึ่งใช้ชื่อ ชื่อทางการค้า เครื่องหมายการค้า เครื่องหมาย ข้อความ หรือแสดงด้วยวิธีใด ๆ อันมีลักษณะที่จะทำให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นผู้ผลิต ผู้ว่าจ้างให้ผลิต หรือ ผู้นำเข้า ซึ่งมีได้เรียกว่าผู้ประกอบการธุรกิจอย่างเช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551

3. วิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น

ตามพระราชธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 3 ได้แบ่งศาลยุติธรรมออกเป็น 3 ชั้น คือศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 จึงแบ่งวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคออกเป็น 3 ชั้น อันได้แก่ วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้นนี้อาจแยกการพิจารณาเป็น 3 ส่วน คือ

(1) การฟ้องคดี

การฟ้องคดีผู้บริโภคต้องเสนอข้อหาต่อศาลโดยทำเป็นคำฟ้องตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 20 ซึ่งบัญญัติว่า

“การฟ้องคดีผู้บริโภค โจทก์จะฟ้องด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้ ในกรณีที่โจทก์ประสงค์จะฟ้องด้วยวาจา ให้เจ้าพนักงานคดีจัดให้มีการบันทึกรายละเอียดแห่งคำฟ้องแล้วให้โจทก์ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

คำฟ้องต้องมีข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีรวมทั้งคำขอบังคับชัดเจนพอที่จะทำให้เข้าใจได้ หากศาลเห็นว่าคำฟ้องนั้นไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องในส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นก็ได้”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวแบ่งการฟ้องคดีผู้บริโภคออกเป็น 2 กรณี คือ

1. คำฟ้องเป็นหนังสือ การฟ้องคดีผู้บริโภคเป็นหนังสือนั้นต้องกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีรวมทั้งคำขอบังคับชัดเจนพอที่จะทำให้เข้าใจได้ไม่ต้องกล่าวถึงกฎหมายที่จะใช้ในการวินิจฉัยซึ่งเป็นหน้าที่ของศาล เมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรา 20 วรรคสอง ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 และมาตรา 172 แล้วข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีที่ต้องกล่าวมาในฟ้องก็คือสภาพแห่งข้อหาของโจทก์อันเป็นสิทธิหรือหน้าที่ที่โจทก์มีอยู่จริงตามกฎหมายแพ่งและข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาที่เป็นข้อโต้แย้งซึ่งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์นั่นเอง กรณีที่ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ต้องระบุชื่อและที่อยู่ของผู้บริโภคให้ชัดเจนตามมาตรา 19 วรรคสอง ซึ่งอาจจะมีผู้บริโภคหลายคนก็ได้ และคำขอบังคับของ

โจทก์ก็ต้องสอดคล้องกับสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาโดยอาจมีคำขอให้ชำระค่าเสียหายเป็นเงิน หรือ ให้กระทำการหรือโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็ได้ ถ้าศาลเห็นว่าคำฟ้องไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจน โดยขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลมีอำนาจสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องในส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นได้ตามมาตรา 20 วรรคสอง หากโจทก์ไม่ปฏิบัติตามต้องถือว่าเป็นฟ้องเคลือบคลุมที่เห็นเหตุยกฟ้องได้

2. คำฟ้องด้วยวาจา การฟ้องคดีผู้บริโภคว่าจานั้น มีวิธีทำนองเดียวกับการฟ้องคดีแรงงานด้วยวาจา ซึ่งแตกต่างกับการฟ้องคดีมโนสารด้วยวาจาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 191 โดยการฟ้องด้วยวาจาโจทก์ต้องไปพบกับเจ้าพนักงานคดีแสดงความประสงค์จะฟ้องด้วยวาจา เจ้าพนักงานคดีต้องจดบันทึกรายละเอียดแห่งคำฟ้องลงในแบบพิมพ์คำฟ้องตามแบบ ผบ.1 แล้วให้โจทก์ลงลายมือชื่อเป็นสำคัญตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้ บริโภค พ.ศ.2551 ข้อ 6 วรรคสอง เมื่อโจทก์ลงลายมือชื่อแล้วต้องมอบสำเนาฟ้องให้โจทก์ไว้เป็นหลักฐานด้วย และเจ้าพนักงานคดีต้องนำคำฟ้องเสนอต่อศาลในวันนั้น ซึ่งถือว่าเป็นวันที่ยื่นคำฟ้อง โจทก์จะขอให้เจ้าพนักงานคดีบันทึกคำฟ้องด้วยวาจาล่วงหน้าเพื่อเสนอศาลในวันถัดไปไม่ได้

(2) การพิจารณาคดี

การพิจารณาคดีเริ่มตั้งแต่เมื่อศาลชั้นต้นมีคำสั่งรับคำฟ้องคดีผู้บริโภคไว้พิจารณาแล้ว โดยศาลต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ .ศ.2551 มาตรา 24 ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อศาลสั่งรับคำฟ้องแล้ว ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาลตามกำหนดนัดเพื่อการไต่ถามถ้อยคำให้การ และสืบพยานในวันเดียวกัน ทั้งนี้ ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องหรือสำเนาบันทึกคำฟ้องให้จำเลย และสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วยจำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือก่อนวันนัดพิจารณา ตามวรรคหนึ่งก็ได้ ” บทบัญญัตินี้มีความมุ่งหมายที่จะให้วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคดีดำเนินไปอย่างรวดเร็วในการนัดพิจารณา และรวบรวมกระบวนการพิจารณาต่าง ๆ ที่จะช่วยให้คดีเสร็จไปได้ วันนัดครั้งแรกของการพิจารณาคดีผู้บริโภคจึงมิใช่วันนัดสืบพยานอย่างคดีสามัญ แต่เป็นวันนัดพิจารณาซึ่งศาลจะทำการสืบพยานด้วย คู่ความต้องเตรียมพยานหลักฐานมาให้พร้อม ส่วนจำเลยที่มาศาลจะต้องเตรียมให้การด้วย คดีผู้บริโภคจึงไม่มีการออกหมายเรียกไปถึงจำเลยตามประมวลกฎหมายพิจารณาความแพ่งมาตรา 173 วรรคหนึ่ง เพื่อให้จำเลยยื่นคำให้การภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับหมายอย่างคดีแพ่งทั่วไปตามมาตรา 177 วรรคหนึ่ง แม้จำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือก็ไม่อยู่ในบังคับมาตรา 177 วรรคหนึ่ง แต่อย่างไร

ศาลต้องสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณาด้วย โดยมีหมายแจ้งวันนัดให้โจทก์ทราบ แต่ถ้าศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องในวันเดียวกับที่โจทก์ยื่น คำฟ้องเป็นหนังสือหรือฟ้องด้วยวาจา ศาลจะ กำหนดวันนัดพิจารณาและสั่งให้โจทก์มาศาลไว้ในคำสั่งรับคำฟ้องนั้นด้วยและถือว่าโจทก์ทราบ นัดแล้วโดยไม่ต้องแจ้งวันนัดและคำสั่งให้โจทก์มาศาลให้โจทก์ทราบอีก

- กระบวนพิจารณาในวันนัดพิจารณา

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 24 กำหนดให้มีการนัดพิจารณา เป็นอันดับแรกโดยในวันนัดพิจารณานั้น ศาลจะต้องดำเนินกระบวนพิจารณา 3 อย่าง ในวันเดียวกัน คือ

1. การไกล่เกลี่ย ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 25 บัญญัติว่า “ในวันนัดพิจารณา เมื่อโจทก์และจำเลย มาพร้อมกันแล้วให้เจ้าพนักงานคดีหรือบุคคลที่ศาล กำหนดหรือที่คู่ความตกลงกันทำการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความ กันก่อน ในการไกล่เกลี่ย ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอหรือผู้ไกล่เกลี่ยเห็นสมควรผู้ไกล่เกลี่ยจะ สั่งให้ดำเนินการเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าคู่ความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้

หลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาในการไกล่เกลี่ย ให้เป็นไปตามข้อกำหนดของประธาน ศาลฎีกา”

ส่วนผู้ที่ทำการไกล่เกลี่ยต้องทำโดยผู้มีอำนาจไกล่เกลี่ย คือ 1) ศาล 2) เจ้าพนักงานคดี 3) ผู้ประนีประนอมประจำศาลที่ศาลแต่งตั้ง 4) บุคคลที่คู่ความตกลงกัน ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำการไกล่ เกลี่ยด้วยตนเองโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่ความในวันนัดพิจารณา แต่ผู้ไกล่เกลี่ยจะสั่งให้ดำเนินการไกล่ เกลี่ยเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าคู่ความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ตามพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 25

2. การให้การ จำเลยที่ถูกฟ้องยอมมีสิทธิยื่นคำให้การต่อสู้คดี ซึ่งต้องทำในวันนัดพิจารณา จำเลยจะยื่นคำให้การก่อนวันนัดพิจารณาโดยทำคำให้การเป็นหนังสือก็ได้ตามพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 24 วรรคสอง จึงไม่ต้องยื่นภายใน 15 วันนับแต่วันได้รับ หมายเรียก ถ้าจำเลยไม่ให้ยื่นคำให้การไว้ล่วงหน้า จำเลยก็มีสิทธิให้การในวันนัดพิจารณาได้ ตาม มาตรา 26 ที่ได้บัญญัติว่า

“ถ้าคู่ความไม่อาจตกลงกันหรือไม่อาจประนีประนอมยอมความกันได้ และจำเลยยังไม่ได้ ยื่นคำให้การ ให้ศาลจัดให้มีการสอบถามคำให้การของจำเลยโดยจำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือ หรือจะให้การด้วยวาจาก็ได้ ในกรณีที่ยื่นคำให้การเป็นหนังสือ หากศาลเห็นว่าคำให้การดังกล่าวไม่ ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้จำเลยแก้ไขคำให้การในส่วนนั้นให้ถูกต้อง

หรือชัดเจนขึ้นก็ได้ ในกรณีให้การด้วยวาจา ให้ศาลจัดให้มีการบันทึกคำให้การนั้นและให้จำเลยลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

ถ้าจำเลยไม่ให้การตามวรรคหนึ่ง และไม่ได้รับอนุญาตจากศาลให้ขยายระยะเวลาขึ้นคำให้การให้ถือว่าจำเลยขาดนัดขึ้นคำให้การ”

3. การสืบพยาน กระบวนพิจารณาในวันนัดพิจารณาประการสุดท้ายที่ศาล จะต้องทำการสืบพยานอันเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการพิพากษาคดี การสืบพยานดังกล่าวในวันนัดพิจารณาเป็นการสืบพยานทั้งพยาน โจทก์และพยานจำเลย การสืบพยานจะต้องทำในกรณีที่จำเลยให้การไว้และคำให้การนั้นก่อให้เกิดประเด็นข้อพิพาทในปัญหาข้อเท็จจริงที่ต้องพิสูจนด้วยพยานหลักฐาน ในกรณีที่จำเลยขาดนัดขึ้นคำให้การบางกรณีก็อาจมีการสืบพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 198 ทวิ เช่นกัน แต่ถ้าคดีนั้นศาลสามารถวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดีโดยข้อกฎหมายเสร็จไปได้ก็ไม่จำเป็นต้องทำการสืบพยาน และสั่งคดีสืบพยานเสียได้

- การสืบพยาน

ในกรณีที่ต้องวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงแห่งคดี โดยการพิสูจนด้วยพยานหลักฐานนั้น ก่อนเริ่มการพิจารณาเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพิจารณาคดี ศาลมีอำนาจมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดีอื่นที่มีผู้ใช้ผู้ไกล่เกลี่ยสอบถามข้อเท็จจริงเบื้องต้นจากคู่ความแล้วจัดทำรายงาน สรุปข้อเท็จจริงและประเด็นข้อพิพาทเสนอต่อศาลได้เพื่อที่ศาลจะนำไปใช้ในการกำหนดประเด็นข้อพิพาทและสืบพยาน โดยข้อเท็จจริงดังกล่าวจะต้องมีข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการไกล่เกลี่ยตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีผู้บริ โภค พ.ศ.2551 ข้อ 18 เมื่อศาลกำหนดประเด็นข้อพิพาท ภาระการพิสูจนในแต่ละประเด็นและลำดับก่อนหลังในการนำพยานหลักฐานของคู่ความแต่ละฝ่ายเสร็จแล้ว ต้องแจ้งให้คู่ความทุกฝ่ายทราบก่อนการสืบพยานตามมาตรา 32 ซึ่งได้บัญญัติว่า “ก่อนการสืบพยานให้ศาลแจ้งประเด็นข้อพิพาทให้คู่ความทราบและจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบก่อนหรือหลังก็ได้” และข้อกำหนดข้อ 19 แล้วดำเนินคดีไปตามนั้น

1. ภาระการพิสูจน

สำหรับในเรื่องภาระการพิสูจนในคดีผู้บริ โภคจะตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายใดนั้น นอกจากจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ซึ่งนำมาใช้บังคับโดยอนุโลมแล้ว แต่ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ.2551 ได้กำหนดภาระการพิสูจนในเรื่องบางเรื่องไว้เพิ่มเติมเป็นการเฉพาะตามมาตรา 29 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ประเด็นข้อพิพาทข้อใดจำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการผลิตการประกอบ การออกแบบ หรือ ส่วนผสมของสินค้า การให้บริการ หรือ การดำเนินการใด ๆ ซึ่งศาลเห็นว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็น โดยเฉพาะของคู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจ ให้ภาระการ พิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวตกอยู่กับคู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจนั้น”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าภาระการพิสูจน์ตกแก่คู่ความที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจ เฉพาะในประเด็นข้อพิพาทซึ่งพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่อยู่ในความรู้เห็น โดยเฉพาะผู้ประกอบธุรกิจอัน เกี่ยวกับเรื่อง ดังนี้คือ 1) การผลิตสินค้า 2) การประกอบสินค้า 3) การออกแบบสินค้า 4) ส่วนผสม ของสินค้า 5) การให้บริการ 6) การดำเนินการอย่างอื่น ซึ่งภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อพิพาท เหล่านี้ตกแก่ผู้ประกอบธุรกิจไม่ว่าผู้ประกอบธุรกิจนั้นจะอยู่ในฐานะที่เป็น โจทก์หรือเป็นจำเลยก็ ตาม

2. การกำหนดหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบ

การกำหนดหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบนั้น เป็นดุลยพินิจของศาลที่จะกำหนดให้ฝ่าย ใดนำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อนหรือสืบแก้โดยคำนึงถึงความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงคดีด้วย ซึ่ง การกำหนดหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบนั้น ไม่มีผลต่อภาระการพิสูจน์ตามกฎหมายและไม่ จำต้องให้ผู้ที่มีภาระการพิสูจน์ ตามกฎหมายจะต้องเป็นผู้มีหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อนด้วย ทั้งคู่ความเองก็อาจจะตกลงกันให้ฝ่ายใดนำพยานเข้าสืบก่อนก็ได้

3. การถือข้อเท็จจริงตามคดีก่อน

คดีผู้บริโภคนั้นอาจจะมีผู้บริโภคได้รับความเสียหายหลายคนได้ เช่น กรณีที่สินค้า ผลิตออกมาโดยใช้ส่วนผสมที่เป็นอันตรายเหมือนกันทุกชิ้น หรือ กรณีที่เกิดข้อผิดพลาดใน กระบวนการผลิต ซึ่งถ้าไม่มีบทบัญญัติให้ศาลถือข้อเท็จจริงตามคดีก่อน หากผู้บริโภครายหนึ่งได้ ฟ้องผู้ประกอบธุรกิจให้รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นและมีการพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ จน ศาลได้มีคำพิพากษาไปแล้ว ต่อมาผู้บริโภคอื่นมาฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในทำนองเดียวกันอีก เป็นคดีใหม่ ก็ต้องมีการพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันซ้ำอีก เพราะโดยหลักการของป ระมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ที่นำมาใช้โดยอนุ โลม คำพิพากษาคดีก่อนย่อมไม่ผูกพัน คู่ความในคดีหลัง ดังนั้นพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 จึงได้มีบทบัญญัติเรื่องนี้ ไว้เป็นพิเศษตามมาตรา 30 ซึ่งบัญญัติว่า

“ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว ปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบ ธุรกิจรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคโดยข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกับคดีก่อนและศาลในคดี ก่อน ได้วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นเป็นอันยุติ

เช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี หรือเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบต่อผู้คดี ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้”

ตามบทบัญญัติในมาตรานี้ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาในคดีหลังมีอำนาจสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงที่พิพาท เป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อนได้โดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐานนั้นมีหลักเกณฑ์ดังนี้

- ก. ทั้งสองคดีเป็นคดีผู้บริโภคราย
- ข. จำเลยซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจทั้งสองคดีเป็นรายเดียวกัน
- ค. คดีผู้บริโภครายทั้งสองคดีมีข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกัน
- ง. คดีก่อนได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงที่พิพาทนั้นแล้ว
- จ. ขณะยื่นฟ้องคดีหลังคดีก่อนได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว

ดังนั้นคดีก่อนที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วนั้น ผลของคดีอาจทำให้คดีที่ได้ยื่นฟ้องภายหลังนั้นศาลอาจพิพากษายกฟ้องหรือพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีก็ได้ แม้ศาลจะสามารถถือข้อเท็จจริงตามคดีก่อนได้ก็ตาม ศาลอาจเห็นสมควรเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรือคู่ความได้รับอนุญาตจากศาลให้นำพยานหลักฐานมาสืบได้ ถ้ามีเหตุ คือ 1) ข้อเท็จจริงในคดีก่อนยังไม่เพียงพอต่อการวินิจฉัยชี้ขาดคดี 2) เพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบได้ต่อสู้คดี

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติดังกล่าวไม่ใช่การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) เพราะไม่ใช่การดำเนินคดีที่ผู้บริโภครายอื่นที่ไม่ได้เข้ามาเป็นคู่ความในคดีต้องผูกพันหรือได้รับประโยชน์ในผลแห่งคดีของผู้บริโภคที่ฟ้องเป็นรายแรกด้วยโดยไม่ต้องยื่นฟ้องเข้ามาเป็นคดีใหม่อันจะเป็นการช่วยลดภาระของคู่ความให้ไม่ต้องดำเนินคดีในเรื่องที่มีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกันซ้ำอีก

4. การอ้างอิงพยานหลักฐาน

ก่อนการสืบพยานคู่ความจะต้องแสดงความจำนงว่าจะอ้างอิงพยานหลักฐานใดบ้างที่จะนำสืบต่อไปตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 31 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้สืบพยานให้ศาลสอบถามคู่ความฝ่ายที่จะต้องนำพยานเข้าสืบว่า ประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานใดแล้วบันทึกไว้หรือสั่งให้คู่ความจัดทำบัญชีระบุพยานยื่นต่อศาลภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควรก็ได้”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวมานี้ให้ คู่ความแสดงความจำนงที่จะนำพยานหลักฐานใดเข้าสืบ
ได้ 2 วิธีคือ

ก. ศาลเป็นผู้สอบถามคู่ความที่จะนำพยานเข้าสืบว่าประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐาน
ใดบ้างแล้วจดบันทึกไว้

ข. ศาลสั่งให้คู่ความที่จะนำพยานเข้าสืบจัดทำบัญชีพยานยื่นต่อศาลภายในระยะเวลา
ตามที่ศาลเห็นสมควร

ในการทำบัญชีพยาน โดยคู่ความเป็นผู้ทำนั้น ศาลก็มีอำนาจมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดี
ช่วยเหลือคู่ความในการจัดทำได้ตามข้อกำหนดข้อ 17 ซึ่งการอ้างอิงพยานหลักฐานในคดีผู้บริโภคนี
ไม่อยู่ในบังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 วรรคหนึ่ง แต่ถ้าคู่ความ
ประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานเพิ่มเติมก็สามารถทำได้โดยนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
แพ่งมาตรา 88 วรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

5. การแสวงหาข้อเท็จจริงโดยศาล

โดยปกติในการพิจารณาคดีทั่วไปข้อเท็จจริงจะได้มาจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบ
แต่วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคได้ให้อำนาจแก่ศาลในการที่จะแสวงหาข้อเท็จจริงได้เองด้วยตาม
พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 33 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ได้ความแจ้งชัดในข้อเท็จจริงแห่งคดี ให้
ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร ในการนี้ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้เจ้า
พนักงานคดีตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นแล้วรายงานให้ศาลทราบ รวมทั้งมี
อำนาจเรียกสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หน่วยงาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูล
หรือให้จัดส่งพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาได้

พยานหลักฐาน ที่ได้มาตามวรรคหนึ่งต้องให้คู่ความทุกฝ่ายทราบและไม่ตัดสิทธิคู่ความ
ในอันที่จะโต้แย้งพยานหลักฐานดังกล่าว”

ดังนั้นศาลมีอำนาจที่จะเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควรเป็นพยานศาล
โดยมีข้อจำกัดแต่เพียงว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ ได้ความชัดแจ้ง
ในข้อเท็จจริงแห่งคดี อันเป็นความยุติธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย โดยศาลจะสืบพยานที่เรียกมาเอง
หรือจะสั่งให้เจ้าพนักงานคดีตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นแล้วรายงานให้ศาล
ทราบก็ได้ อีกทั้งศาลยังมีอำนาจเรียกสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หน่วยงานหรือ
บุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูลหรือให้จัดส่งพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาได้ด้วย แต่

อย่างไรก็ตามพยานหลักฐานใดที่ศาลได้มา ต้องแจ้งให้คู่ความทราบเพื่อให้คู่ความมีโอกาสโต้แย้งพยานหลักฐานนั้นได้

6. การมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดีแสวงหาข้อเท็จจริง

การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานโดยศาลเป็นผู้สืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานของคู่ความหรือพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมาสืบนั้น โดยการออกนั่งพิจารณาคดีซึ่งบางครั้งต้องใช้เวลาอันเป็นเหตุทำให้คดีต้องล่าช้า ดังนั้นเมื่อพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ.2551 มาตรา 4 ได้ให้อำนาจศาลที่จะมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดีทำหน้าที่แทนในเรื่องใด ๆ ตามที่ระบุไว้ได้ ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ข้อ 20 จึงให้ศาลมีอำนาจมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดี ดำเนินการเพื่อให้ได้ความชัดเจนในข้อเท็จจริงแห่งคดีตามความจำเป็นได้ในเรื่องต่อไปนี้

- ก. ตรวจสอบพยานหลักฐานอันเป็นประเด็นแห่งคดี
 - ข. ตรวจสอบกระบวนการผลิตภัณฑ์หรือบริการ
 - ค. ตรวจสอบพิสูจน์สินค้าหรือความเสียหายอันเกิดจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ
 - ง. ตรวจสอบ รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สิน หนี้สิน ทุนจดทะเบียน รายได้ รายชื่อหุ้นส่วน ผู้ถือหุ้นหรือกรรมการของผู้ประกอบธุรกิจ
 - จ. เรียกให้หน่วยงานหรือบุคคลใดให้ข้อมูลหรือจัดส่งพยานหลักฐาน
 - ฉ. ตรวจสอบข้อเท็จจริงอื่นใดเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาพิพากษาคดี
- โดยศาลอาจมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดีดำเนินการในเรื่องดังกล่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ โดยคำนึงถึงว่าต้องอาศัยข้อเท็จจริงใดเพื่อใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีในคดี

7. การถามพยาน

ในการนำสืบพยานนั้น พยานบุคคลที่มาเบิกความต้องให้ข้อเท็จจริงโดยตอบคำถามของกลุ่มความและศาล หากให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อนก็จะเป็นการช่วยให้คดีเสร็จไปโดยเร็วเพราะศาลย่อมเห็นประเด็นสำคัญในคดี รู้ว่าข้อเท็จจริงในส่วนใดเป็นเรื่องสำคัญ คดีผู้บริโภคจึงให้อำนาจศาลซักถามพยานก่อน ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 34 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเองให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยาน คู่ความหรือทนายความจะซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล

ให้ศาลมีอำนาจซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นอ้างก็ตาม”

ตามบทบัญญัตินี้เป็นการกำหนดให้ศาลทำหน้าที่ซักถามพยานก่อน เมื่อศาลซักถามเสร็จแล้วคู่ความหรือทนายความจึงจะซักถามเพิ่มเติมต่อไปได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล โดยคู่ความหรือทนายความมีสิทธิแต่เพียงซักถามพยานเพิ่มเติมเท่านั้น ไม่มีการถามค้านหรือถามติงอย่างคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 118 ซึ่งก่อนที่ศาลจะสืบพยานศาลอาจมอบให้เจ้าพนักงานคดีที่มีผู้ใช้ไต่ถามข้อเท็จจริงเบื้องต้นจากคู่ความแล้วรายงานสรุปข้อเท็จจริงให้ศาลทราบได้ตามข้อกำหนดข้อ 18

8. การถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง

การนำสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นที่พิพาทนั้น ถ้าเป็นพยานบุคคลนอกจากจะมีการซักถามพยานตามวิธีการตามมาตรา 34 วรรคหนึ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นกฎหมายยังให้อำนาจศาลที่จะซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องได้ อีกด้วย โดยปรากฏในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 34 วรรคสอง ที่บัญญัติไว้ว่า

“ให้ศาลมีอำนาจซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นอ้างก็ตาม”

9. การเลื่อนการนั่งพิจารณาสืบพยาน

การเลื่อนการนั่งพิจารณาคดีเป็นปัจจัยที่สำคัญเป็นอย่างมากที่เป็นปัญหาอันทำให้เกิดความล่าช้า ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการจำกัดไว้เพื่อให้มีการนั่งพิจารณาคดีที่ต่อเนื่องและมีให้เกิดการเลื่อนการนั่งพิจารณาโดยไม่จำเป็น บทบัญญัติในเรื่องการเลื่อนการนั่งพิจารณาสืบพยานในคดีผู้บริโภคจึงมีความเคร่งครัดมาก ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตรา 35 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“การนั่งพิจารณาสืบพยาน ให้ศาลนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนได้ครั้ง ละไม่เกินสิบห้าวัน”

แต่อย่างไรก็ตามในบทบัญญัตินี้ยังได้เปิดช่องไว้ให้มีการเลื่อนการนั่งพิจารณาได้ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งจะเลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 15 วัน

ส่วนการที่ผู้ทำหน้าที่ไต่ถามข้อเท็จจริงรายงานต่อศาลขออนุญาตเลื่อนการนัดพิจารณาออกไป ในกรณีที่คู่ความยังไม่สามารถตกลงกันได้ เพื่อทำการไต่ถามข้อเท็จจริงอีก ศาลสั่งเลื่อนการนัดพิจารณาได้ไม่เกิน 3 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 7 วัน ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ข้อ 16

10. พยาน ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ คดีผู้บริโภคนั้นในหลายคดีเป็นปัญหาในข้อเท็จจริงอันจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาประกอบในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งการอ้างพยานผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญโดยคู่ความแล้วศาลก็มีอำนาจขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นต่อศาลได้ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 36 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ศาลอาจขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีได้ แต่ต้องให้คู่ความทุกฝ่ายทราบและให้ โอกาสคู่ความตามสมควรในอันที่จะขอให้เรียกผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญฝ่ายตนมาให้ความเห็นโต้แย้งหรือเพิ่มเติมความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ศาลขอให้มาให้ความเห็นมีสิทธิได้รับค่าป่วยการ ค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักตามระเบียบที่กำหนดโดยคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม”

11. การสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติม

เมื่อการพิจารณาคดีผู้บริโภคสิ้นสุดแล้ว ศาลอาจสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมอีกก็ได้ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 37 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“เมื่อได้สืบพยานหลักฐานตามที่จำเป็นและคู่ความได้แถลงการณ์ ถ้าหากมีเสร็จแล้วให้ถือว่าการพิจารณาเป็นอันสิ้นสุดและให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเร็ว แต่ตราบใดที่ยังมิได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่ง หากศาลเห็นว่าเป็นการจำเป็นที่ จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไปได้ ซึ่งอาจรวมทั้งการเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ด้วยโดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ”

โดยการสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมตามมาตราดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่การพิจารณา สิ้นสุดลงโดยได้สืบพยานหลักฐานตามที่จำเป็นและคู่ความได้แถลงการณ์ด้วยวาจาเสร็จแล้ว ซึ่งสามารถสืบพยานต่อไปได้ไม่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานของคู่ความหรือพยานที่ศาลเรียกมา และแม้เป็นพยานที่ได้สืบไปแล้วก็อาจจะเรียกมาสืบพยานใหม่ได้ แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอ

(3) คำพิพากษาและคำสั่งชี้ขาดตัดสินคดี

เมื่อศาลได้พิจารณาคดีผู้บริโภคเสร็จสิ้นลงแล้ว หากศาลมิได้จำหน่ายคดีเสียจาก สารบบความ ศาลจะต้องมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดตัดสินคดี โดยนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 140 ถึงมาตรา 142 มาใช้บังคับโดยอนุโลมตามพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค

พ.ศ.2551 มาตรา 7 เนื่องจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคฯ คงมีบัญญัติไว้โดยเฉพาะใน มาตรา 38 ถึงมาตรา 44 เท่านั้น

สำหรับเรื่องแบบของคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นตามมาตรา 38 ได้บัญญัติไว้ว่า

“คำพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งขาดคดีคดี คดี อย่าง น้อยต้องแสดงข้อเท็จจริงที่ฟังได้โดยสรุป และคำวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีพร้อมด้วยเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยนั้น”

ตามบทบัญญัตินี้ ในส่วนของคำวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีพร้อมด้วยเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยตรงกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 141 (4) และ (5) ส่วนที่ต้องแสดงข้อเท็จจริงที่ฟังได้โดยสรุปนั้นเป็นเรื่องของรายการแห่งคดีตามมาตรา 141 (3)

โดยบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะของวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคอยู่ที่การให้อำนาจแก่ศาลในการมีคำพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งขาดคดีคดีเป็นพิเศษตามมาตรา 39 ถึงมาตรา 44 ที่แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปอยู่ 6 ประการคือ

1. การพิพากษาเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับ

การพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปนั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 วรรคหนึ่ง ห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งเกินคำขอหรือเกินกว่าที่ปรากฏในคำฟ้อง แต่คดีผู้บริโภคให้ความคุ้มครองผู้บริโภคยิ่งกว่าคดีแพ่งทั่วไป โดยให้ศาลมีอำนาจพิพากษาหรือมีคำสั่งให้การเยียวยาความเสียหายแก่ผู้บริโภคอย่างถูกต้องและเหมาะสม ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 39 ได้บัญญัติไว้ว่า

“ในคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม แต่ข้อที่ศาล ยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมาว่ากล่าวกันแล้วโดยชอบ”

ตามบทบัญญัตินี้ให้อำนาจศาลพิพากษากำหนดจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้โดยไม่ต้องมีการขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้อง แม้จะเป็นการพิพากษาเกินกว่าคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. เป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์

ข. โจทก์มีคำขอบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจชำระค่าเสียหายแก่โจทก์ หรือขอบังคับผู้ประกอบธุรกิจด้วยวิธีการอย่างอื่นเพื่อแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง

ค. จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับอย่างอื่นตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง

ง. ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมาว่ากล่าวกันแล้วโดยชอบ

2. การสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่ง

คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจทำให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหายแก่ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัย บางคดีผู้บริโภคจำต้องยื่นฟ้องโดยยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีความเสียหายที่แท้จริงเพียงใด จึงต้องมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจแก่ศาลในการที่จะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งที่กำหนดวิธีการให้สอดคล้องกับลักษณะดังกล่าวด้วย ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 40 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นแก่ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยและในเวลาที่พิพากษาคดีเป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใด ศาลอาจกล่าวในคำพิพากษาหรือคำสั่งว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นอีกภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง แต่ก่อนการแก้ไขต้องให้โอกาสคู่ความอีกฝ่ายที่จะคัดค้าน”

ตามบทบัญญัติในมาตรานี้เป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ประกอบธุรกิจและศาลได้พิพากษาให้โจทก์ชนะคดี ซึ่งได้ให้อำนาจศาลที่จะกล่าวไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่ง นั้นอีกภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดได้ด้วย โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

- ก. เป็นกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ร่างกาย สุขภาพหรืออนามัย
- ข. ในเวลาที่ศาลพิพากษาคดีเป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใด
 - ค. ศาลต้องกล่าวไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่ง
 - ง. ระยะเวลาที่ศาลสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งต้องไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง

3. การพิพากษาให้ผู้ประกอบธุรกิจเปลี่ยนสินค้าใหม่

ในกรณีที่มีการพิพาทกันในเรื่องที่มีผู้บริโภคได้รับมอบสินค้า โดยที่สินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องซึ่งผู้ประกอบธุรกิจต้องรับผิดชอบ ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคย่อมสามารถฟ้องขอให้ผู้ประกอบธุรกิจรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า โดยให้ศาลมีอำนาจที่จะ

พิพากษาให้เปลี่ยนสินค้าใหม่ได้ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 41 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ในคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องขอให้ผู้ประกอบการธุรกิจรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า หากศาลเชื่อว่าความชำรุดบกพร่องดังกล่าวมีอยู่ในขณะส่งมอบสินค้านั้นและไม่อาจแก้ไขให้กลับคืนสภาพที่ใช้งานได้ตามปกติหรือถึงแม้จะแก้ไขแล้วแต่หากนำไปใช้บริโภคแล้วอาจเกิดอันตรายแก่ร่างกาย สุขภาพหรืออนามัยของผู้บริโภคที่ใช้สินค้านั้น ให้ศาลมีอำนาจพิพากษาให้ผู้ประกอบการธุรกิจเปลี่ยนสินค้าใหม่ให้แก่ผู้บริโภคแทนการแก้ไขซ่อมแซมสินค้าที่ชำรุดบกพร่องนั้นก็ได้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงลักษณะของสินค้าที่อาจเปลี่ยนแปลงทดแทนกันได้ พฤติการณ์ของผู้ประกอบการธุรกิจ ตลอดจนความสุจริตของผู้บริโภคประกอบด้วยและหากข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้บริโภคได้รับประโยชน์จากการใช้สินค้าหรือได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สินค้านั้น ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้บริโภคชดเชยค่าใช้ทรัพย์สินหรือค่าเสียหาย แล้วแต่กรณี ให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจนั้นได้ตามที่เห็นสมควร

การฟ้องคดีตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้ถูกฟ้องมิใช่ผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าสินค้านั้นให้ศาลมีคำสั่งเรียกผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าดังกล่าวเข้ามาในคดีตามมาตรา 57 (3) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและมีอำนาจพิพากษาให้บุคคลดังกล่าวร่วมรับผิดชอบในหนี้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจตามวรรคหนึ่งมีต่อผู้บริโภคได้ด้วย”

ตามบทบัญญัติมาตรานี้ให้อำนาจศาลที่จะพิพากษาให้ผู้ประกอบการธุรกิจเปลี่ยนสินค้าใหม่ให้แก่ผู้บริโภคแทนการแก้ไขซ่อมแซมสินค้าที่ชำรุดบกพร่องได้ในกรณีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องขอให้ผู้ประกอบการธุรกิจรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า ซึ่งคำฟ้องของโจทก์ต้องมีคำขอให้จำเลยทำการแก้ไขซ่อมแซมสินค้าด้วย ดังนั้นในกรณีที่สินค้าที่ส่งมอบชำรุดบกพร่อง แต่ผู้บริโภครับไว้และทำการแก้ไขซ่อมแซมโดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเองไปแล้วและมาฟ้องเรียกค่าเสียหายนั้นจากผู้ประกอบการธุรกิจ จึงเป็นการฟ้องเรียกค่าเสียหาย มิใช่เป็นการฟ้องขอให้ผู้ประกอบการธุรกิจทำการแก้ไขซ่อมแซมสินค้า ศาลจึงไม่อาจพิพากษาให้เปลี่ยนสินค้าแทนการซ่อมแซมความชำรุดบกพร่องตามมาตรานี้ได้

4. การสั่งให้ผู้ประกอบการธุรกิจจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ

ในกรณีที่ผู้บริโภคได้รับความเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ หรือจากการกระทำละเมิด ผู้บริโภคมีสิทธิฟ้องเรียกเอาค่าเสียหายเพื่อชดเชยแก่ความเสียหายที่เป็นความเสียหายที่แท้จริงได้ นอกจากนั้นยังมีสิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายในเชิง ลงโทษ (Punitive Damages) ที่ศาลกำหนดให้อันมิใช่เป็นการชดเชยความเสียหายอีกด้วย แต่เป็นการให้ชดเชยอันเป็นการลงโทษผู้ประกอบการ

ธุรกิจในทางแพ่ง ซึ่งเรื่องนี้เป็นหลักเกณฑ์ใหม่ที่ได้นำมาใช้ในกฎหมายไทยอีกด้วย ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 42 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ถ้าการกระทำที่ถูกร้องเรื่องเกิดจากการที่ผู้ประกอบการโดยเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นธรรมหรือจงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดแก่ผู้บริโภคหรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อความรับผิดชอบในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันยอมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ประกอบการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้บริโภค ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบการจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดได้ตาม ที่เห็นสมควร ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเสียหายที่ผู้บริโภคได้รับ ผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับ สถานะทางการเงินของผู้ประกอบการ การที่ผู้ประกอบการได้บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตลอดจนการที่ผู้บริโภคมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วย

การกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลมีอำนาจกำหนดได้ไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด แต่ถ้าค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดมีจำนวนเงินไม่เกินห้าหมื่นบาท ให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษได้ไม่เกินห้าเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด”

ตามบทบัญญัตินี้ให้อำนาจแก่ศาลในการที่จะสั่งให้ผู้ประกอบการจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษแก่ผู้บริโภคได้ ถ้าผู้ประกอบการถูกฟ้องอันเนื่องมาจากการกระทำของตน ดังนี้

- ก. กระทำโดยเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นธรรม
- ข. จงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย
- ค. ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดแก่ผู้บริโภค
- ง. กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อความรับผิดชอบในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันยอมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน

การที่ให้ผู้ประกอบการต้องจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษนี้มีได้มุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของโจทก์อย่างแท้จริง แต่เพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับปรองการประกอบธุรกิจของตนให้ดีขึ้นอันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคเป็นการทั่วไป ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษนี้เป็นอำนาจดุลพินิจของศาล ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคจะขอให้ชดเชยค่าเสียหายในส่วนนี้ไม่ได้ แต่ค่าเสียหายที่ศาลกำหนดเพื่อการลงโทษนั้นต้องถูกจำกัดจำนวนที่ศาลมีอำนาจสั่งได้ตามมาตรา 42 วรรคสอง กล่าวคือได้ไม่เกิน 2 เท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลได้พิพากษากำหนดไว้ตามคำฟ้องของผู้บริโภค แต่ถ้าค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดมีจำนวนไม่เกิน 50,000 บาท ศาลก็มีอำนาจสั่งให้ผู้

ประกอบธุรกิจจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษแก่ผู้บริโภครวมได้อีกไม่เกิน 5 เท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดไว้ในคำพิพากษา

5. การตั้งผู้ประกอบธุรกิจรับสินค้าหรือเรียกสินค้าคืน

การพิจารณาคดีที่เกี่ยวพันกับสินค้าซึ่งอาจเกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยของผู้บริโภคเป็นส่วนรวมนั้น จะต้องพยายามมิให้มีสินค้านั้นคงอยู่ในท้องตลาดต่อไป จึงมีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลที่จะออกคำสั่งกำหนดวิธีการป้องกันอันตรายจากสินค้าโดยให้มีการรับสินค้าหรือเรียกเก็บสินค้าคืนจากท้องตลาด ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 43 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“ในคดีผู้บริโภค เมื่อศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือจำหน่ายคดีเสียจากสารบบความหากข้อเท็จจริงปรากฏแก่ศาลว่ายังมีสินค้าที่ได้จำหน่ายไปแล้วหรือที่เหลืออยู่ในท้องตลาด อาจเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยของผู้บริโภคโดยส่วนรวม และไม่อาจใช้วิธีป้องกันอย่างอื่นได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งดังต่อไปนี้

(1) ให้ผู้ประกอบธุรกิจจัดการประกาศและรับสินค้าดังกล่าวซึ่งอาจเป็นอันตรายคืนจากผู้บริโภคเพื่อทำการแก้ไขหรือเปลี่ยนให้ใหม่ภายในเวลาที่กำหนดโดยค่าใช้จ่ายของผู้ประกอบธุรกิจเองแต่ถ้าเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขหรือดำเนินการตามที่กล่าวข้างต้นได้ ก็ให้ใช้ราคาตามที่ศาลเห็นสมควรโดยคำนึงถึงลักษณะและสภาพของสินค้าขณะรับคืน รวมทั้งความสุจริตของผู้ประกอบธุรกิจประกอบด้วย

(2) ห้ามผู้ประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่เหลืออยู่และให้เรียกเก็บสินค้าที่ยังไม่ได้จำหน่ายแก่ผู้บริโภคกลับคืนจนกว่าจะได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสินค้าดังกล่าวให้มีความปลอดภัย แต่ถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ศาลจะมีคำสั่งห้ามผู้ประกอบธุรกิจผลิตหรือนำเข้าสินค้านั้นก็ได้ และหากเป็นที่สงสัยว่าผู้ประกอบธุรกิจจะเก็บสินค้าที่เหลือไว้เพื่อจำหน่ายต่อไป ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจทำลายสินค้าที่เหลือนั้นด้วยถ้าความปรากฏในภายหลังว่าผู้ประกอบธุรกิจไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ให้ศาลมีอำนาจสั่งจับกุมและกักขังผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้มีอำนาจทำการแทนของผู้ประกอบธุรกิจในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นนิติบุคคลไว้จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว หรือสั่งให้เจ้าพนักงานคดีหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดดำเนินการโดยให้ผู้ประกอบธุรกิจเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่าย และหากผู้ประกอบธุรกิจไม่ชำระให้บุคคลนั้น มีอำนาจบังคับคดีกับผู้ประกอบธุรกิจเสมือนหนึ่งเป็นเจ้าของหนี้ตามคำพิพากษา ผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้มีอำนาจทำการแทนของผู้ประกอบธุรกิจในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นนิติบุคคลที่ถูกจับกุมโดยเหตุจงใจขัดคำสั่ง จะต้องถูกกักขังไว้จนกว่าจะมีประกัน หรือ ประกันและหลักประกันตามจำนวนที่ศาล

เห็นสมควรกำหนดว่าตนยินยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งทุกประการ แต่ทั้งนี้ ห้ามไม่ให้กักขังผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้มีอำนาจทำการแทนของผู้ประกอบธุรกิจในกรณีและผู้ประกอบธุรกิจเป็นนิติบุคคลแต่ละครั้งเกินกว่าหกเดือนนับแต่วันจับหรือกักขัง แล้วแต่กรณี”

การออก คำสั่งของศาลตามบทบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นมาตรการเพื่อป้องกันอันตรายจากสินค้า มิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดีที่พิพาทกันเพื่อให้โจทก์รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่โจทก์

6. การพิพากษาให้บุคคลที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบกับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นนิติบุคคล ในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจที่ถูกฟ้องเป็นนิติบุคคล ทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสที่จะได้รับชำระหนี้มากยิ่งขึ้น เพราะนิติบุคคลนั้นเป็นบุคคลตามกฎหมายการที่จะบังคับชำระหนี้เอาแก่นิติบุคคลจึงเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายสำหรับผู้บริโภค ดังนั้นหากมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนิติบุคคลนั้น ซึ่งต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลผู้ประกอบธุรกิจ ศาลจึงมีอำนาจที่จะพิพากษาให้บุคคลเช่นว่านั้นร่วมรับผิดชอบด้วยได้ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 44 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“ในคดีที่ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งถูกฟ้องเป็นนิติบุคคล หากข้อเท็จจริง ปรากฏว่านิติบุคคลดังกล่าวถูกจัดตั้งขึ้นหรือดำเนินการโดยไม่สุจริต หรือมีพฤติการณ์ฉ้อฉลหลอกลวงผู้บริโภคหรือมีการชักย้ายถ่ายเททรัพย์สินของนิติบุคคลไปเป็นประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และทรัพย์สินของนิติบุคคลมีไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้ตามฟ้อง เมื่อคู่ความร้องขอหรือศาลเห็นสมควร ให้ศาลมีอำนาจเรียกหุ้นส่วน ผู้ถือหุ้นหรือบุคคลที่มีอำนาจควบคุมการดำเนินงานของนิติบุคคลหรือผู้รับมอบทรัพย์สินจากนิติบุคคลดังกล่าวเข้ามาเป็นจำเลยร่วม และให้มีอำนาจพิพากษาให้บุคคลเช่นว่านั้นร่วมรับผิดชอบในหนี้ที่นิติบุคคลมีต่อผู้บริโภคได้ด้วย เว้นแต่ผู้นั้นจะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นในการกระทำดังกล่าวหรือในกรณีของผู้รับมอบทรัพย์สินนั้นจากนิติบุคคลจะต้องพิสูจน์ได้ว่าตนได้รับทรัพย์สินมาโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน

ผู้รับมอบทรัพย์สินจากนิติบุคคลตามวรรคหนึ่งให้ร่วมรับผิดชอบไม่เกินทรัพย์สินที่ผู้นั้นได้รับจากนิติบุคคลนั้น”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวนี้ ได้กำหนดบุคคลที่ต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นนิติบุคคลดังนี้

- ก. หุ้นส่วนของห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลหรือห้างหุ้นส่วนจำกัด
- ข. ผู้ถือหุ้นของบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด
- ค. บุคคลที่มีอำนาจควบคุมการดำเนินงานของนิติบุคคล
- ง. ผู้รับมอบทรัพย์สินจากนิติบุคคล

บุคคลดังกล่าวนั้นจะต้องร่วมรับผิดชอบในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นนิติบุคคลไม่ว่าจะเป็น ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัท หรือบริษัทมหาชนจำกัด ที่ได้ถูกฟ้องเป็นหนี้เงิน แต่ทรัพย์สินที่นิติบุคคลมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ตามฟ้อง เมื่อคู่ความร้องขอหรือศาลเห็นเอง ศาลมีอำนาจเรียกบุคคลดังกล่าวเข้ามาเป็นจำเลยร่วม และพิพากษาให้บุคคลเหล่านั้นร่วมรับผิดชอบในหนี้ที่นิติบุคคลมีต่อผู้บริโภคร่วมได้ด้วยถ้ามีเหตุดังต่อไปนี้ คือ 1) นิติบุคคลถูกจัดตั้งขึ้นหรือดำเนินการโดยไม่สุจริต 2) มีพฤติการณ์ว่านิติบุคคลนั้นฉ้อหลอกลวงผู้บริโภค 3) มีการย้ายถ่ายทรัพย์สินของนิติบุคคลไปเป็นประโยชน์ของบุคคลอื่น 4) ทรัพย์สินของนิติบุคคลมีไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้ตามฟ้อง

4. การอุทธรณ์และการฎีกา

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ได้บัญญัติให้มีการจัดตั้งแผนกคดีผู้บริโภคขึ้นในศาลอุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์ภาคโดยให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นในคดีผู้บริโภคตามมาตรา 45 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“ให้จัดตั้งแผนกคดีผู้บริโภคขึ้นในศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค โดยให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นในคดีผู้บริโภค”

ส่วนการยื่นอุทธรณ์นั้นต้องยื่นภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับตั้งแต่วันที่ศาลได้อ่านคำพิพากษา หรือคำสั่งศาลตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 46 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“การอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นในคดีผู้บริโภค ให้อุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์แผนกคดีผู้บริโภคหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีผู้บริโภคภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับตั้งแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น”

ศาลอุทธรณ์แผนกคดีผู้บริโภคหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีผู้บริโภคต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว และต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตามมาตรา 49 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“การพิจารณาพิพากษาคดีผู้บริโภคในศาลอุทธรณ์แผนกคดีผู้บริโภคหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีผู้บริโภคต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้น โดยเร็ว ทั้งนี้ ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาภายใต้บังคับมาตรา 52 คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีผู้บริโภคและศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีผู้บริโภคให้เป็นที่สุด”

ส่วนการฎีกานั้น แม้ว่าโดยหลักในการพิจารณาคดีทั่วไปนั้นจะถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุดตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 45

ก็ตาม แต่หากคู่ความประสงค์ฎีกา คู่ความต้องยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาเพื่อขออนุญาตฎีการ่วมกับฎีกา โดยคู่ความต้องยื่นคำร้องดังกล่าวต่อศาลชั้นต้นภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีผู้บริโภครหัสหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีผู้บริโภคแล้วแต่กรณี โดยคดีที่ผู้ฎีกาจะขออนุญาตให้ฎีกาได้นั้น หากเป็นการฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงต้องมีทุนทรัพย์ที่พิพาทในชั้นฎีกาเกิน 200,000 บาทขึ้นไปหรือเป็นปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นหากคดีมีทุนทรัพย์ที่พิพาทกันไม่เกิน 200,000 บาทแล้ว คู่ความย่อมไม่สามารถจะขออนุญาตฎีกาได้

5. การบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วไม่ว่าจะเป็นการบังคับให้ชำระเงินหรือกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ ถ้าลูกหนี้ตามคำพิพากษาซึ่งแพ้คดียอมปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ก็ทำให้ไม่ต้องมีการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น หากมิฉะนั้นแล้วเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาซึ่งชนะคดีจะต้องดำเนินการบังคับคดีต่อไป การที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งจึงไม่เพียงพอที่จะได้รับการเยียวยาจากศาล ทั้งศาลมิได้เป็นผู้บังคับ บังคับด้วยตนเอง จะต้องให้เจ้าพนักงานบังคับคดีดำเนินการบังคับคดีไปตามอำนาจหน้าที่ที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 โดยมีการออกคำบังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาปฏิบัติตามคำบังคับภายในเวลาที่ศาลกำหนด หากลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ปฏิบัติตามคำบังคับ จึงจะออกหมายตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีต่อไปซึ่งต้องใช้เวลาพอสมควร คงมีวิธีการพิเศษของการบังคับคดีในคดีผู้บริโภคอยู่ 2 กรณี ดังนี้

1. การออกหมายบังคับคดีไปทันที

การบังคับคดีในคดีผู้บริโภคอาจดำเนินการไปได้โดยรวดเร็วขึ้น โดยตัดขั้นตอนการออกคำบังคับออกไป ไม่ว่าเจ้าหนี้ ตามคำพิพากษาจะเป็นผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคหรือผู้ประกอบการก็ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 64 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“ในการบังคับคดี หากการออกคำบังคับไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษาก่อนมีการออกหมายบังคับคดีจะทำให้เจ้าหนี้ ตามคำพิพากษาได้รับความเสียหายและหากเน้นเข้าไปจะไม่อาจบังคับคดีได้ เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลเพื่อให้ออกหมายบังคับคดีไปทันทีโดยไม่ต้องออกคำบังคับก่อนก็ได้”

ตามบทบัญญัตินี้ให้สิทธิเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาที่จะยื่นคำขอฝ่ายเดียวขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีไปทันทีโดยไม่ต้องออกคำบังคับก่อนได้ ด้วยเหตุประการใดประการหนึ่งใน 2 ประการนี้ คือ

ก. หากการออกคำสั่งบังคับไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษาก่อนมีการออกหมายบังคับคดีจะทำให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาได้รับความเสียหาย

ข. หากเน้นเข้าไปจะไม่อาจบังคับคดีได้

2. การออกคำสั่งเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องในการบังคับคดี

การบังคับคดีผู้บริโภคนั้นอาจมีข้อขัดข้องที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงไปได้ จำเป็นต้องแก้ไขข้อขัดข้องนั้นเสียตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 65 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า

“ภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว หากความปรากฏแก่ศาลว่ามีข้อขัดข้องทำให้ไม่อาจดำเนินการบังคับคดีตามคำพิพากษาได้หรือมีความจำเป็นต้องกำหนดวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องดังกล่าวตามความจำเป็นและสมควรแก่กรณีเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

บทบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจออกคำสั่งเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องในการบังคับคดีได้ใน 2 กรณี คือ

ก. มีข้อขัดข้องทำให้ไม่อาจดำเนินการบังคับคดีตามคำพิพากษาได้

ข. มีความจำเป็นต้องกำหนดวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา

ศาลมีอำนาจออกคำสั่งตามมาตรา 65 ภายหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว กรณีที่มีการบังคับคดีก่อนคำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งสามารถทำได้ จึงไม่อาจขอให้ศาลออกศาลออกคำสั่งตามมาตรา 65 ได้

การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภคหรือผู้ประกอบการซึ่งเป็นคู่ความในคดีนั้น ส่วนคดีที่มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ ศาลต้องพิพากษาให้ชำระหนี้แก่ผู้บริโภค มิใช่พิพากษาให้ชำระหนี้แก่ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคซึ่งมิได้เป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจึงไม่มีสิทธิบังคับคดี แต่ผู้บริโภคเป็นผู้มีสิทธิบังคับคดีเพราะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา

SPU CHONBURI